TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204127
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T84/V41V Accession No. BT.163

Author వెంకట శాస్త్రి. కె.

Title విదురుని యుపదేశములు.

This book should be returned on or before the date last marked below.

సరస్వతీగ్రంథమండలి అనుబంధమాలిక

సంపాదకుడు: శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

౮

విదురుని యుపదేశములు

అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి నాయుడుగారిచేఁ
బ్రకటితము: రాజమహేంద్రవరము

దీని వెల

౧-౦-౦

విదురుని యుపదేశములు

శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

సరస్వతీగ్రంథమండలి
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వామ్యములు
ప్రకాశకునివి

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
1 St Edition—1924

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీమహాభారతమునఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచినమహావీరులలో విదురుఁ డొక్కఁడని చెప్పవలసి యున్నది. అతఁడు బాహు బలమున భీష్మునికైన యగును; వింట ద్రోణాచార్యునకీ డగును, ధర్మగుణమున ధర్మరాజునకు దగ్గ యగును; దైవ భక్తికిఁ బ్రహ్లాదాదులకు తుల యగును; జ్ఞానమున వ్యాసాది ఋషులకు సాటి యగును. ఇట్టియసాధారణగుణముల కతఁ డాధారుఁ డనుటకు సందియ మింతయును లేదు. మఱియు నతఁడు సాధుస్వభావము గలవాఁడు, న్యాయమార్గమునం దాసక్తి గలవాఁడు, సజ్జనప్రియుఁడు, పెద్దలయెడ నధికాదరము గలవాఁడు; ధర్మనిర్ణయముచేయునెడ మోమోట మింతయును లేక పలుకువాఁడు; మిక్కిలిదూరాలోచనపరుఁ డు. పరులకు హితము నుపదేశించుపట్టున జంకునుగొంకును లేనివాఁడు.

పైని పేర్కొన్నయుత్తమగుణములు విదురునిచరిత్రము నం దంతటను నెలకొని యున్నవి. ఆయుత్తమునిచరిత్రము సామాన్యముగా నందఱకు నాదర్శప్రాయ మన్ననతిశయోక్తి కాదు. పంచమవేద మని ప్రసిద్ధి గాంచినభారతమునం దీ మహామహునిచరిత్ర మచ్చటచ్చట వర్ణింపఁబడుటచే నం తయు నొక్కమాఱు చదువుకొని యానందించుభాగ్యము మనకు లేక పోయినది. చదువరుల కట్టిసౌలభ్యము గల్గించుటకై నేనావిదురునిచరిత్రమును నాబుద్ధి కలవడినంత వఱకు నిటఁ బొందుపఱుచు చున్నాను.

మొదటి ప్రకరణము.

విదురునిజననము

భారతవంశవర్ధనుఁ డగువ్యాసునియంశమువలన విదురుఁడు జన్మించెను. ధృతరాష్ట్రపాండురాజులవలె నితఁడును వ్యాసమహర్షికుమారుఁడు. ఇతఁడు దాసియం దుద్భవించినను దక్కినరాజకుమారులవలె నాహారవిహారములందు సమాదరింపఁబడుచుండెను. భీష్మాదికులవృద్ధులును, సత్యవతీమొదలగునంతఃపురస్త్రీలును విదురుని నధికప్రేమతోఁ జూచి పోషించుచుండిరి. చిన్నతనమునుండియు నితనిసద్గుణములు దక్కినవారిమానసముల నాకర్షించుచుండెను. ఇతఁడు కులవృద్ధులయొద్దను, దనసహోదరులగుధృతరాష్ట్రపాండురాజులయొద్దను, మిక్కిలివినయముతోను, భక్తితోను వర్తించి వారిని గౌరవించి వారివలన గౌరవమందుచుండెను. ఇతఁడు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులకంటెఁ జిన్న యయ్యు, బుద్ధియందును, సుగుణములందును జ్యేష్ఠుఁడై కులవృద్ధుఁడగుభీష్మునకుఁగూడఁ గార్యాలోచనముఁ జెప్పుచుండెను. భీష్ముఁడుఁగూడ సర్వకార్యములందు నితనియాలోచనమును గైకొనుచుండెను. భీష్మునివంటిమహనీయుఁడుఁ గూడ గార్యములపట్ల విదురునితో నాలోచించుచుండు ననిచెప్పుటవలననే యితని మహాత్మ్యము లోకమునకు వెల్లడి కాక మానదు. చిన్నవాఁడయ్యును విదురుఁ డింతటియుత్తమపురుషుఁ డని యాశ్చర్యపడ న వసరము లేదు. ఇతఁడు కేవలము యమధర్మరాజు.

ఆధర్మరాజే శాపవశమున భూమిలో శూద్రస్త్రీయందు జని యించెను. అట్టిధర్మావతార మగుట విదురుం డంతటిగుణ వంతుఁ డయ్యెను. యమధర్మరా యట్లుభూమిపై నవతరిం చుట కేమికారణమో యిటఁ గొంచెము వివరించెదను.

మాండవ్యుఁడు యముని శపించుట

పూర్వము మాండవ్యుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు గలఁడు. అతఁడు సదాచారసంపన్నుఁ డయి మిక్కిలివాసి గాంచెను. అతఁడు తీర్థయాత్రాపరుఁ డయి శ్రమయనక శీతాతపములను వెను దీయక భూవలయంబునఁ గలసకలతీర్థములను సేవించి మిక్కిలి పుణ్య మార్జించికొనెను. పిమ్మట నతఁడు సర్వసంగములను బరి త్యజించి యొకానొకనగరమునకుఁ గొంతదూరమం దున్న యడవిలోఁ బ్రవేశించి యచ్చట నొకయాశ్రమమును గల్పిం చి కొనెను. పిమ్మట నతఁడు తనయాశ్రమద్వారంబున నున్న వృక్షమూలమునఁ గూర్చుండి యూర్ధ్వబాహుఁడై మౌన వ్రత మవలంబించి తపము సేయ నారంభించెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కొందఱుదొంగలు రాజుగారిధన మపహరించి పలాయితు లగు చుండిరి. రాజభటులు జరిగిన ప్రమాదమును వెంటనే తెలిసికొని దొంగలజాడ లరయు నలుదెసలఁ గలయ వెదకి తుద కాదొంగలను వెంబడించిరి. ఆతస్కరులు తమ్ము వెనుకొని వచ్చు చున్నరాజభటులను గాంచిభయభ్రాంతు లయి తమ్ము రక్షించికొనునుపాయాం తరము గానక యమ్మాండవ్యునియాశ్రమమును బ్రవేశించి

యందుదాఁగొనిరి. అంత రాజభటు లట్లు వచ్చి తప మొన ర్చుచున్నయమ్మునిం గాంచి "మునీంద్రా! ధన మపహరించి దొంగలు నీవైపునకుఁబర్వెత్తుకొని వచ్చిరి. వా రెటుపో యిరో తెల్పు" మని యడిగిరి. అమ్ముని మౌనవ్రతుఁ డగు టచే వారికిఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యెప్పటియట్లు తప మా చరించు చుండెను. రాజభటు లతని సరకుగొనక యాశ్రమ మును బ్రవేశించి ధనముతోఁగూడ దొంగలను బట్టుకొని మునిచెంతకు వచ్చి ఓహో! ఈముని కపటవేషధారి. వీఁడు దొంగలకెల్ల మొనగాఁడు. ధనముతోఁగూడ దొంగలను నిజయాశ్రమమున దాఁచి యేమియు నెఱుఁగనట్లు తపముఁ జేయుచున్నాఁడు. వీనినిగూడ బంధించి కొనిపోవుద మని తమలోఁదా రాలోచించికొని నీతివిహీను లై యమ్ముచ్చు లతోఁబాటు మునీంద్రునిఁగూడ బంధించికొనివచ్చి రాజున కప్పగించిరి. రాజు దొంగలను వెంటనే చంపించి యితఁడును తపోవేషంబున నున్నదొంగయే యని భావించి మాండవ్యుని పురమువెలుపల శూలారోపణము చేయించెను.

అట్లు రాజుచే నపకృతుఁ డయ్యును, మాండవ్యుఁడు మన స్సున నతిశాంతుఁ డయి శూలబాధను సహించి యెప్పటి యట్లు తపము చేసికొనుచుండెను. అతఁడు నిరాహారి యయ్యు బహుకాలము జీవించెను. శరీరదుఃఖమును దలం పక దృఢమనస్కుఁ డై నిర్మలాత్మతోఁ దప మొనరించు నమ్మునీంద్రునితపస్సునకు మెచ్చి మహర్షులు కొందఱు

పక్షిరూపములతో రాత్రిసమయమున వచ్చి "మునిశ్రేష్ఠా యిట్టి మహాతపశ్శాలి వగు నీకీ దుఃఖము గల్గించినవా రెవ్వ ?" రని యడిగిన వారికి మాండవ్యుఁ డిట్లనియెను.

ఎఱిఁగియెఱిఁగి నన్నడుగఁగ నేల మీని
సుఖము దుఃఖంబు ప్రాప్తించుకో నరుండు
తగిలి తనకర్మవశమునఁ దనకుఁదాన
కర్తగా కన్యులకు నేమి కారణంబు?

"మునీంద్రులారా! సర్వము దెలిసియు మీ రిపుడయు మును నన్నడుగనేల? మానవుఁడు తనకర్మను లోఁబడి సుఖమును గాని దుఃఖమును గాని పొందుటలోఁ దానే కర్త యగును. అంతియ కాని పరు లెవ్వరు నందులకు హేతువు గా" రని పలికెను.

మునులతో నామాండవ్యుఁడు పలికినవాక్యములను నన్నగరరక్షకభటులు విని పోయి రాజునకు విన్నవించిరి. రాజు తనతప్పును వెంటనే గ్రహించి పరువుపరువున వచ్చి శూలప్రోతుఁడయ్యు నిశ్చలమనస్సుతోఁ దప మొనర్చుచున్న మాండవ్యునిఁ గాంచి నమస్కరించి యజ్ఞానవశమున నే నొనర్చినయపరాధమును క్షమించి నాయెడఁ బ్రసన్నుఁడవు క"మ్మని ప్రార్థించెను. మునియు నతనియెడఁ గరుణించెను. రా జాశూలమునుండి మునిని దొలఁగింప యత్నించెను. కాని యాశూల మతనినుండి యూడి రాదయ్యెను. అంతట

రాజు దానిని మెల్లఁగాఁ దునియించి యూడఁదీయించెను. కాని తత్కంఠపార్శ్వమున నొకతునుక మిగిలిపోయెను. దానిని దీయ నెవ్వరికిని శక్తి లేక పోయెను. శూలపుఁదునుక శరీరమున నుండుటం జేసి యమ్ముని యణీమాండవ్యుఁ డని పిలువఁబడియెను. పిమ్మట నమ్ముని విముక్తుఁ డయి ఘోర తపంబుఁ జేసి మహామహిమను సంపాదించికొని లోకము లందుఁ దిరుగుచు నొకనాఁడు యమలోకమున కరిగి "దండధరా! నీవు సర్వమును దెలిసినవాఁడవు. నేను దారుణ దండనమునకుఁ బాల్పడితిని. అట్లగుటకు నే నేమిదుష్కృత మొనర్చితినో చెప్పుము. నేను బ్రాహ్మణుఁడను. తపశ్శాలిని. నే నట్టిదండమునకుఁ దగుదునా?" యని పలుకు మాండవ్యునకు యముఁ డిట్లనెను. "మునీంద్రా! నీవు చిన్నతనమునఁ దూనీఁగలను బట్టికొని కొఱ్ఱులఁ బెట్టి బాధించితివి. తత్ఫలము నీ విప్పు డనుభవింపవలసి వచ్చినది. హింసాపరు లగుమానవులు దుఃఖము లొందకుండ నుండఁగలరా?" అని పలికినయమునిఁ జూచి మాండవ్యుఁ డతికుపితుఁడై "ఓయీ! ఏమను చున్నావు? నేను జిన్నతనమునఁ బాప మొనర్చితి ననియా? అది సరి కాదు. పుట్టినది మొదలుకొని పదినాల్గువత్సరములదనుకఁ బురుషుఁడు బాలుఁ డనిపించికొనును. అట్టివాఁ డేది చేసినను బాపములను బొందఁడు. వాని కొరు తెగ్గు చేసిరేని బాతకు లగుదురు. ఇది ధర్మశాస్త్రమర్యాద. ఇట్లుండఁ దెలియక బ్రా

హ్మణుఁడ నగునాకుఁ దగనిదండమును విధింపఁజేసి నాయెడ నపరాధి వయితివి. కావున దత్ఫల మిప్పు డందుము. నీ వీవైభవమును విడిచి భూతలమున శూద్రస్త్రీయందు జనింపు" మని శపించెను. ఆశాపమువలననే ధర్మరాజు విదురుఁడై జన్మించెను. కావుననే విదురుఁడు సత్త్వోత్తముఁడయి ధర్మాధర్మపరిశీలననిపుణుఁడయి లోకమున మిక్కిలి వాసి గాంచెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులతోఁ గూడి చిన్నతనమంతయును బుచ్చెను. అతఁడు యౌవనవంతుఁ డయ్యును విషయసుఖవిముఖుఁడై బ్రహ్మచారియై వర్తించెను. అతఁ డన్నికార్యములందును భీష్మునకుఁ దోడ్పడుచుఁ గారవమంత్రి యని పేరొందెను. ఏకార్యమైనను భీష్ముఁడు విదురునితో నాలోచింపకుండఁ జేయ లేదు. ఈమహానుభావుఁడు వయస్సునఁ బాండురాజుకంటెఁ జిన్నవాఁ డయ్యును గురుకులవృద్ధు లగుభీష్మాదులతో సమముగా గౌరవింపఁ బడుచుండెను. పాండురాజు దిగ్విజయము చేసి తెచ్చిన ధనంబులు ధృతరాష్ట్రుని యనుమతి వడసి భీష్మునకును, సత్యవతికిని, తల్లులకు నిచ్చుచున్నట్లు విదురునకుఁగూడ నిచ్చుచుండె నని భారతమువలనఁ దెలియుచున్నది.

విదురుఁడు దూరదృష్టి గలవాఁడు. హితము నుపదేశించు నెడ జంకు లేనివాఁడు. ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారీదేవియందు దుర్యోధనుఁ డుదయించెను. ఆసమయమునఁ బెక్కుదు

ర్నిమిత్తంబులు పొడమెను. పుత్త్రాభ్యుదయసంతోషముచే ధృతరాష్ట్రుఁ డుప్పొంగుచుండ విదురుఁడు భీష్మాదులతో నతని సమీపించి "సోదరా ఈపుత్త్రజననమున కానందించుచుంటివి. కాని యిది యానందింపఁదగినసమయము కాదు. ఈపిల్లవాఁడు పుట్టినసమయమునఁ బెక్కు లుత్పాతములు పొడమినవి.

మానవదుర్యోధనుజన్మం
బునఁ బెక్కులుదుర్నిమిత్తములు పుట్టె జగ
జ్జనసంక్షయజననం బగు
నని పలికెద రెఱుక గలమహాత్ములు నాకున్

కులమునకు నఖిలలోకం
బులకు నపాయంబు సేయు పురుషాధము ని
మ్ముల సూపించి యొగిఁ బుచ్చు
కులమును రక్షింపు మది కులధర్మము గా!

"కావున నిప్పుడు దుర్యోధనను దూరీకరించి విడిచిపెట్టుము. అంతమాత్రమున నీకు నష్టములేదు. ఇంకను నీకు నూఱుగురుపుత్త్రులు సంపూర్తిగాఁ బెరుఁగుచున్నవారు. ఇతఁడు లేనంతమాత్రమునఁ గొఱంత రాదు. నాచెప్పినట్లు నడతువేని కులంబును, దేశంబును, బ్రజలను, రక్షించినవాఁడ వగుదువు" అని యుపదేశించెను.

పుత్త్రవ్యామోహముచేత ధృతరాష్ట్రుఁడు పుత్త్రుని విడిచిపెట్ట లేకపోయినను విదురుఁడుమాత్రము తనవిధాయక

మొదటిప్రకరణము

కృత్యము నెఱవేర్పక పోలేదు. పుత్త్రజననోత్సాహభరితుఁ డగుమహారాజుతో నట్లు నిర్భయముగా లోకక్షేమార్థి యై పుత్త్రత్యాగమునుగుఱించి విదురుఁ డొనర్చినహితోపదేశమే యతనిదూరదర్శిత్వమును గర్తవ్యానురక్తిని బ్రజాహితాసక్తిని, వెల్లడి చేయు చున్నది.

మొదల నప్రియ మయ్యును దుదిఁ గరంబు
పథ్య మగు పల్కు ప్రియములఁగు బలిమిఁ బైనఁ
బలుక నలయు మోమోటకి యొల్లనియట్టి
వాఁడు దగు సహాయుండు భూవల్లభునకు

ఈపద్యమునందు జెప్పఁబడినయుత్తమగుణము విదురుని యందు నెలకొని యున్నదనుటకు సందియములేదు. హితోపదేశమునందును దూరదృష్టియందును గార్యాలోచనమునందును రాజభక్తియందును న్యాయాన్యాయపరిశీలనమందును ధృతరాష్ట్రునకు విదురునివంటిమంత్రి వేఱొకఁడు లేఁడు. విదురునివంటిమంత్రిసత్తముఁడు గల్గినందులకుఁ దగినఫలమును ధృతరాష్ట్రుఁ డనుభవింపలేక తనవంశనాశ మొనర్చుకొనెను. అదిధృతరాష్ట్రునిలోపమే. అంధుని యందున్నదివ్వెవలె పుత్త్రవ్యామోహాంధుఁ డగుధృతరాష్ట్రునిచెంత విదురునిబుద్ధియు, నాలోచనమును వ్యర్థము లయ్యెను.

రెండవప్రకరణము.

విదురునికిఁబాండవులందుఁగల్గినయాదరము

లోకములో ధర్మాత్ములు సాధుశీలురు నగునుత్తమపురుషులు తమకన్నులయెదుట నధర్మ ముత్పత్తిల్లినను, క్రూరకార్యము లాచరింపఁబడినను జూచి సహింపలేరు. సహింపలేకపోవుటయే కాదు; అధర్మపరులను, క్రూరులను జూచి వారు ద్వేషించి వారిని దమచెంతకైనను జేరనీయరు. ఆ దుష్టులతో వారు శత్రుభావమును వహించి సాధుపక్షావలంబు లయి వర్తింతురు. ఇది యుత్తమపురుషస్వభావము. ఆలోచింప, విదురుఁ డట్టియుత్తమపురుషుఁ డనుటకు సందియము లేదు. పాండవధార్తరాష్ట్రులు విదురునకు సమానులయినను బాండవులసద్గుణము లతనిచిత్తము నాకర్షించినట్లు దుర్యోధనాదులగుణము లాకర్షింప లేకపోయినవి. ధార్తరాష్ట్రులందు హేయభావమును, బాండవులందు సమాదరమును, విదురునకుఁ గల్గుటకుఁ గారణము వారివారిదుర్గుణసద్గుణములే కాని వేఱు కాదు. ఇది తెలియక విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యనుచుందురు. ఆపక్షపాతము సద్గుణజన్యము కాని స్వభావజన్యము కాదు.

పాండురాజుమరణానంతరమునఁ గుంతీదేవి ధర్మజభీమార్జుననకులసహదేవులతోఁ గూడ హస్తినాపురికి వచ్చెను. అట్లు వచ్చినపాండుకుమారులను జూచి భీష్మవిదురాదులే కాక పురప్రజ లందఱును మిక్కిలియానందించిరి. ఆపిల్లలు

మిగులసుందరులై దేవతాకుమారులను మించుతేజముననొప్పుచుండిరి. తామిట్టిసౌందర్యదివ్యతేజములకు దోడు ధర్మరాజాదులకు వినయసౌజన్యాదు లలవడి యుండుటచే వారు సులభముగానే లోకుల చిత్తముల నాకర్షించికొనఁ గల్గిరి. సింగపుఁగొదమలభంగి వర్తించునాపాండుకుమారులను జూడఁగా ధార్తరాష్ట్రుల కసూయయు దక్కినవారికి సమాదరమును గల్గెను. ఇట్లుండ సుత్తమపురుషుఁ డైనవిదురునికిఁ బాండవులయందు సమాదరము గల్గుట వింత కాదు. పాండవులు దివ్యతేజోవిలసితు లగుటచేతనే విదురాదులకుఁ బ్రేమాస్పదు లైరి. అప్పటఁ బితృవిహీను లగుబాలకు లగుటచే వారియందు మఱింత ప్రేమ ముదయించుట కవకాశము గల్గెను. అయినను వారిసద్గుణపుంజములవలన నాప్రేమ మఱింత వృద్ధియైను. పాండవులగుణములు లోకులచిత్తములవలెనే విదురునిచిత్తమునుగూడ నాకర్షించి యుండును. పాండవులు తమసత్ప్రవర్తనముచే విదురునిఁ దమవంక కాకర్షించికొనుచుండ సుయోధనాదులు తమదుష్ప్రవర్తనముచే నాతని దమకు విముఖుని గావించికొనిరి. పాండవులు దివ్యమూర్తులై యున్నను, బితృహీను లై యున్నను, వారివలె దుర్యోధనాదులుగూడ సద్గుణవంతు లై వర్తించినచో నప్పుడు విదురునిచిత్త మిరువాగులవారియందును సమభావము గల్గి యుండు నని చెప్పుటకు సందియ ముండదు; కాని దుర్యోధనాదులు పాండవులను సత్ప్రవర్తనముచే జయింపవలె నని

ఊహింపక కపటముచేతను గాంభీర్యముచేతను జయింపఁ బ్రయత్నించిరి. అందుచే విదురునకు దుర్యోధనాదులందు ద్వేషబుద్ధి ప్రబలము కాఁ జొచ్చెను.

పాండవధార్తరాష్ట్రులు కొంతకాలము కలిసిమెలసి వర్తించిరి. ఆయుధవిద్యల నభ్యసించిరి. అశ్వాదివాహనారోహణనిపుణులైరి. ప్రవర్తనమందును విద్యాభ్యాసమునందును పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులనుమించి ప్రజలమెప్పును బడయుచుండిరి. అది దుర్యోధనాదులకు మిగులఁగష్టము గలిగించెను. దుర్యోధనునియసూయానలము క్రమక్రమముగాఁ బ్రజ్వరిల్లెను. అది పాండవులనాశనముతోఁ గాని చల్లారునట్లు లేదు. అందుచే దుర్యోధనుఁడు రహస్యముగా మంత్రితో నాలోచించి యతనికి నచ్చఁజెప్పి ముందుముందు పాండవులవలనఁ దమకు సంభవించునాపదలను వక్కాణించి పాండవులు హస్తిపురి విడిచి వారణావతమునకుఁ బోయి నివసించునట్లాజ్ఞాపింపఁ బ్రార్థించెను. దానికి ధృతరాష్ట్రుఁ డెలికిష్టమున నంగీకరించి పాండవులను వారణావతమునకుఁ బంపెను. ఈలోపున దుర్యోధనుఁడు పురోచనుఁడనువానితో నాలోచించి పాండవులు నివసింప లక్కయిల్లును నిర్మింపఁ జేసెను. సమయము చూచి పాండవులతోఁగూడ లక్కయిల్లు దహించి రమ్మని యతని కాజ్ఞాపించెను. పాండవులసద్గుణములను జూచి సహింపలేక దుర్యోధనుఁడు చేసినదుస్తంత్రమిది. ఈరహస్యమును విదురుఁ డెట్లో తెలిసికొని పాండవు

లు వారణావతమున కరుగు చున్నసమయమున వారిని వెంబడించి కొంతదూర మరిగి ధర్మరాజును జూచి యిట్లనెను.

ఎల్లకార్యములకు నెఱుఁగుము ధైర్యము
నెఱుఁగఁ జెప్ప వలయు నెఱిఁగినంత
పనియు లేక యుక్కుఁ బరిచకునకుమతి
హితులమాట వినఁగ నెగ్గనేము

అని చెప్పుటచే ధర్మరాజాదులు జాగరూకు లై యాపాయమును దప్పించికొనఁగల్గిరి. విదురుఁడు దా రహస్యమును బాండవుల కెఱిఁగించనిచో వారు లక్కయిండ్లలో దగ్ధు లై యుండుటై ముండవలసినవారే. విదురుఁడు సత్యసంపన్నుఁడు గనుకనే సాధుశీలు రగుపాండవులకు దుష్టాత్ము లగు దుర్యోధనాదులవలనఁ గల్గుబాధలను జూచి సహింపలేక తంత్రరహస్యమును వారి కెఱిఁగించెను. విదురునిచే నిట్లు చేయించినది యతనియుత్తమస్వభావమే కాని బంధుత్వము కాదు. సాధుస్వభావము గలవారు పాండవేయు లయినను విదురుఁడు వారిప్రాణరక్షణమునకు బద్ధకంకణుఁ డగువాఁడే కాని యూరకుండువాఁడు కాఁడని చెప్పవలసియున్నది.

భీష్మాదికురువృద్ధులు నిజముగాఁ బాండవులు లక్కయిండ్లలో దగ్ధు లైరని నమ్మి మిక్కిలి దుఃఖించి వారికి బారలౌకికక్రియ లొనర్చిరి. పాండవులకుశలగమనము నెఱిఁగి విదురుఁడు లోలోన సంతసించుచు నూరకుండెఁ గాని యెవ్వరికిని జెప్ప లేదు. ఆవిషయమును భీష్మునకై

నను దెలియఁజేసినట్లు గన్పట్టదు. ఒకవేళ తా నాపాండవులకుశలవార్త తెలియఁజేసిన నది క్రమముగా దుర్యోధనాదులకర్ణపథమునఁ బడక మాన దనియు సుయోధనుఁడు విఫలప్రయత్నుఁ డగుటంజేసి మిక్కిలి కుపితుఁ డయి పాండవులఁజూడ లెట్లయిన వెదకి వారిని సంహరింపక మానఁ డనియు విదురుఁ డెఱుఁగును. అందుచేత తద్వార్త పాండవహితు లగువారిచెవినైనఁ బడకుండునట్లు చేసి యున్నాఁడు. ఈయంశమే పాండవులందు విదురునికిఁ గలయవ్యాజకృపారసమును వెల్లడించు చున్నది.

మూడవపరిశరణము

పాండుపుత్త్రులు ద్రౌపదీస్వయంవరమునఁ దమభుజబలమును బ్రకటించి బయలుపడిరి. ధృతరాష్ట్రాదులు పక్కనలోను లందఱుఁ బాండవులు బ్రదికి యున్నందులకుఁ బరమానంద భరితు లయిరి. పాండవులు సజీవులై యుండుటయే కాక ద్రౌపదీదేవితోఁగూడఁ గీర్తికాంతను జేకొనుట గన్నులారాఁ గాంచినప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పొందినదుఃఖమునకుఁ బారము లేదు. పాండవుల శ్రేయస్సు దుర్యోధనుని హృదయమునకు శల్యతుల్యమై యనుక్షణమును బాధింపఁ దొడఁగెను. దుర్యోధనుఁడు రారాజయినను విదురునికి భయపడుచుండు వాఁడు. విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునిచెంత నున్నప్పుడు తనపాటలు సాగ వని తెలిసికొని సుయోధనుఁ డెట్టిసమయము నకుఁ బ్రతీక్షించు చుండెను. ఈయంశము దుర్యోధనుఁడు

చెప్పినమాటలవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. “ఓజనకా! విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి. ఎల్లప్పుడు వారిహితమునే కోరుచుండును. నీవు మూఢబుద్ధితో నావిదురుని వచనములనే పాటించెదవు. ఆవిదురుఁడే మీకాప్తమిత్రుఁడు అందువలన మును ముం దనేకానర్థములు సంభవించుచున్నవి. మఱియును,

[illegible]
నియ్యెద్దియునికఁ జేసి నీకును బలికెన్,
మాయిష్టం బెఱిఁగి యెఱిఁగి
నీయుఁ, [illegible] మిన్నగనుకుండ బలికెన్

“అనేకరాత్రములు చెప్పుచును విదురుఁడు మిమ్మెడఁ బాయకయుండుటచే మాయభిప్రాయంబును దెలిగింప నవకాశ మొకప్పుడును లభించినది కాదు. దైవవశమున నిన్నదినములకు మాకట్టిసమయము లభించిన” దని సంతసించెను. ఈవిషయమాలోచింప విదురుఁడు దుర్యోధనాదులకుఁ బ్రక్కలోనిబల్లెమువలె వర్తించుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. గౌరవులదుష్ప్రయత్నసముద్రమునకు విదురుఁడు చెలియలికట్ట యని చెప్పవలసియున్నది. ఎప్పటికప్పుడు విదురుఁడు దుర్యోధనాదుల దుష్కార్యముల కడ్డుపడక యుండినను వా రింతకంటెను హెచ్చిపోవుదు రనుటకు సందియము లేదు.

ధర్మమును న్యాయమును, హితమును నుపదేశించునెడ భీష్మద్రోణాదులకంటె నితఁ డుత్తమోత్కృష్టుఁ డని చెప్పవలసియున్న

ది. ఇతనివలె నిర్భయముగా నిస్సందేహముగా హితోపదేశముఁ జేయువా రరుదు. పాండవులు ద్రౌపదిని వివాహమై పాంచాలదేశమునం దున్నప్పుడు వారిని హస్తిపురికిఁ గొనివచ్చుటయా, మానుటయా, యని యాలోచించునవయమున భీష్మద్రోణులు తగువిధమునఁ జెప్పి యూరకుండిరి. ఆసమయమున విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రున కిట్లు బోధించెను.

విదురునిహితోపదేశము

మహారాజా! భీష్మద్రోణులు ధర్మార్థములు చక్కఁగ దెలిసినవారు. తథ్యవాదులు వయోవృద్ధులు, మధ్యస్థులు, నిర్మలమనస్కులు. వారు నీ కేది బోధించినారో నీవు దానినే యొనర్చుట ధర్మము. ఆలోచింప నీకు వారలకంటె హితులెవ్వరును లేరు. దుర్యోధనుఁడును వానిసహచరు లగుకర్ణశకునిదుశ్శాసనులును మిక్కిలిబాలురు. ఇది ధర్మ మనియు నిది యధర్మ మనియు వారి కేమి దెలియును? అట్టివారిమాటలు నమ్మి నీవు వర్తించుట తగదు. కావునఁ బాండురాజకుమారులను వేగముగా రప్పించి వారి కర్ధరాజ్యము నిచ్చి గౌరవించుట ధర్మము. పాండవులు దమంత తామె దేవతలకును దుర్జయులు. ఆపైశాత్రవగర్వనిర్వాపకుఁడు ద్రుపదరాజు వారికిఁ జుట్ట మయ్యెను. వారిబావమఱఁది యగుధృష్టద్యుమ్నుఁడు వారివలెనే నిరుపమానపరాక్రమశాలి ఇంతే కాక వారికి బలరాముఁడును, కృష్ణుఁడును సాత్యకియు నాప్తమిత్రులు. హిత ముపదేశించుమంత్రులు. ఇంతియు

కాని పాండవులకు దైవపౌరుషములు రెండును గలవు. ఆ రాజసుతులు నీకు దుర్యోధనాదులకంటెను నెక్కుడు భక్తులు నీ కెప్పుడును విధేయులై వర్తించువారు, మహాధీరులు. అప్రాంశుపుత్రులు నీపుత్రులు గారా? వారిని దూరస్థులను జేయుట నీకుం దగునా?

ఆహవభూమిలోనఁ బవమానకుమారుఁడు వైరివాహినీ
వ్యూహము చిద్రుపేల్చు మఘవుండును దానికి మార్కొనఁగ ను
త్సాహము సేయ నెన్న లఘుసారులు లవి లసాహసుల్ విను
త్సాహులు దోర్బలప్రమదదీప్తులఁ జెప్పఁగ వారికెవ్వరో!

ఆయుతనాగముల బలమె సృంసకు సృగతి నోలు గానా
గాయపనత్నుఁ బార్థయుత దాక్ష్యాని గొబ్బున భీముఁడే
వాయువునస్వస్తామూల సమాన్యమలోన్నతిఁ బాడు మన్నవా
రేయి లజేయు రెప్పటికి గెల్పు వారు కూరారు యనన్.

మహారాజా? యుద్ధభూమియందు పార్థుఁడు నిజముగా శత్రుసంహారము జేయఁ దలంచినయెడల దేవేంద్రుఁడైనను వచ్చి యతని మార్కొనలేఁడు. అట్టి చెప్పనలవి యుండఁగా నల్పబలులు సభయులు సాహసహీనులు నిరుత్సాహులు నగు దుర్యోధనాదు లాయర్జునుని నెదిరించి చత్తురో చంపుదురో యోజింపుమా! ఆయర్జునుని కగ్రజుఁ డగుభీముఁడు దృఢబాహువు. యుద్ధములందుఁ బార్థుని మించినవాఁడు. పదివేలయేనుఁగులబలము గలవాఁడు. యుగాంతయమున కీడువచ్చువాఁడు. అట్టిభీమార్జునులకు బాహుబలంబున నకులసహ

దేవు లెంతమాత్రమును దీసిపోవువారు కారు. వారెట్టివారి కిని దుర్జయులు. రణాంగణమున వారు దేవతలకేనవచ్చువా రు. భీమార్జునసకులసహదేవు లెట్లు వశ్యులో యట్లే ధర్మ రాజునకుధర్మమును ధైర్యమును, సత్యమును, కృపయు, నను నీనాల్గుగుణంబులును వశ్యము లయి యొప్పు చుండును. ఆధ ర్మరాజు వైభవ మే మన వచ్చును? అతని త్రిలోకములం దిసాటియగునదే దైన నుండునా? ఆమహాత్ములబలపరాం క్రమంబు లెల్లవారికి దృష్టపూర్వంబులు. అట్టివారితోఁ గల హించునవివేకు లుందురా? ఆయుత్తములు నీపుణ్యావశేషంబున జననీసమేతముగా లక్కయింట్లోఁ బడి మ్రందకుండఁ దప్పి పోయినారు. వా రిప్పుడు సజీవు లయి యుండుటచే లోకాప వాదము గొంత సశింప వచ్చును. అయినను గుటిలాత్ముం డగుపురోచనుఁ డమ్మహానీయులయెడ మహాపరాధము గావిం చి నీకుదుర్యశఃపంకము గల్గించినాఁడు. ఆయపకీర్తిపంకమును బాండవానుగ్రహ మనుజలంబులఁ గడిగికొనుము. అంతకం టె నీకును త్తమమార్గములేదు. దుర్యోధనుఁ డొనరించునప రాధమువలనమహీప్రజకుఁ దప్పక ముప్పు వాటిల్లు నని యిది వఱకే చెప్పియున్నాను. అది నీవు పెడచెవిని బెట్టితివి. కావున నీవిప్పుడయిన నావచనము లిమ్ముగ విని పాండవు ల రప్పించి యర్ధరాజ్యం బిచ్చి యాదరింపు మని నిశ్చయ ముగా నుపదేశించెను.

ఇట్లు విదురుఁ డొనర్చినధర్మోపన్యాసంబు విని ధృతరా

ష్ట్రుఁడు సంతుష్టుఁడై దుర్యోధనాదులు పలుమఱు వలదని నిర్బంధించుచున్నను వారిమాటలను సరకుగొనక సభ్యుల సమక్షమునఁ బాండవుల కర్ధరాజ్య మిచ్చుటకు నిశ్చయించెను. పుత్త్రవ్యామోహపరవశుఁ డయి చెడదారిని బట్టినధృతరాష్ట్రుని యుక్తమార్గమునఁ బెట్టిన దావిదురునియుపదేశమే యనుటకు సందియము లేదు.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్రుపదునిపురంబున నున్న పాండవులను దోడ్కొని వచ్చుటకు యత్నించెను. కాని యది యతనికి సులభముగాఁ దోఁప లేదు. పాండవులచిహ్నంబు లిప్పు డెక్కడున్నవో యతని కేమి తెలియును? తనపంపున వార్త విని పాండవులు కుపితులై తొంటియపకారంబుల నుద్ఘాటించి తిరస్కరించినచో ధృతరాష్ట్రుని కంతకంటెఁ బరాభవ ముండదుగదా! మఱియు నాపన్నులయినపాండవులను జేరఁదీసి పిల్ల నిచ్చి మహాభ్యుదయోపేతులఁ గావించినద్రుపదుఁడు తనసందేశమును నిరసించి పంపివేయు నేమో యన్నసందియ మారాజేంద్రుని బాధింప సమకట్టెను. కావున నట్టిసమయమునఁ బాండవులను గొనివచ్చుటకరుగు వాఁడు మహాబుద్ధిమంతుఁడై కార్యజ్ఞుఁడై యుక్తాయుక్త వివేకి యై యుండ వలయును. అట్టివాఁడు కౌరవసభలో విదురునికంటె నితరుఁ డెవ్వఁడుగలఁడు? అందుచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులకు వేలువేలరత్నభూషణాంబరాదులను బహుమానముగా నిచ్చిశీఘ్రముగా వారిని గొనితేరవిదురుని బంపెను.

మహామతిమంతుఁ డగువిదురుఁడు ద్రుపదపురంబున కరిగి ద్రుపదరాజును శ్రీకృష్ణసహితు లగుపాండవులనుజూచి ధృతరాష్ట్రుఁడు పంపినకానుక లర్పించి వారిచేతఁ బ్రతిపూజితుఁ డయి పాండవులు వినుచుండ ద్రుపదరాజుతో ని ట్లనెను. "ద్రుపదరాజా! నీ వున్నతవంశసంభూతుఁడవు, ధర్మశీలుఁడవు, మహానుభావుఁడవు. అట్టినీతోడిచుట్టరికము మిక్కిలి శ్లాఘనీయ మైనది. మిగులననుకూల మైనది. ఇట్టిది తమ కురువంశమునకు సంభవించుటచే ధృతరాష్ట్రుఁడును, భీష్మాదికురువృద్ధులును, ద్రోణాదిగురుజనంబును, మిక్కిలిసంతోషించుచున్నవారు. అత్యుదారస్వభావు లగుపాండవులును పతివ్రత యగువారితల్లియు మమ్ము నెడఁబాసి పోవుటచే హస్తిపురవాసుల మగుమే మందఱమును మిక్కిలి దుఃఖించుచుంటిమి. ఇప్పుడు నీయల్లు రగుపాండుపుత్త్రులను జూచి యానందింపఁ గురుకులేశ్వరుఁడు మొదలగుబంధువర్గమును, దక్కినపౌరులును మిక్కిలివేడుకపడుచున్నారు.

ఆభిజాత్యసంపద్ధర్మశీలుఁడవు నీ యందు జనసంబంధము మ
దభిమతంబు ననుకూల మిష్ట మని సౌహార్దంబునన్ జాహ్నవీ
ప్రభవుండున్ ధృతరాష్ట్రుఁడుం గృపుఁడుఁ గుంభప్రోద్భవుండున్ యశో
విభవాలంకృతి సంతసంబు వడి వర్తింపంగ్య లిష్టంబునన్.

తల్లియుఁ బుత్త్రు లేవురు నుదారమతుల్ తమయొద్ద బాసినం
దల్లడ మంది యందఱును దద్దయు దుఃఖితచిత్తులైరి నీ
యల్లురఁ బాండుపుత్త్రులఁ బ్రియంబునఁ జూడఁగఁ గోరుచున్నవా
రెల్లజనంబులుం గురుకులేశ్వరుఁ డాదిగ బంధువర్గమున్.

"కావున సద్గుణపూజితు లగుపాండవులను గురువంశమునకు మణిదీపమువంటికోడలిని, బరమపతివ్రత యగు కుంతీదేవిని హస్తినాపురమునకుఁ గొని రావలయు నని ధృతరాష్ట్రమహారాజు నన్నంపినాఁడు. నీ వాజ్ఞాపించినఁ గాని వీరు వచ్చుటకు రాఁ జాలరు. దయయుంచి వీరిని బంపు" మని పలికెను. ఇట్లు విదురుఁడు యుక్తియుక్తముగను వినయోపేతముగను సంభాషించి ద్రుపదరాజును సంతుష్టునిఁ గావించి కుంతీపాండవులమనంబులలోని శంకంబుఁ దొలంచి వారి నానందమగ్నుల నొనరించెను. ఈప్రశస్తగుణవచనుండగు నాఖ్యాతేయునికోర్కె నెవ్వరు త్రోసివేయఁ గలరు?

విదురునివచనములు విని ద్రుపదుఁడు సంతసించి "ఓ గుణశాలీ! నీవచనముల కానందించితిని. ధర్మస్వరూపుఁ డగుధృతరాష్ట్రమహారాజు పంపఁగా నుత్తముఁడవగు నీవు వచ్చి నీకార్యభారము వహించి రాఁగా నీపాండవుల కిష్టసిద్ధి గలుగుట కాటంక మేమి? శ్రీకృష్ణుఁడును, నీవును వీరికి నిరంతరమును శుభములను సమకూర్చ సమకట్టియుండ వీరి కాపద యెట్లుసంభవించును? నీవును, ధృతరాష్ట్రుఁడును, భీష్ముఁడును, వాసుదేవుఁడును దేనిని హితమని తలంతురో యదియ నాకును బ్రియము. పాండవులను దప్పక తీసికొని పొ" మ్మని పలికెను. మహానుభావుఁ డగువిదురుఁడు పాండవులహితము గోరుచుండ నెవ్వ రేమి చేయఁ గలరు? పాండవుల కట నపాయము సంభవించు నని శంకింపఁ బని లే

డని కృష్ణుఁడు పలికెను. కురుముఖ్యు లగుభీష్మవిదురధృతరాష్ట్రాదు లుండ మాకేమియు దొసఁగు వొసఁగ నేరదని ధర్మరాజు వచించెను. సర్వజనాదరణపాత్రుఁడును, ధర్మవర్తనుఁడును నగువిదురుఁడు తమ కాదరువుగా నుండఁబట్టియే పాండవులు మగుడ హస్తిపురికి రా నుద్యమించిరి. కాని వేఱొక రట్లు పిలువవచ్చినచోఁ బాండవు లంతనిర్భయముగాఁ గజనగరమున కరుగఁ జాల రని చెప్పవలసి యున్నది.

పాండవులు ద్రుపదుననుమతి వడసి విదురుని బురస్కరించికొని హస్తినాపురంబుఁ బ్రవేశించిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడును నక్కసవారును బాండవుల నెదుర్కొని యాదరించి గౌరవించిరి. పురజను లందఱును వారిని దీవించిరి. పాండవులును గురువృద్ధు లగుభీష్మాదులకు నమస్కరించి దీవన లందిరి. పాండవులును గౌరవులును దొంటివిధంబున బరస్పరము గలిసి వినోదములఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచుండిరి. అనంతర మొకనాఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు భీష్మవిదురాదులును, దుర్యోధనాదులును జూచుచుండ ధర్మరాజున కర్ధరాజ్యమిచ్చి యాదరించెను. పాండవులు మరల నిట్టిసమున్నతస్థితికి వచ్చుటకుఁ గారణము విదురుఁడే యని నొక్కి వక్కాణింపవలసి యున్నది. విదురుఁ డట్లు నిర్భయముగా ధర్మయుక్తముగ ధృతరాష్ట్రునికి బోధింపనియెడల నతఁడు పాండవులను రప్పించుటయు, రాజ్యమిచ్చి యాదరించుటయుఁ బొసఁగి యుండదు. మహానుభావుఁ డగువిదురుఁడు

పాండవులను లాక్షాగృహమునుండి తొలఁగించి రక్షించుట యేకాక వారి నిట్టిమహోన్నతదశకుఁ గూడ దెచ్చియున్నాఁడు. ఆప్తుఁ డనఁగా నిట్టివాఁడేకదా!

నాల్గవప్రకరణము

పాండవులు ధృతరాష్ట్రుననుగ్రహమున నర్ధరాజ్యంబు వడసి భీష్మవిదురాదులయనుమతిని చెంత ఖాండవప్రస్థమును రాజధానిగాఁ జేసికొని రాజ్యపరిపాలనం బొనరించుచుండిరి. అదిమొదలు పాండవులయభ్యుదయ మత్యున్నతి వహించెను. విశ్వకర్మయింద్రప్రస్థనగరంబును నిర్మించి పాండవుల కిచ్చెను. మయుఁడు లోకపాలురసభలను మించినసభామందిరమును నిర్మించెను. నారదోపదేశంబున ధర్మరాజు రాజసూయం బొనరించెను. భీమాదులు నలుదిక్కుల జయించి రాజులవలన ధనరాసులను, రత్నరాసులను గొనివచ్చి యింద్రప్రస్థమును నిండించిరి. రాజసూయముతో ధర్మరాజు కీర్తియే కాక ధనసంపదలు గూడ మిన్నుముట్టెను. ఇప్పు డతఁడు భూలోకవాసులచేతనే కాక సురలోకవాసులచేతఁ గూడ మెప్పు వడయుచుండెను.

పాండవులమహావైభవమును గాంచి దుర్యోధనుఁడు మచ్చరపడి కర్ణాదులతో నాలోచించి కపటద్యూతమునఁ బాండవలక్ష్మిని హరింప నిశ్చయించికొనెను. అనంతరమతఁడు ధృతరాష్ట్రునితో దనకష్టసుఖములు చెప్పికొని ధర్మరాజుతో సుహృద్ద్యూతము నాడ ననుజ్ఞ వేఁడెను. కాని

యతఁ డందుల కంగీకరింపఁ డయ్యెను. తనయభిలషితము నకు సమ్మతింపనిచో మేను దొఱఁగెద నని సుయోధనుఁడు తండ్రితో ఖండితముగాఁ జెప్పఁగా నతఁ డుపాయాంతరంబు గానక కుమారునియిష్టమున కనుమతించి యొకనాఁడు రహస్యముగా విదురునిఁ బిలిపించి శకునిదుర్యోధనులయభిప్రాయం బెఱిఁగింప నతఁడు విస్మితుఁడై రాజున కిట్లనియెను.

విదురుఁడు జూదమాడఁ దగ దని ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పుట.

"మహారాజా! మీదురాలోచనమునకు నేను మిక్కిలి దుఃఖించుచున్నాను. కలిద్వాపరములసంధికాల మగుటచే నీసమయ మఖిలప్రజాక్షయకర మని పెద్ద లందురు. అందులకుఁ దగినసన్నాహములే మీ రొనర్చుచున్నట్లున్నవి. రాజేంద్రా! జూద మెట్టిశాంతచిత్తులకుఁగూడఁ గలహాభివృద్ధి నొందింపక మానదు. నీ వీజూదమునకు సమ్మతించుట నీసుతులకును బాండుసుతులకును వైరము పుట్టింప సమ్మతించుటయే. ఇది యించుకమాత్రమును దగదు. ఇట్టిదుష్కార్యమునకు నే నంగీకరింపఁ జాలను. నీవు నాహితవచనములు విని శకునిదుర్యోధనులదుర్వ్యవసాయము మాన్పి కురువంశము నుద్ధరింపుము" అని హిత ముపదేశించెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డది వినక యింద్రప్రస్థమున కరిగి ధర్మరాజును దోడ్తెమ్మని పలుక రాజమూర్ఖత్వమునకు విచారించుచు నాసమాచారము భీష్మునితోఁ జెప్పి యాదుప్ప్ర

యత్నమునుండి దుర్యోధనాదులను మరలింప యత్నింపం దొడంగెను.

సామాన్యముగా హితులు తమమిత్రులు తమబోధనలను విననప్పుడు మరలమరలం జెప్పిన వారి కెక్కడం గోపము వచ్చునో యని యూరకుందురు. విదురుం డట్టివాండు కాండు. ఎవ్వరికిం గోపము వచ్చిన నెవ్వరు దన్ను నిందించిన నతండు మాటిమాటికిని హిత ముపదేశించుచునే యుండును, కాని వెనుదీయువాండు కాండు.

ధృతరాష్ట్రుండు తనహితవచనములను జెవిని బెట్టి ధర్మరాజాదులను దోడ్కొని రమ్మని విదురునితో ననంగా నతం డప్పుడును మిగులవిషణ్ణహృదయుం డై "అయ్యా! మాయాదురోదరము వలదు, వలదు! దీనిని మానుట యుభయపక్షములకు శ్రేయస్కరము. నామాట వినుండు, నామాట వినుం!" అని మఱిమఱి ధృతరాష్ట్రున కుపదేశించెను. అప్పటికి నతండు తనవచనములు జెవిని బెట్టంగా విదురుండు మిక్కిలివిచారించి తనలో "ఓహో! ఈదుర్వ్యవసాయము దాంటరానిది. కురువంశమున కేదో గొప్ప చేటును సమకూర్ప దైవము నిశ్చయించి కొన్నట్టున్నది. ఇట్టిదానిని దప్పింప మనకశక్యము" అనితలపోసి సోదరు నాజ్ఞ ననుసరించెను.

అనంతరము ధర్మరాజాదులు హస్తిపురి కరుదెంచి ధృతరాష్ట్రునకును, భీష్మాదికురువృద్ధులకును నమస్కరించి ధృత

రాష్ట్రుఁడు కట్టించిననూతనసభాభవనమును వీక్షించి సంత సించిరి. దుర్యోధనుఁడు తమతో నందు జూద మాడవలయు నని కోరఁగా ధర్మరాజు మొదట నిరాకరించియుఁ దుద కంగీకరించెను. ఆదివ్యమందిరమున ధృతరాష్ట్రవిదురభీష్మా దులయెదుటనే ధర్మరాజు శకునితో జూద మాడ నారం భించెను. శకుని తనమాయాప్రభావమున ధర్మరా జొడ్డిన వానినెల్లను గెలుచు చుండెను. ధర్మరా జోడిపోవు చుం డెను. అది చూచి విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి రహస్యముగా ని ట్లనియెను.

విదురుఁడు జూదము నివారింపు మని ధృతరాష్ట్రుని గోరుట

“మహారాజా! దుర్యోధనుఁడు నీచాత్ముఁడు. వీఁ డొక నలతోఁగూడ నుద్భవిల్లెను. వీఁడు పుట్టినప్పుడు పెక్కు దుర్నిమిత్తంబులు పొడమెను. ఇతనివలనఁ గురుకులమున కాపద సంభవించు నని నేను మొదటినుండియుఁ జెప్పుచునే యున్నాను. కాని నీవు నామాటలను వినవైతివి. మనకురు వంశము లోకములో మిక్కిలివాసిగాంచినది. మహాభిషుఁడు, భీమసేనుఁడు, ప్రతీపుఁడు, శంతనుఁడు మొదలగుమహామహు లుదయించుటచే నీకుల మతిపవిత్రమై మహోన్నతిఁ గాంచి నది. అట్టిదానికిఁ బాపకళంక మాపాదించుట తగదు. ఇది నేఁటి కెప్పుడు నది పాప దూషితము కాలేదు. పాలసంద్రమువలె నతినిర్మల మగుకురుకులమున కిక్కాలమున దుర్యోధనునిమూలమున దుష్కీర్తికళంకము సంభవించుచుండఁ

జూచి మనవంటివా రూరకుండుట తగదు. ఒక్కనికారణం బున గులము దూషితం బగునేని వానిని దొలఁగించి కులం బు రక్షించుట ధర్మ మని పెద్దలందురు. తమకులమును రక్షించుకొనుటకే కాదా యాదవవృష్ణివీరులు శ్రీకృష్ణుని నియోగించి కంసునిఁ జంపించిరి? దానివలన వారివంశము నిష్కళంక మై యొప్పుచున్నది. నీవుగూడ నిప్పట్టున న న్నోసరించుటయే యుక్తము. అర్జునుఁడు ధర్మవిదుఁడు. నీ వాజ్ఞాపించినచో నతఁడు విచారదూరుఁ డగుచు యోధనుని సమయింపఁ గలఁడు. దానంజేసి నీకులము సుఖింపఁ గలదు. నీపుత్రులుగూడ నిర్భయులై సుఖింపఁ గలరు. కావున నట్లు చేయుము. ఈవిరోధమును మాన్పింపుము.

[illegible] నాఁడు ధ[illegible]
శాసన [illegible] విచారదూరు సుయోధనున్
[illegible] నీకులమున్ మహీపతి [illegible]
[illegible] ?

"మానవేశ్వరా! ఈసుయోధనుఁడు మానవాధముఁడు, గుణహీనుఁడు. వానిని బహిష్కరించి ధర్మమార్గమునఁ గౌ రవవంశమును బాలింపుము. మహాప్రతాపవంతులును, సద్గు ణవంతులును నగుపాండవులు నిన్నుఁ గొల్చుచుండ నీ రాజ్యము నేలుము. ఇదినీకు మిక్కిలిపథ్యము. ఒకనక్కనిచ్చి సింహములను బుచ్చుకొనన నెవ్వరైనను సందేహింతురా? అన్నా! పాపాత్ముఁ డగుసుయోధనుని బహిష్కరించి మహా

మహాబలగుపాండవులను జేకొన వెనుదీయుట యేల? ఇంత కును బాండవులు నీకుఁ బరులు కారుగదా? నామాట విని కులమును రక్షింపుము.

"ఇమ్ముగ జూదమున గురువిహీను బహుశ్రుతుఁ జేసి సత్త్వమా
హాత్మ్యునిఁ గొంగదాన్యాయము గావుము సౌ దుష్టనాముల ప్రీతా
పశ్రాంగన(?) నేల మిది పథ్యము సౌంకనక ప్రీతి నీ
హాత్మ్యులఁ బుట్టికోలఁజనె? యుద్యుతి నాలు కానేర్వరా!

"సోదరా! నీకుమారుఁడు దూరాలోచనము లేనివాఁడు యుక్తాయుక్తకార్యము లెఱుఁగఁడు. పుష్పఫలభరితములును సుందరములును, సత్యసన్నిభములు నగువృక్షములను ఏయ మాలి బొగ్గులకై నరికించు మనుజుఁడుగా నగునో నీ కుమారుఁడు తుచ్ఛమగుధనమునకాశించి యశోవంత మగుకురుకులమును నశింపఁజేయుచున్నాఁడు. ఇఁక నీ వుపే క్షింపఁ జనదు. అధికదర్పము గలబలిష్ఠములగు ? బోయీతోఁ గాలుదువ్వునట్లు నీకుమారుఁడు మహాబలాఢ్యు లైన పాండవులతో దర్పించి విరోధించు చున్నాఁడు.

"ఆకర్ణదర్పయుక్తు మహాబలోద్రేకుఁ
నాగేంద్రముతో రణము సేయఁ
గాలు దువ్వునట్లు మహాబలాఢ్యులతోఁ
జేసి పోరు విగ్రహము సేయుచున్నాఁడు.

"నీ వింతకు మైన నాలస్య మొనర్పక యీదుర్వ్యాపారము ను వారింపుము? అని పలువిధములహితము నుపదేశించెను. రాజు విన్నను విననట్లను సంతరించి యుమాయాగాను నాలుకటి

యుక్తముగాను, సంతోషపూర్వోపేతముగాను మాటలాడువాఁడు విదురుఁ డొక్కఁడే యొక్కఁడు దేవుఁడు గలఁడు?

తననీతివచనములు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు మిన్నకుంటఁ జూచి విదురుఁడు మిక్కిలి పరితపించుచు దుర్యోధనునిఁ గాంచి యిట్లు పల్కెను. "ఓయీ! దుర్యోధనా! నీవు పాపమతి వయి న్యాయమార్గమును విడిచి శకునిచే మాయాద్యూత మాడించి భరతవంశాలంకారు లగు పాండుకుమారుల రాజ్యలక్ష్మిని హరించుచున్నావు. ఇట్టి దుర్నీతిపరుఁడ వయి రాజ్యమపహరించిన వారలు నిన్నుఁ ఛీ యని నిందింపరా?

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

మఱియుఁ బాండవులు మిక్కిలి ధర్మవంతులు, శత్రువులను మడియింపఁ జాలిన బాహుబలము గలవారు. సింహపరాక్రమవంతు లగు నప్పాండవులతో నకారణముగా విరోధించి గర్వాతిశయంబున వారిని బరాజితులఁ గావించితివి. ఇట్టి బలవద్విరోధము నీకుఁ దగదు. ఇది నీ కెంతమాత్రమును శ్రేయస్కరముగాదు., అని జంకును గొంకును లేకుండ హితము బోధించెను.

నీటిబిందువులు తప్తతైలంబునకువలె నవ్విదురునినీతివచనములు సుయోధనుకోపానలంబున కుద్దీపనంబులు కాఁ గా

నతఁ డోర్వఁజాలక నానావిధముల విదురుని నిందించెను. ఉత్సంగతలమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొన్న క్రూరసర్పమువలెఁ గుడిచినచోటికే యాపదగలిగింతు వనిధిక్కరించి పల్కెను. నీవు మాకు బుద్ధిచెప్ప వల దని నిషేధించెను. ఈవిధమున దుర్యోధనుఁడు తన్ను దిరస్కరించినను విదురుఁడు భయభ్రాంతుఁడు కా లేదు. అతనికి హితోపదేశ మొనర్ప వెనుదీయ లేదు. అతని కాఱుమాటలను సరకుగొన లేదు. అప్పుడు విదురుఁడాసుయోధనున కి ట్లనియెను:—

దుర్యోధనా! నీవు దురాత్ముఁడవు. నీకు దురాత్ములే మిత్రులు. వారు నీకుఁ జెడ్డబుద్ధులు గఱపుచుందురు, అట్టివారే నీకుఁ గార్యాలోచనముఁ జెప్పువారు. వారిమాటలే నీకుఁ బ్రియ మగును గాని మావంటివారిమాటలు నీకుఁ బ్రియములగునా? మీవంటివారు ప్రియవాక్యములు చెప్పువారినే యాదరింతురు. అంతియకాని ప్రస్తుతమప్రియమయినను ముందుముందు మేలు గలిగించుపలుకుల నుడువువారి నాదరింపరు. అందుచే నుత్తమప్రభువుల కయిన సత్పథ్యవాక్కులను నుడువరు. మొదట నప్రియమైనను బిమ్మట మేలు గల్గించు మాటలను మోమోట మాని పలుకవలయును. అట్లు పలుకువాఁడే . రాజులకు ముఖ్యమిత్రుఁడనఁ దగినవాఁడు. నేను దాదృశవచనములు పలుక వినకున్నావు.

"ప్రియము పలికెడువారిన పెద్ద మెత్తు
రప్రియంబును బథ్యంబు నైనపలుకు

దగిలి వినవొల్ల రటుగాన దానిఁ బ్రీతిఁ
బలుక రెవ్వరు సుస్థిరప్రభులకైన,

«నేను ధృతరాష్ట్రునకుఁ గార్యములందు సహాయుఁడను అట్టినావచనములు వినక చెడుబుద్ధితో వర్తించుచున్నావు. పాండవులతోడివిగ్రహము నీ కెంతమాత్రమును లగ్గుగాదు,» అని మోమోటము మాని నీతి నుపదేశించెను. దుర్మదాంధుఁడు దుర్యోధనుఁడు తన్నుఁ దూలనాడినను సరకుగొనక తాను జెప్పవలసిన దంతయును జెప్పి విదురుఁడు తనయుత్తమత్వమును నిష్కల్మషత్వభావమును వెల్లడించెను. మంత్రులం దిట్టి సద్గుణుఁ డుండుట యరుదుగదా!

అయిదవప్రకరణము.

దైవగతి కంతరాయము లేదుగదా! ద్యూతమును వారించుటకై విదురుఁ డెంతప్రయత్నించినను నెంతబోధించినను లాభము లేకపోయెను. అందుచే ఖిన్నుఁడై విదురుఁడు సభాభవనమున మౌనియై యుండెను. ఇంతలో ధర్మరాజు జూదమున రాజ్యసంపదలనే కాక తన్నును, తనతమ్ములను, దనభార్యను గూడఁ బణముగా నొడ్డి యోడిపోయెను. పాండవులను బత్నీసహితంబుగా గెలిచికొని దుర్యోధనుఁడు గర్వంబున మిన్నందుచు, సందులో ద్రౌపదీదేవిచేఁ దన యింటిపనులు చేయింపఁ దలఁచి యామెను గొనితే వలయు నని విదురు నాజ్ఞాపించెను. విదురుఁ డావాక్యములను విని సహింపలేక యత్యంతము క్రుద్ధుఁడై “ఓయీ దుర్యోధనా!

లోకములో నిన్నుఁ బోలినయవివేకులు లేరు, దుష్టహృదయుఁడ వగుచు నీచకృత్య మాచరించుటయే కాక నన్నుఁ గూడ నాపనియందు నియోగించుట తగునా? కండకావరము(మలిన మగుచిత్తము గలవాఁడై పురుషుఁ డమితముగా ఘోరకృత్యము లొనరించునేని, నాతనిసంపద యెక్కుడై పెద్ద దయ్యును సంపదలన స్వార్జితమే కాక మొదలింటిసంపదకూడఁ దప్పకుండ నశించి పోవును.

మదమలినమనస్కుఁ డై మయి
తుదిలేక యవినయము చేయు నజ్ఞానుని సం
పద పెద్దదయ్యు నాటని
మొదలిటిసంపదయుఁ జెడు నమోఘము దీనన్

ఓయీ! నీవు ద్రౌపది నవమానింపఁ జూచుచున్నావు. అది నీకుఁ దగదు. పాంచాలి సాధ్వీమణి పరాక్రమశాలు రగుపాండవులధర్మపత్ని; సకలసామ్రాజ్యమునకును బట్టమహిషి యై యొప్పుచున్నది. ఆమె నీచే నవమానము నొందుట కంతదిక్కులేనిది కాదు.

అవనీతలసామ్రాజ్య
త్వమునకును యోగ్య యైనసతి ద్రౌపది పాం
డవధర్మపత్ని నీచే
నవమానము వొంద నింత యనపత్రయతమే?

మఱియు నీవు పాండవులబలవిక్రమాదుల నెఱిఁగియు మూర్ఖుఁడ వయి వారి కేల కోపము గల్గించెదవు? వారిని

గుపితుల జేయుట కాలసర్పముల నలిగించుటయే కాదా? నీవాపని విరమింపుము. మాయచే నితరుల ధన మపహరించుట ధర్మము గాదు. నీవు కుటిలాత్ముఁ డగుశకునిమతము నవలంబించి యిట్టిపాప మొనర్చుట తగవు కాదు.

ఏలయాశీవిషంబుల నెఱిఁగి యెఱిఁగి
మాఱుకై యలిగించు నెవనిపై యొకల
ధనము నెక్కుడుకోరి గొనఁ దగని ధర్మ మగునె?
శకునిమతమునఁ గాహా యిట్లు నెనరు చేయు!

"పాపంబువలనఁ గీడు పుట్టు నని మొదటినుండియుఁ జెప్పుచున్నాను. నీవు వినవయితివి. దీనివలనఁ గల్గుఫలము వేణుఫలంబువలె సమూలనాశము గావింపక మానదు. కావున నిప్పుడైనను నామత మవలంబింపుమని మఱిమఱి బోధించెను. ఇట్లు విదురుఁడు ప్రతిదుష్కార్యారంభమునందును దుర్యోధనునకును, ధృతరాష్ట్రునకును, హితోపదేశ మొనర్చుచునే యుండెను, కాని యవి వారితల కెక్కలేదు. అతనిహితవచనములు విని సంతసించుటకు బదులుగా నతనిని బలువిధముల నిందించి సుయోధనుఁడు తనతలంచునది పూర్తి చేయుచుండెను.

అనంతరము దుర్యోధనుఁడు ప్రాతికామిచే ద్రౌపదిని సభకు రప్పించెను. ఆసాధ్వి దుఃఖితస్వాంత యైసభలోని కరు వెంచి సభ్యులను గాంచి "అయ్యా! ధర్మరాజుజూదమున ముందుగా నన్నోడి పిమ్మటఁ దన్నోడెనా; లేక ముందుగాఁ

దన్నోడి యే నన్నోడెనా; ఇందులకు బదులు చెప్పవలెనని ప్రశ్నించెను, అందులకు సభ్యులందఱు నూరకుండ వికర్ణుఁడు తనబుద్ధికొలఁదిని దగువిధమున ధర్మనిర్ణయంబు చేయ నని తగదని కర్ణుఁడు నిరాకరించెను. అంత సుయోధనునను మతంబున దుశ్శాసనుఁడు ద్రౌపది కట్టువస్త్రము నపహరింప సాగెఁ గెను. దుశ్శాసనుదుష్టకృత్యము చూచి సహింపనోపక భీము సేనుఁడు భయంకరాకారుఁడై సమయోచితముగాఁ బ్రతిన యొనర్చెను. మనుష్యమాత్రులోనర్పఁ జాలనియామహాకార్యమును గాంచి సభ్యులద్భుతపడుచు దుర్యోధనుభయంబున ద్రౌపదివాక్యంబులు విచారింప నుపేక్షించిరి. కుమారులను లందఱు నూరకుండుటఁ జూచి విదురుఁడు సహింపలేక కన్ను లనుండి యవిరళబాష్పబిందువులు కురియుచు సభ్యులఁ గాంచి యిట్లనియెను. సభ్యులారా! మీరందఱును బుద్ధిమంతులు రు. ద్రౌపది యడిగినప్రశ్నమున కర్థమును విచారింపుఁడు. ధర్మసందేహమును దీర్పనినాఁడు సభ్యులుపాపమును బొందక మానరు. ఈవికర్ణుఁడు మనకందఱు చిన్నవాఁడయ్యును బృహస్పతిపలె ధర్మమును యథావిధిగా నేర్పఱచి చెప్ప యున్నాఁడు. మీ రేవగింపక యీతనివచనములు గైకొనుట యుక్తము. మీరు నాలోచించి చూడుఁడు. బ్రహ్మదేవునంతటివాఁడైన నొక్కరుఁడు ధర్మనిర్ణయమును జేయఁ జాలఁడు.

ఉపేక్షించుడు బాలుఁ బెద్దయ్యను నేర్పడించి యథావిధి-
నొక [illegible] యుక్తిఁబోలె [illegible] నితని [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] యట్టు [illegible] ధర్మ-
ద్వార [illegible] [illegible] బ్రహ్మ [illegible]

"మఱియు నెవ్వఁడైనను సభకు వచ్చి ధర్మసందేహ మడిగి నచో సభ్యులెఱిఁగియుఁ జెప్పనినాఁడు వారసత్యదోషఫలము నందుదు రనియు ననుభవింతు రని ధర్మవిదు లగుమునులు నిర్వ చించిరి. అంతియకాక ధర్మమును దెలిసియు సభ్యులు స్వా ర్థాపేక్ష నైన పక్షపాతబుద్ధితో నాధర్మమును వేఱొకవిధము గాఁ జెప్పినను వా రసత్యదోషఫలము ననుభవింతురు.

సభకు వచ్చి ధర్మ [illegible] [illegible]
నెఱిఁగి చెప్పక [illegible] సభ్యు
లసత్యదోషఫలమునం [illegible] [illegible]
[illegible] ధర్మవేదు [illegible] మునులు.
ధర్మ [illegible] దాని [illegible] [illegible]
[illegible] పక్షపాతబుద్ధి
సకల [illegible] సభ్యు [illegible] [illegible]
[illegible] దోషఫలము [illegible],

"ఈయర్థ మితిహాసములుగాఁ బలుమారు వినఁబడు చున్నది.

ప్రహ్లాదుఁడు ధర్మనిర్ణయము చేయుట.

"పూర్వము ప్రహ్లాదుని కుమారుఁడు విరోచనుఁడును అంగిరసుని పుత్త్రుఁడగు సుధన్వుఁడును నొకకన్యను ప్రేమిం చిరి. దానివలన వారికి విరోధ ముప్పతిల్లెను. వారిలో నెవ్వఁ డధికగుణసంపన్నుఁడో వాఁ డాకన్యను జేపట్టుటకు వారిరువురు

నంగీకరించిరి. కాని నేనే గుణవంతుండ నని యొకండును నేనే గుణవంతుండ నని రెండవవాండును మరలం గలహింపం జొచ్చిరి. తుదకు వా రొకనిర్ణయమునకు వచ్చిరి. నేనే సుగుణవంతుండను. అట్లుకాని నోం బ్రాణత్యాగము చేసెద ననియొకండనెను. రెండవాండును నట్లేపలికెను. ఇట్లు వారు ప్రాణములు పణంబుగానొడ్డి తమతమగుణశ్రేష్ఠత్వమును నిర్ణయించుకొనం బ్రహ్లాదునికడ కేగిరి. అప్పుడు సుధన్వుండు ప్రహ్లాదునింగాంచి "మహానీయా! నీవుధర్మవిదుండవు. మావివాదమునుదీర్ప నీవే సమర్థుండవు.నీకుమారుండే గుణశ్రేష్ఠుండో నేనే గుణశ్రేష్ఠుండనో యోజించి చెప్పుము. నీవు పక్షపాతముతో ధర్మనిర్ణయ మొనర్తు వేని యింద్రునివజ్రముచే నీశిరస్సు శతధా భిన్న మగు గాకయని పలికెను. అందులకుం బ్రహ్లాదుండుభయపడితాను సరిగాధర్మనిర్ణయముం జేయంగల్గుదునో లేదో యని సందేహించి కశ్యపమహర్షిని సమీపించి విరోచనసుధన్వుల వివాదకారణమును వారిపన్నిదంబులను దెలియం బఱచినం గశ్యపుం డిట్లు చెప్పెను. "మహానీయా! సాక్షియును ధర్మదర్శియును సభలం దెప్పుడు ననత్య మాడరాదు. అట్లుధర్మ మాచరించిరేని వరుణపాశసహస్రము వానిని గట్టిప్రతివత్సరంబును బాధించును. కావున బాగుగ నాలోచించి ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింపవలయును. ధర్మాధర్మములకు విరోధము సంభవించినపుడు సభ్యులు దానిని దీర్పనిచో ధర్మవిరుద్ధు లగుదురు. కామక్రో

ధపీడితులై సభ్యులు పక్షపాతంబున నధర్మము నిరూపించి
నచో నాయధర్మమునం దొక్క పాదంబు సభ్యులను బొందును
మఱియొకపాదము సభాధిపతిని బొందును. తక్కిన రెండు పా
దములును గర్తను బొందును. కావున ధర్మంబును నిష్పక్ష
పాతముగ చెప్పవలయు” నని పల్కెను. అదివిని ప్రహ్లాదుండు నిశ్చలబుద్ధి
తో ధర్మమును విచారించి తనకొడుకుకంటె సుధన్వుఁడే గొప్ప
వాఁడని నిర్ణయించి చెప్పెను. అది విని సుధన్వుఁడు పుత్త్ర
స్నేహము విడిచి నిష్పక్షపాతముగా ధర్మనిర్ణయము గావిం
చినందుల కానందించి ప్రహ్లాదుని నుతించి యతనిపుత్త్రుని
కిఁ బ్రాణదానము బొసఁగి సంతోషమున నరిగెను. ప్రహ్లాదుఁ
డట్లు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో ధర్మసందేహమును దీర్చినట్లో
మీరు నిప్పుడు ద్రౌపది యడిగినధర్మసందేహమును దీర్చి
ధర్మమార్గము ననుసరింపుఁడు” అని విదురుండు సభ్యులను
హెచ్చరించెను. కాని యేమియును బ్రయోజనము లేకపో
యెను. దుర్యోధనుభయంబున సభ్యులెవ్వరును మాటాడ
లేకపోయిరి. తనయత్నమునకు ఫలము గలిగినను గలుగకున్న
ను విదురుండు సభలో జరుగుచున్న యధర్మమును జూచి
సహింపలేక తనవిహితకృత్యము నాచరించెను.

అనంతరమున భీముండు ఘోరప్రతిజ్ఞ లొనర్చెను. నాఁటికి
భయపడి గాంధారీధృతరాష్ట్రులు ద్రౌపదిని బిలిచి వరము
లిచ్చి తనమూలంబునఁ బాండవులసకలసంపదలను వారికిఁ
జెందఁ జేసిరి. పిమ్మటఁ బునర్ద్యూతంబు జరిగినట్లును

సందుర్యోధనునిపణంబుప్రకారము పాండవులు రాజ్యసంప దలను విడిచి వనవాసంబున కరుగుటయు సంభవించెను. తాఁ వెంటవారించుచున్నను నిర్బంధింపఁబై వచ్చునాపదకు మిక్కిలికుందుచు విదురుఁడుపాండవుల నోదార్చి యిట్లని యెను. "ధర్మరాజా! నీతల్లి కుంతీదేవి పెద్దది మిక్కిలిసుకు మారి, వనవాసక్లేశ మామెయోర్వలేదు. ఎల్లప్పుడును భక్తి పూర్వకముగా బూజితురాలగుచు నామెయుండవలెను. నీ నిందల కంగీకరింపుము. నీవు ధర్మజ్ఞుఁడవు. భీముఁడు మిక్కిలి పరాక్రమశాలి అర్జునుఁడు మహాతేజశ్శాలి, యుద్ధవిశారదుఁ డు నకులుఁడు ధర్మజ్ఞుఁడును బుద్ధిశాలియు నని చెప్పనొప్పును. సహదేవుఁ డెంతయును సంయమనుండు. ఆలోచింప నీ సోదరులందఱును నిట్టిసద్గుణగణాఢ్యులు, మీప్రియము గా లగువారిచేతి ధర్మములందును, కార్యములందును నిపుణు లాలు. మీపురోహితుఁ డగుధౌమ్యుఁ డధ్యాత్మవిద్యయం దు సుప్రసిద్ధుఁడు. ఇట్టిమీకు లోపమెట్లు సంభవించును? మీ రందఱును బరస్పరము హితు లగుటచే మిమ్ములను లోకు లాదరించి గౌరవింతురు, కాని భేదింప సమర్థులు కాఁజాలరు. ఇంతకును ధైర్యవంతు లగుమి మ్మెవ్వరు నిర్జిం పఁ గలరు? మీరు కృష్ణద్వైపాయనునిచే శిక్షితులరు. శ్రీ కృష్ణభగవానునిచే రక్షితులరు. ధౌమ్యమహర్షి మీకుఁ బురోహితుఁడయి మిమ్ముల సన్మార్గమున నడిపించుచున్నాఁ డు. దైవపౌరుషములందు మీ రసమానులు. మీరు పరా

క్రమమున రాజులను జయించినారు; ధర్మప్రవర్తనముచే ఋషుల నతిక్రమింపఁ జాలినవారు. మహామహిమచేఁ గుబేరాదులను ధిక్కరించినవారు. ఇట్టి మీకు సహాయము గల్గింప నెవ్వరు సమర్థులు? ఇఁక మీరు విచారవిముఖులై ధైర్య మవలంబించి యుండుఁడు. మిమ్మెప్పుడును భూమియును జనమారుతులును, ఇంద్రాదిత్యులును రక్షించుచుండుదురుగాక! ఎల్లకాలములందును జాగరూకులై మీరు వర్తించుచుండుగాక! మనకుఁ బరస్పరమును బునర్దర్శన మగుఁ గాక! ఇఁక నరుగుఁడు" అని హితోపదేశము చేసి పాండవులను సాగనంపెను. విదురుఁడు పల్కిన నీరవచనములు విన్న ... దుఃఖ మీరి నెవ్వరిహృదయములందును గాంభీర్య ముం డెను. ఆపన్నులు రాజ్యభ్రష్టులు నగు పాండవు లవ్వచనములు విని దుఃఖము నడంగించికొని ధైర్యవంతులై ప్రవర్తింపఁ గొనిరి. కష్టసుఖములందు సమముగా నుపదేశించువారే నిజముగా హితులు కదా? అట్టిసుగుణము విదురునకు దోషబుద్ధిచే నని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

[illegible]

విదురుఁడు సముచితబుద్ధి గలవాఁడు. అపమార్గమున నడచువారిని మంచిత్రోవకుఁ గొనిపోవ నయమునను భయంబునఁ బ్రయత్నించును. పాండవుల కపకారంబు చేయవలదని యతఁ డెన్నిసారులో వినయపూర్వకముగా ధృతరాష్ట్రున కుపదేశించెను. ఇప్పు డతఁడా రాజునకు భయము జనించు

నట్లుపదేశింపనెంచెను. పాండవు లడవి కేగినపిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురునిఁ బిలిచి పాండవు లెట్లేగిరో చెప్పుమని యడిగిన నిగతి విన్నవించెను. "రాజేంద్రా! ధర్మరాజు వస్త్రాంచలమున ముఖము గప్పుకొని యూరినుండి కదలి పోయెను. భీముఁడు భయంకరము లగుతన బాహువులను రెండింటిని పెద్దలుగాఁ జేయుచు నరిగెను. అర్జునుఁ డిసుము చల్లుచుఁ బోయెను. ధూపరాగమును శరీరమునకుఁ బూసికొనుచు నకులుఁ డరిగెను. సిగ్గునఁ దలవంచికొనుచు సహదేవుఁడు పోయెను. ద్రౌపదీదేవి దుశ్శాసనునిచే [illegible] బడి విస్తృతము లగు కేశములను [illegible] జేయుచుఁ బోయెను. ధౌమ్యుఁడు భయంకరము లైయముఁ పితృదేవతగాఁ గల సామమంత్రములను జదువుచుఁ బోయెను. ఇదిచూచి పురప్రజ లందఱు నాశ్చర్యసమగ్నమానసు లయిరి. నావిధంబున నరుగుటకుఁ గారణ మేమని యడుగుదేని వినుము. ధర్మరాజు నీకొడుకులవలనఁ బాధనమును, రాజ్యభ్రంశమును బొందినాఁడు. దానివలన నతనికిఁ గోపము [illegible]మయ్యెను. క్రోధానలపూరితము లగుతనచూపులను [illegible]నచోఁ బ్రజలు దగ్ధులై పోవుదురేమో యని భయమునఁ దన కన్నులు గప్పబడినంత వస్త్రాంతరితముఖుఁ డయ్యెను. శత్రుభయంకరుఁ డగుభీముఁడు యుద్ధములోఁ దనబాహుదర్పము చూపఁ దగినయవకాశము లభించిన దని బాహువులు విస్తృతములు గావించుచుఁ బోయెను. ఇసుమునకెం

ను వఱుచుగా బాణములను బ్రయోగించి శత్రుసంహారము ను గావించెద నన్నయభిప్రాయమును సూచించుచు నర్జునుఁ డరిగెను. దుఃఖానుభవంబున కెంతమాత్రమును దగని తనసుందరరూపమును జూచి ప్రజలు దుఃఖింపకుండుటకై నకులుఁడు ధూళిధూసరితశరీరుఁడై పోయెను. కడుదీనమైన తనముఖంబు గాంచినవారి కెగ్గు సంభవించు నని యూహించి సహదేవుఁ డొరులకుఁ దనవదనమును జూపకుండ నధోముఖుఁడై యరిగెను. ద్రౌపదీదేవి తడిసిన యేకవస్త్రమును దాల్చి ముసుఁగిడి కేశపాశముతో దుఃఖాతిశయమున రోదించుచు బోవుటలో నభిప్రాయ మేమందువా? ముందు జరుగనున్న మహాయుద్ధమున నిజబంధువులను బోఁగొట్టుకొని శోకముతోఁ గౌరవభార్యలు లిట్లే పోవుదురని సూచించుటయే.

తడిసినయేకవస్త్రపరిధానముతోఁ దీర్ఘముక్తకేశియై
శోకింపుము దుఃఖభారమున ద్రౌపదిదేవియు మహాత్ముల
పడినవినేఁ డిట్లు ... లోకవేదనల
గడుకొని యిట్లు ... .

ఘోరతరరణమునఁ గూలినకౌరవవీరులకుఁ బరలోకవిధులను సూచించుటకై ధౌమ్యుఁడు యామ్యసామమంత్రములు నుచ్చరించుచుఁ బోయెను; వారివారియభిప్రాయంబు లెట్లున్నవో చూడుము."

అది విని ధృతరాష్ట్రుఁడు దుఃఖింపఁ దొడఁగెను. పాండ

పులయథార్థవృత్తాంతమును దెలిపి ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖము గల్గించుటలో విదురునియభిప్రాయము వేఱు. మహాబలశాలు లగుపాండవులవలనఁ దనకుమారులకుఁ గీడు మూడునేమో యన్నభయమున ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వనమునుండి రప్పించి వారిరాజ్యమును వారి కొసఁగక పోవునా యని విదురునితలంపు. అందులకే పాండవులయభిప్రాయం బిట్టిదని తెలిపెను. కాని ధృతరాష్ట్రుఁ డట్టివివేకసంపద గలవాఁడు కాఁడు. పుత్త్రవ్యామోహమునఁ గర్తవ్యమును మఱచి వర్తించువాఁడు.

విదురునిమాటలు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు "మహాబలు లగుపాండవులతో వైరము పెట్టికొనుట మిక్కిలి యనర్థము. అది ప్రియాసంతుష్టియ కాదు కాకమానదు" అని మిక్కిలిభయమునంది వేఁడినిట్టూర్పు పుచ్చుచు సంతాపపడెఁ జొచ్చెనే కాని పాండవుల వనవాసమునుండి రప్పింప యత్నింపఁ డయ్యెను. అప్పుటికి విదురుఁ డూరకుండక "రాజేంద్రా! ఇట్లు దుఃఖించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. వెంటనే పాండవులను బిలిపించి వారిరాజ్యము వారి కొసఁగుము. మీరు కపటముచే వారిరాజ్య మపహరించినారు. ఇట్లు చేయుట మీవంటివారికిఁ దగునా? పరులసంపదల నిట్లు మోసముచేఁ గొన్నచో నుత్తము లెవ్వరయినను మెచ్చుకొందురా.

గీ. ఇప్పనేటికైనను వారలఁ బిలిపించి యీవు
నెప్పటియట్లు యొసఁగుము రాజ్యము సుతులకుఁ గాఁ

గానశక్తిన్ పాండుసుతుల నన్న యుద్ధ్యుల నాపకన్
మిగిలి పెకొన నెన్ను చేసిన మోహముతె మగ సుత్రముల్.

కావున నిశ్చయముగ నా చెప్పినట్లొనర్పుము. సంధిమార్గము కాలాతిపాతము కాలేదు.'' అని బోధించెను. ఇట్లు విదురుడు ప్రతిసమయమునందును ధృతరాష్ట్రునికి హితవు నెల్లు కట్టికొని హితము నుపదేశించెను. మంత్రిసత్తముడు ... నేమి చేయగలడు? కౌరవపాండవులకు క్షేమము కలుగుటకై విదురుడు మొదటినుండియు జేసిన యత్నము వ్యర్థమాయెను. కాని బాధ మింతేనియు లేకపోయెను. ప్రాప్తకాలజ్ఞత్వము వివేకము ధృతరాష్ట్రునికి లేకపోవుటచే నెవ్వరు నేమిచేయగలరు? ఎట్టి మహానుభావులును గర్మఫలము నతిక్రమింపగలరా? అట్టి హితవచనములు వినియు వినకుండ ధృతరాష్ట్రుడు ... మనోవ్యాకులతను వహించెను.

ఆజనప్రకరణము.

పాండవుల యెడ వైరమున్నట్లు ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని రప్పించి యతనిం గాంచి "విదురా! నీవు ధర్మజ్ఞుడవు ... పాండవకౌరవులందు సమానప్రేమము గలవాడవు. బాగుగ నాలోచించి పాండవులకు నేమిచేయుదునో వివరించి చెప్పుము" అని యడిగిన విదురుండిట్లు చెప్పెను:—

"మహారాజా! పాండవులు దేవతామహిమను గలవారు,

నిశ్చల మనస్కులు. వారి గొప్పతనము నీకుఁ దెలియనిది కాదు. వారిలో భీమార్జునులు ఘనకార్యము లాచరించి తమ బాహుపరాక్రమమును వెల్లడించినారు. వారు నానావిధా స్త్రవిద్యలందుఁ బారంగతులు. యుద్ధములందు శత్రువీరులను సామాన్యముగా వారు మిగులనిత్తురా ?

దేవమాన్యులు పాండుపుత్రులు ధీరచిత్తులు వారిపై
ప వెలుంగ నివారిచె నే దరణీ నాయకుఁ డెవ్వఁ డా
డవియున్ భుజవిక్రమసంపద్ ఖ్యాతుల్ శిష్టాస్త్రవి
ద్యాదిశేషులు దైవహీనులు దక్కుదుర్ పాండవుల్ ।

“ద్యూతత మంత్రమాత్రము సాధు కాదు. అది యధర్మ మునకుఁ గారణ మగును. దానివలనఁ గౌరవపుత్రులకును నీకు మాటలకును వైర ముత్పన్నమైక పోదు. వలదు వలదు, ద్యూతము వలదని మొదటఁ జెప్పినను నామాటలు వినక నీకొడుకుమాటలు విని యధర్మమార్గమును జొచ్చితివి. దాని వలన మనకు మేలు కలుగనేరదు. కావున నిప్పటికైనను పాండవుల రప్పించి తొల్లి సమానముగ నిచ్చిన రాజ్యము వారి కిచ్చి మాన్పవలయును. దానివలనఁ గీర్తియును ధర్మములును నెగడును. రాజ్యమునకును శ్రీసంపదలకును ధర్మమే హేతు భూతము. కాన రాజ్యాధిపతి ధర్మమార్గమున నడవవలెను. ఇట్టి నీకొడుకు కర్ణశకునులమాటల నాదరించుచు యధ ర్మమార్గమునఁ జరించుచున్నవాఁడు. తప్పుడుపనులను స్వీ కరింప రాదు. నీవిపుడనయముగఁ బాండవు లతోఁ గలసి

బులు ఘాతుకులనియు వీనివలనఁ గౌరవుల కెగ్గు జనించుననియు నేనిదివఱకే పలుమాఱు చెప్పియున్నాను. కులదూషకుఁడగు దుర్యోధనునిఁ బరిహరించి కులమును రక్షించికొమ్ము. ధర్మరాజును రప్పించి సకలమహారాజ్యంబునకుఁ బట్టముగట్టి పుత్త్రపౌత్త్రాదిబంధువర్గంబులనెల్ల రక్షింపుము. సభాముఖ్యమునందు ద్రౌపదిని భీమసేనులఁ బ్రార్థింప దుశ్శాసనునిఁ బంపుము. దానివలన వారు కోపముడిగి మనవారి నాదరింతురు. ధర్మరాజు మహాత్మునంటివాఁడు, పరమశాంతుఁడు! అజాతశత్రుఁడని సార్థకనామధేయము గలవాఁడు; భానుసంకాశతేజుఁడు. నీవిట్లనుసరించితివేని ధర్మరాజు నీ కుమారులొనర్చిన యెగ్గులను దలంపఁడు. ఇందువలన వైరము నశించును. నీవలనఁ గౌరవవంశము భూమిపై నిలిచి మిక్కిలి కీర్తితోఁ బ్రకాశించును.

> • ఆ మహాపాతకముఁ బెంపొందఁజేయఁ బనిలేదు మహా
> రమున వెలయుచు నీసుతులు చేసినయెగ్గు దలఁపక వాని
> ధర్మజుఁ జేయుము ప్రతిపదమునుగ నిట్టు లైన నీ
> వంశముసఁ గౌరవాన్వయము మిక్కిలి కీర్తిఁ బ్రకాశింపు బుధా

ఆవాక్యములకు ధృతరాష్ట్రుఁడు కినసి విదురునిఁ గాంచి "విదురా! మాటిమాటికిని దుర్యోధనుని విడిచిపుచ్చుమని చెప్పెదవు! నాకుమారులయందు వాఁడే జ్యేష్ఠుఁడు, వానినెట్లు విడువఁగలను? కన్నకుమారులను గాదని బహిష్కరించు కఠినహృదయులు లోకమున నుందురా? నీవు యుక్తా

యుక్తములరయక యిట్లనుచుంట యుచితమా? నీవు నా కొడుకులయున్నతి నోర్వఁజాలవు. నీసహాయత నింక నిష్టపడను. నీవు పాండవులకడకైన, కాకమఱియొకచోటికైనను బొమ్ము. ఇఁక నాయొద్ద నుండకు" మని నిందించి పలికెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని విడిచి పాండవులకడ కేగుట.

అది విని విదురుఁ డాపరాభవమును సహింపఁ జాలక యాక్షణమే రథారూఢుఁడై కామ్యకవనమం దున్నపాండవులచెంత కరిగెను. అట్లు వచ్చుచున్నవిదురునిఁ గాంచి పాండవులు తమలో "ఓహో! అనచ్చునది విదురుఁడు. అతఁ డిట్లు వచ్చుటకుఁ గారణ మేమై యుండును? నా గాండీవాదు లగుమనయాయుధముల నప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పుచ్చుకొన మఱచి యితనిని బంపెను గాఁబోలు లేనిచో నితఁ డేల వచ్చు" నని తలపోయుచుఁ బోయి విదురు నెదుర్కొని యతనిని బ్రియసత్కారంబుల సంతుష్టుని గావించి తమాగమనకారణం బడిగిరి. అప్పుడు విదురుఁ డిట్లనియె ధర్మరాజా! ధృతరాష్ట్రుఁడు నన్నుఁ గార్యస్థితిని జెప్పవలయు నని కోరెను. అందులకు నేను హితము నుపదేశించితిని. సర్వజనరుచింబగునాహారము రోగాతురునకుఁ బోలె నాహితవచనము నతనికి రుచింప దయ్యెను. కార్యపరిస్థితులను గుఱించి యున్న దున్నట్లు వచించినచో నధికమతులు దాని నాదరింతురు, అల్పబుద్ధులు నిరసింతురు. అది వారికి విషమువలె నప్రియమగును.

కార్యగతుల తెలుఁగు నిలరూపు చెప్పిన
సధికమతులు దాని నాదరింతు
రల్పభాగ్యు లగువారలకు నది
వినఁ గారణంబు విషముఁబోలె.

నావచనములు వినకపోవుటయే కాక ధృతరాష్ట్రుఁడు నన్ను నిందించి పొమ్మనిన మీచెంతకు వచ్చితిని. వృద్ధశ్రోత్రియవివాహితయుఁ రూపలావణ్యవతియు నగుతరుణి వోలె రాజ్యలక్ష్మి దురాత్ముఁ డగుదుర్యోధనునియం దనురక్తి గాఁ జాలదు! ధర్మాహితు లగుధార్తరాష్ట్రులకు రాజ్యలక్ష్మి యెంతమాత్రమును దక్కదు. తద్రాజ్యసంపదలు మిమ్ముఁ బ్రేమించి తమంత తామే వచ్చిచేరును. సందియము లే” దని పల్కినఁ బాండవులు సంతసించిరి. విదురుఁ డచ్చటనే నివసించెను.

ధర్మాత్ముఁడును, హితవాదియు, సహాయుఁడు నగువిదురుని విడిచి ధృతరాష్ట్రుఁ డొక్కఁడుగా నుండఁ గలఁడా? మఱియుఁ జెంత నున్నప్పుడు వస్తువుల విలువ తెలియదు. అవి దూరస్థ మగునేని మిక్కిలిప్రియ మగును. అట్లె ధృతరాష్ట్రుఁడు చెంత నున్నంతకాలము విదురునిగొప్పతనము గ్రహింప లేక తద్వియోగమునందు సులభముగాఁ గ్రహింపఁ గలైను. అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునిఁ బంపి విదురుని రప్పించికొని వినయవినమితోత్తమాంగుఁడై యతనిఁ గౌఁగిలించికొని యాదరించి “విదురా! నీవు నిత్య

క్షమావంతుఁడవు. నీహితమును వినక నిన్ను నిందించి యప
రాధము గావించితిని. క్షమింపు మని వేఁడుకొనియెను.

"విదురుఁ డు సంతుష్టుఁడై ధృతరాష్ట్రునితో మహా
రాజా! మీనిందావాక్యములకు నేను దుఃఖితుఁడను గాను.
మీహితమును గోరువాఁడను. నీవును నీకుమారుఁడును న్యా
యరహితులై యోజనాదూరులై న న్నెంతనిందించినను
నేను మీకుఁ బథ్యవచనములనుమాత్రమే యుపదేశించె
దను. పాండవేయులతో విగ్రహంబు మీ కెంతమాత్రము
ను దగదు.

నీవు నీసుతుండు నెఱుఁగ దప్పి పలికినఁ
బథ్య మైనపలుకుఁ బలుక వలయు
వీరు లైనపాండవేయులతో విగ్ర
హంబు సేయు టది నయంబు గాదు

అనిబోధించెను. ప్రభువున కెక్కడ కోపము వచ్చునో
యని సంకోచింపక యథార్థము లగునీతివచనముల నుపదే
శించుటలో విదురునిఁబోలినయుత్తమపురుషుఁ డింకొకఁ
డుండఁ డని చెప్పవచ్చును.

అనంతరము విదురుఁడు తొంటియట్ల కార్యసహాయుఁడై
ధృతరాష్ట్రునియొద్దనే నివసింపఁ జొచ్చెను.

ఏడవప్రకరణము.

బుద్ధిమంతులు తమచెప్పవలసిన దంతయును జెప్పి యెదుటి
వారలప్పటికిని సన్మార్గావలంబులు కానిచో నిఁక వారలచే

ఱ్పాటు దైవనిర్మిత మనియు, దానిఁ దొలఁగింప మనుష్య మాత్రుల కశక్య మనియుఁ దలంచి యూరకుందురు. ఇప్పట్టు విదురుఁడు దేవిషయము నడిచెను. ధృతరాష్ట్రదుర్యోధనులకుఁ జెప్పఁదగినంతవఱకు హితమును జెప్పెను. వా రిరువురును దనమాటను బాటింపక పోవుటయేకాక మీఁదుమిక్కిలి తన్ను నిందించి పలికిరి. ఇఁకఁ దనయుపదేశము నిరర్థక మని తలఁచి యని మొదలగువారు వారడిగినఁ దప్పఁ దనకుఁ దా నుపదేశింప మానికొనెను. అయినను వారియెడఁ గనికరమూని వా రడిగినప్పుడు నిర్మలచిత్తముతో సమస్తరము తెప్పుచుండక పోలేదు. విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యని నమ్ముచుండుటచే దుర్యోధనుఁ డతనియాలోచనమును గొనలేదు. కాని ధృతరాష్ట్రుఁడుమాత్రము విదురునితో యోజింపకుండ నేకార్యము నాచరింపలేదు.

సంజయుఁడు రాయబారము నడపి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునిఁ గాంచి యతని దుష్ప్రవర్తనమును గుఱించి కొంత నిందించి మఱునాఁ డుదయమున వచ్చి రాయబారపు వృత్తాంతము చెప్పెద నని పలికి వెడలిపోయెను. అనెముసలు ధృతరాష్ట్రున కేమియును దోఁచదాయెను. రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. అందుచే నతఁడు విదురునిఁ బిలిపించి సంజయునిరాక దెలిపి "విదురా! ఎందుచేతనో నాచిత్తము కలఁగి పోవుచున్నది, నాశరీరము నిప్పులలోఁ బొరలుచున్నట్టున్నది. కంటికి నిద్ర రాకున్న" దని పలికెను విని విదురుఁడతని కిట్లని

మొ." ఓమహారాజా! బలవద్విరోధము గల్గించికొన్న బలహీనునకును, ధనము గోలుపోయినవానికిని, పరద్రవ్యము హరింప వేచియున్నవానికిని, కామాంధునకును నిద్ర పట్టదు. ఈయాపదలలో నేదోయొక్కటి నీచిత్తమునకుఁ దగిలియుండనోపు లేక పరులసొమ్ము హరింపఁ దలఁచియుంటివ లెను. కానిచో నీ కేల నిద్ర రాదు? నీలోనితలంపు నెల్లడింపు" మని పలికెను.

బలవంతుఁడు పైనెత్తిన,
బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడిన యతఁడు ము
చ్చిల వేచువాఁడు గామా
కులచిత్తుఁడు నిద్రలేక కుందుదు రధిపా!
ఇక్కఱగాములలోపల
నొక్కటి నీచిత్తమ్మున నొదవెనొ యొరుసొ
మ్మొక్కటిఁ గుడుపఁ దలంచితొ
నిక్కము గతమేమి చెప్పు నిద్ర చెడుటకున్.

ధృతరాష్ట్రుఁ డది విని "ధర్మరాజుసంజయునితో నేమి పల్కెనో తెలియక యిట్లయితిని. నీ వాలోచించి యావిషయమును జెప్పి నాచింతను బాపు" మని పలికెను. అందులకు విదురుఁ డిట్లనియెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మరాజుమహత్త్వము జెప్పుట.

"రాజేంద్రా! ధర్మరాజు సత్యవంతుఁడు, శాంతమూర్తి. వినయమునందు వివేకమునందు సుశీలమునందు నాతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. అతఁడు నీకుఁ జుట్టము, తగిన సేవకుఁడు, మం

తి) కాఁదగినవాఁ డనుటకు సందియము లేదు. అట్టివాఁడు నీకుఁ గీ డెన్నఁడును దలంపఁడు. నీవును నీకొడుకును న్యాయమును విడిచి యతనిఁ బరాభవించితిరి. ఇప్పు డయి నను వారి కుచిత మగురాజ్యభాగమును బంచి యిమ్ము. పిల్లి పట్టినమాంసమువలె మీరు రాజ్య మంతయు నొడిసి పట్టి కొన్న యెట్లు చెల్లును ?

“ నీవు గొడుకు వారినెటి లేక పట్టిపట్టి
గదియు చాలు మిగిలె, మైనపాలు
పంచి యిమ్ము, పిల్లి పట్టిన యీరువు
చేసి యున్న నేల చెల్ల నేర్చు?”

“మఱియు మీరు కర్ణశకునిదుశ్శాసనులం దే రాజ్యభా గము మోపి తదిష్టానుసారముగఁ బ్రవర్తించు చున్నారు. కాని వారివలనఁ గార్యభారము కొనసాగ నేరదు. తమ్ముఁ దాము దెలిసికొనుటయు, వేగపడకుండుటయు, నోర్పును, బట్టినపట్టును సమయానుగుణముగ విడిచిపుచ్చుటయు, నను నిగుణము లమానుషములు. వీనిలో నొక్కటి యైనను వారి యం దున్నదా?

తముఁదా రెఱుఁగుట వేగప
డమి తాలిమి విడుపు గలుగుటయు లేని ప్రభు
త్వము గల వారియం దీ
సుమానుషము లొకఁడు పట్టి చూడం గలమే ?

అట్టివారివలన రాజ్యకార్యములు నీడేరునా ? ధర్మరాజు నిన్ను నిక్కపుజనకునిగా భావించును. కనుకనే మీ రన్యా

య మొనర్చినను సహించి యున్నవాఁడు. ఈ యంశము నీవును నెఱుఁగుదు" వని పలికెను.

అది విని ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన రాయబార ప్రవృత్తాంతమును దెలిసికొని చేయ వలసిన కార్యమును నిశ్చయించి హితభాషణములచే నాహృదయసంతాపమును బాపు మని ప్రార్థించెను. అదివిని విదురుఁ డిట్లనెను

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు నీతు లుపదేశించుట

రాజులోకుల కను కూల మగువిధమున నడచుచు లోక గర్హితములగువానిని విడిచి పరుల కలిమికి మత్సరపడక మనుజులతోఁ గలసి మిత్రభావమున వర్తించుట మిక్కిలి మంచిది. కోపమును, సంతోషమును, గర్వంబును, నసంతృప్తియు, దురభిమానంబును, నిర్వ్యాపారతయు ననునవి దుర్గుణంబులు. ఇవి కాపురుషులం దుండఁదగినవి కాని యుత్తమపురుషులకుఁ దగవు.

"జనులకు నొప్పఁగ బహువిధ
మున నడచుచు లోకనింద్యముల నుడుగుచు వి
త్తినరొకని కలిమి కులుకక
మనుజులతోఁ బొందిపొసఁగ మనుటొప్పు నృపా!
కోపము నుబ్బును గర్వము
నాపోవనియునికియును దురభిమానము ని
ర్వ్యాపారత్వము ననునవి
కాపురుషగుణంబు లండ్రు కౌరవనాథా!

తమప్రభువును, దైవమును, భార్యను బంధువులను దగిన

ప్రజలచే సంతసింపఁ జేయనియవివేకు లందునకుఁ దగిన దుష్ఫలమునే చెందుదురు లోకములో సుఖమెఱుంగనివారు దమ్ము ప్రేమించువారిని ప్రేమింపరు, తమ్ము ప్రేమింపనివారి నాశ్రయించి వారివెంటఁ దిరుగుదురు. ఇతరుల గొప్పతనమును గాంచి యసూయాగ్రస్తు లగుచుందురు. ధనమును విద్యయు, వంశంబును, దుష్టులకు మదంబు గలిగించును అవియే సజ్జనులకు వినయమును నమ్రతను గల్గించును.

ధనమును విద్యయు వంశం
బును దుర్మార్గులకు మదంబు నొసఁగును స
జను లైన [illegible]
యును వినయము నిపుడు తెచ్చు సుగ్రీవానాథా!

విలుకాని తీవ్రబాణ మొకప్పుడు లక్ష్యమునుండి తొలఁగిపోయినఁ బోవచ్చు. కాని నేర్పరి యగు నీతిజ్ఞుని నీతిప్రయోగము తప్పకుండఁ బగరాజును రాజ్యముతోఁ గూడ నశింపఁ జేయును. వివేకవంతుఁడగు రాజొకటి యగుబుద్ధిని చేకొని కార్యాకార్యముల రెంటిని నిశ్చయించి మిత్రులను దాసులను శత్రువు లనుమువ్వురను సామదానభేదదండోపాయము లనెడినాల్గింటిచే వశపఱచుకొని త్వక్కు, చక్షుస్సు, శ్రోత్రము జిహ్వా ఘ్రాణము లనెడి జ్ఞానేంద్రియము లైదింటిని జయించి సంధి విగ్రహము యానము ఆసనము ద్వైధీభావము, సమాశ్రయణము లనునాఱింటిని దెలిసికొని వెలఁది, జూదము పానము, వేఁట, వాక్పారుష్యము దండపారుష్యము వృథావ్యయము లనెడివ్యసనముల నేడింటిని విడిచి వర్తింపవలయును.

¶ ఒకటిఁ గాని రెంటి నిశ్చలయుక్తిఁ జేసి
మూఁటి నాల్గింట గడువశ్యములుగఁ జేసి,
యేనిటిని గెల్చి యాఱింటి నెఱిఁగి యేడు
విడిచి సుఖించువాఁడు వివేకధనుఁడు'

రాజేంద్రా! మధురాహారముల నెప్పుడు నొక్కఁడే దినరాదు. అందఱును నిద్రించినప్పుడొక్కఁడు మేల్కొని యుండరాదు. ఒక్క డెప్పుడును గార్యాలోచనముఁ జేయరాదు. మార్గమున నొంటిగాఁ బోరాదు.

సత్యము సంసారప్రవర్తన మనెడిసముద్రము గడచుటకు నోడవంటిది. అట్టిసత్యగుణమును మించినది మఱొకటి లోకమునఁ గానరాదు. క్షమ గలవారిని లోకు లశక్తులనుగా భావింతురు. ఐనను క్షమ యలంకారమువంటి దనక తీఱదు. అట్టి క్షమాలంకారమును ధరించువాఁడే యుత్తముఁ డనఁ దగినవాఁడు. లోకములోఁ బురుషులు పరుషవచనములు పల్కకున్నవాఁడు నుత్తముఁ డనిపించుకొనును, దురితము లాచరింపనివాఁడు నుత్తముఁ డనఁదగినవాఁడే! కురురాజా !

¶ దేనిచే కార్యాకార్యముల నిర్ణయమగునో యట్టి ఒకటియగుబుద్ధిచే జేసికొని సత్యాసత్యము లనెడి రెంటిని నిశ్చయించి కామక్రోధలోభము లనుమూఁటిని, సామదానభేదదండము లనెడి నాల్గింటిచే వశపఱచి కొని పంచేంద్రియములను జయించి యాహారము, దప్పి, శోకము, మోహము, జర, మృత్యువు లనెడిదేహధర్మముల నాఱింటి నెఱిఁగి పంచేంద్రియములతోఁ గూడినమనోబుద్ధుల నేడింటిని జయించి ప్రవర్తించువాఁడే వివేకసంపన్నుఁ డనఁబడును.

పురుషుఁడు తెలిదు కలిమిఁగొల
ధనము త్యాగము విడక బరఁగు దానెయ్యేపిలన్
బనులము పలుకపనికిన్
దరిలేనిబాధల వొరయుదురు దేహాంగుటాలసన

తనకుఁ దగినంతయధికారముండియు సైరణచేయువాఁడును, బేదవాఁడయ్యు సద్భక్తిఁ బ్రియముతో ధనమిచ్చువాఁడును బుణ్యపురుషు లని చెప్పఁదగినవారు. ధర్మము తప్పకుండఁ దా నార్జించినధనము నపాత్రముల కిచ్చినను బాత్రముల కీయకున్నను బురుషుఁడు రెండువిధములగు నపాయములను బొందును.

పాత్రిప్పగ పిఁ బనియుపాత్ములకు న
పాత్రులకు నిడి పాత్రములకుఁ
బెట్టకుండ యునఁగఁ బెట్టన రెండువి
ధములఁ గీడు దొసఁగు ధనికునకు

వెలఁదియును జూదంబును వేఁటయును, పానంబును, వాక్పారుష్యంబును, దండపారుష్యమును, వృథావ్యయమును ననెడి సప్తవ్యసనములందును నాసక్తి విడువవలయును, తనప్ర[illegible]లమునకుఁ దగినవేషము

వెలఁది, జూదము పానంబు వేఁట పలుకు
ప్రల్లదంబును దండంబు బహువ్యయము
సప్తవ్యసనములు ముప్పన్ని
యనెడి సప్తవ్యసనములఁ దగని

నవలంబించవలయును. ఆత్మస్తుతి విడువవలెను. ఇతరులవలనదాను దాను భిక్షింపఁబడియు నప్రియములు పలుక

రాదు. పరుల కేదయిన నిచ్చిదానికై విచారింపఁ గూడదు. తానెంతదరిద్రుఁడయినను దారితప్పి వర్తింపఁ గూడదు. సుగుణములే మానవుని పవిత్రతనమును ప్రకాశింపఁ జేయును. చెలిమియును, సంభాషణమును, వివాదమును వివాహమును, వ్యవహారమును సమతో సమానులగు వారితోనే చేయవలెను గాని హీనులతోఁ జేయరాదు. రాజేంద్రా! కొంచెమైనను బదులకుఁ బంచి యిచ్చి తక్కినది తాననుభవించుట యుత్తమము. పనులొనర్ప మిగుల శ్రమపడుచు నల్పసుఖ మనుభవించుట హితము. అడిగిన శత్రువునకైన నిచ్చుట మంచిది. తన్నులోకము పొగడు చున్నను విని సజ్జనుఁడు పొంగి పోవు. లోకమునకుఁ దనవలన నొకించుకయును కీడు కలుగకుండ వర్తించుచు నెప్పుడును మేలే యొనరించు చుండును.

కొంచెమైనను బదులఁ బంచి తినుట మేలు
పనులయెడ దుఃఖమొందు యల్పంపుసుఖము
ననుభవించుట హితము శత్రునకునైన
నిచ్చుటయు లెస్స యడిగినయెడ నృపాల!
తను లోకము పొగడఁగ
విని యుబ్బఁడు సజ్జనుఁడు వేయును గీడుల్
లోనరుగఁగఁ గీడొకించుక
యును దనకుం బోవనీక యొడఁబడఁ డెప్పున్.

"మహేంద్రా! ధర్మనందనునొద్ద విశిష్టగుణంబు లనేకములు గలవు. అతనితమ్ములును బ్రసిద్ధుఁ డగుటన నతని నను

సరించు వారలే. తండ్రి లేనిపిల్లలగువారిని జేరఁదీసి పెంచి పెద్దచేసి రక్షించి యిప్పు డుపేక్షించితివి. వారల వెలిబుచ్చి యూరకుండుట నీకుఁ దగునా? వారిని గొనివచ్చి రాజ్యభాగమును వారి కిచ్చి నీకొమరులతోఁ బాటు పోషించుట యుచితము. మీరును వారును గలిసియున్న మీదికిన్ దేవతలయినను జూడఁగలరా! నామాట విను" మని యుపదేశించినవిదురునకు ధృతరాష్ట్రుఁడిట్లనియె. "విదురా! నీవు హితమును గర్తవ్యము నగుకార్యము నెఱుఁగుదువు. ధర్మరాజు హృదయము నెఱుంగుదువు. కావున నాచిత్తమున కుపశాంతి గల్గునట్లు సకలకార్యజాతమును దెలుపు" మని కోరెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ గర్తవ్యముపదేశించుట

విజ్ఞానశాలి యగువిదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని గాంచి యిట్లనియె "మహారాజా! సర్వవిధముగా నొక్కి నొక్కి యడుగు చున్నావు. కావున నీకు దాచక యున్నమాట చెప్పెదను. సావకాశముగా వినుము రాజ్యము చేఁజిక్కును గదా యని తమ్ముని రాజ్యభాగము పంచి యియ్యకుండ నీ వొక్కఁడ వనుభవింపఁజూచు చున్నావు. అది నీ కెంతమాత్ర జఱుగదు సుమా! ఆమిష మని భ్రాంతిచెంది గాలమును మ్రింగినమీనముగతి యే మగునో నీకుఁ దెలియదా? ఇ

దంతయును నీపటూత్ముఁడగునీకొడుకుచిత్త ప్రకారమునడచు చున్నది. నిన్ను నిందించినఁ బ్రయోజన మేమి?

"పెక్కేటి రాజ్యమందు నకటా! యిటు తమ్మునిభాగ మీక నీ
కెక్కటి క్రిందగఁ జూచె దరి యెట్లుడుగు న్వినుమీదు లోలతన్
గ్రక్కున నామిషంబు నవి గాలము మ్రింగినచాడ్పు చూడె యి
ట్లక్కఱపుం గైవసీకొడుకునుల్లము నిన్నిటులాడఁ గూడునే?"

అని పలుక నావాక్యంబులు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు కొంత సేపు నిశ్చేష్టితుఁడై యుండి మరల స్మృతి వహించి విదురునిఁ గాంచి "విదురా! నీహితవచనామృతమువలన నాహృదయసంతాపము చల్లాఱినది. ఇఁక నీవు నయానయము లను వివరించి తెల్పుము. అని కోరఁగా విదురుఁ డిట్లనియె. మహీశా! పదును రాకుండఁ గాయలు గోసి తిన్నచో రుచి చెడుటయే కాక బీజములు కూడఁ జెడి పోవును. పరిపాకావస్థఁ జెందినప్పుడు గోయఁగాఁ గాయలు పండ్లగును; రుచ్యముగా నుండును. బీజములుగూడఁ జెడిపోవు. అట్లే కార్యములు యుక్తకాలమున నడపకపోయినచో ఫలసిద్ధిఁ జెందక వ్యర్థము లగును.

"పసిమియం బండకుండఁ గాయఁ గోసినఁ జవి
చెడుఁ గాక విత్తు చేయఁగ నలుగు
పక్వమగుడుఁ గోయ ఫలమిచ్చు జెడదు బీ
జంబుఁ గార్యసిద్ధి సంపదయు నిట్లు

పువ్వు లమ్మువాఁడు చెట్లనుండి పుష్పములను గోయునట్లు తుమ్మెదలు పుష్పములనుండి తేనియను గ్రోలువిధమున

వివేకవంతుఁ డెవనికి నొవ్వకుండఁ గార్యముల నెఱవేర్చుకొనవలయును. అంతియకాని యంగారకారుఁడు బొగ్గులకై వృక్షములను మొదలంట నఱికివైచునట్లు కార్యములను మొదలంట నశింపఁజేసికొనరాదు. పరులకు ధనము విద్యావిశేషమును, తేజమును, బలమును, గలవని యసూయతో వర్తించినచో నట్టిమనుష్యుఁడు రోగములేని బాధలను బొందుచుండును.

> మాలికచే పుష్పములఁ గోయునాతఁడు [illegible]
> పుష్పఁదెరియఁ గొమ్మ [illegible]
> [illegible] కార్యములను
> [illegible] మనుజుల [illegible]
> పరులకు [illegible] విద్యా
> [illegible] తేజమును బలముగల మను
> జరయంగ నసూయచేసిన
> [illegible] బాధలఁ బడుఁ బో!

“ఎవనివానికి హితములు మనోరంజకములు ప్రియములు నగుమాటలె చెప్పినను మంచిది. అట్టిపలుకఁ దనకు దక్కనప్పుడు మౌనమవలంబించుటయే యుక్తియుక్తము. మానవలోకములో మైత్రియు, విరోధమును, సంతోషమును విచారమును ధర్మమును, బాహమును, గొప్పతనమును, నీచత్వమును దనమాటలను బట్టియే సంభవించుచుండును. కావున నొకనితో సంభాషించునప్పుడు యుక్తాయుక్తముగా సంభాషింపవలెను; కానిచో నష్టపడవలయును.

॥ నెఱిమిఱుఁగు నగయును దెలివియు
గలకయు ధర్మ్రముఁ బాగగీయుమను దేపు.
మాలునతెనఁబడు నమ్మును
బలుకుబడిన కోనఁ బోనఁగిఁ బలుకఁగ నలయున్.

“భయంకరి మృగుకత్తి గాని గొడ్డంటిగాని చేఁ బాని నఱికిన చెట్టయినను మరల మొలకలెత్తును. కాని మాటలచేఁ బూర్తిగాఁ జెడిపోయిన కార్యము మఱి చక్కఁబడ నేరదు. శరీరమున గ్రుచ్చుకొన్నయమ్ములను మెల్లగా నూడఁదీయవచ్చును. అంతియ కాని మిక్కిలి కఠినములై హృదయమున నాటినమాటలు నెన్నియుపాయములచే నను వెలిపుచ్చ నేరము. రాజేంద్రా!

॥ తెగవ్రు పిలికిన ములుకుల
ననువుగఁ బెఱుకంగ వచ్చు నంగస్థితిన్
మనసున నాటిన మాటల
ననుమెన్నియుపాయములను వెడలఁగ రాదా

“నీవును బాగుగ నాలోచింపుము. ధర్మజ్ఞుఁడనుకొనెడు నొకనాఁడయినను బరుషవాక్యము వింటివా? ఇట్టి నీ మాటలొకరినొకరు వెతకి పిలిచి మహాధర్మరాజాదులను జేసి పరుషవచనములాడి నొప్పించిరి. నాఁడని నీవు వినియు నాదరింపక యూరకుంటివి. ఇది నీకు దగునా? మాటలచే చిట్లిన మనస్సు నతుకుటకు మందెక్కడనైనను గలదా? ఇది నీకుఁ దెలియనిదా? చేటు కాలము సమీపించినప్పుడు గాని యిట్టి చెట్టమాటలాడుదురా? అన్యాయప్రవర్తకులగునాఁడు కథ

ర్మములు ధర్మములుగాఁ బొడకట్టును. కావున నధర్మమా ర్గానుసారు లగు ననేకులకు మతప్రవర్తనము విపరీతముగు చున్నది. ఇట్టి మోహాంధకారముచే నీబుద్ధియు నీతనయులు పట్టి నమార్గమునుబట్టి పాండవులతో విరోధంబున కొడంబడియును. నేనెంత బోధించుచున్నను నది మీకు నయ్యెను. నీవంటివారు ధర్మ వర్తించుట విచారకరము, మహాపాపము! మనకొరకింతవరకు దేశోద్ధారకులు గానిచ్చుచు నైనదే సుప్రసిద్ధ గాంచిన యుధిష్ఠిరునకు రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయ దలంచుట న్యాయమా ?" ఉత్తముశీలుఁడగు విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని జూచి పరాజయమునకే గాంచించి యున్నవాడవు. అంతియ గాక య తనివి విస్మరించినచో నీవును నీకుమారులు నే మగుదురో యున్నదని చెప్పఁగలను. అని బోధింప ధృతరాష్ట్రుఁడు విని సంతసించి "ఓయీ ! నీనీతివాక్యములవలన నామనస్సు తృప్తి నొందకున్నది. ఇంకను నాకు చేసి చెప్పు" మని కోరెను. అప్పుడు విదురుఁడు మరల నతని కిట్లనియెను:—

మహారాజా ! సకలలోకవ్యవహారములకు మూలము వేదమగును, ధర్మప్రవర్తన మొకటి వైపునను నుంచి తానే మన్ననిశ్చయము చేయునప్పుడు వేదములు ధర్మప్రవర్తనమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చినవి. జనులు ధర్మమార్గమున వర్తించినచో యిహలోకఫలములనెల్లఁ బొందుటయే కాక శాశ్వత ముక్తినిగూడఁ గాంచఁగల్గుదురు. ఆకీర్తి భూతలమున నెంతకాల ముండునో యా యంతకాలమును పుణ్యలోకంబులను బొందుదురని బుధు లందురు.

పొడిగలిగిన నిహలోకఫలములెల్లఁ
జేరుటయ కాదుకీర్తియుఁ జెందు పురుషు
ధరణిఁ బరగుఁ బొగడ్త యెందాక నంత
కాలమును బుణ్యలోకంబు గల్గును బ్రభూ!

సుధన్వవిరోచనుల వృత్తాంత మిదివఱలో నీకు విన్నవించితిని. దైత్యకులసంభవుఁ డయ్యుఁ బ్రహ్లాదుఁడు ధర్మంబు పలికి సుధన్వునకు జయ మిచ్చి యతనివలనఁ బుత్త్రుని రక్షించికొనియెను. దానివలనఁ బ్రహ్లాదున కిహలోకమునఁ బుత్త్రప్రాణలాభ మేకాక యిప్పటికిని నతఁడు ధర్మాత్ముఁ డనుకీర్తి నిలిచి యున్నది. అట్లే నీవును బుత్త్రులయెడఁ బక్షపాతము విడిచి ధర్మంబు పాటింపుము. అధర్మోపహతులగు నీకొడుకులను వారింపుము. పాండవుల నాదరించి కౌరవపాండవుల నుభయుల నొక్కవిధమునఁ జూడుము. అట్లయిన వారును వీరును నొక్కటియై యాపదలఁ బొందకుండ బ్రదుకుదురు. అందువలన నీశోకము శాంతించును. నీవును సుఖింతువు. రాజా! మనప్రవర్తనమునకు మనమనస్సే మూలము మనోవృత్తినిబట్టి మనవర్తనము మాఱుచుండును. మనము పాపకార్యముల కలవాటుపడి వానినే యొనరింతుమేని యవియే మనకింపగు చుండును. కాక ధర్మకార్యముల కలవాటు పడుదుమేని వాని నొనరించుటకే యిష్టపడు చుందుము. ఇది మానవస్వభావము. కావున నీవు నీకొడుకులను జిన్నప్పటినుండియు మంచిమార్గమునఁ బ్రవేశింపఁ జేయ వలసినది. వారికి ధర్మమార్గ మలవాటుచేయకపోవుట నీచే లో

సము. మఱియు దేనియందార్యులుసంతోషముతో నిల్వరో యది సభ యనిపించికొనదు. ఎవ్వరు మంచిధర్మమును బల్కరో వారార్యులు కానే కారు. ఏది సత్యమార్గావలంబి కాదో యది ధర్మమే కాదు. ఏదినెపముతోఁ గూడినదో యది సత్యమే కాదు,

అది సభయె ప్రియముం జెనఁగ నార్యులు నిల్వరయేని యార్యులే
మదిఁ దలఁపంగ వారలు సమంచితధర్మము పల్కరేని న
ట్టిదియును ధర్మమే తగ ఘటించిననిక్కము లేనిదేనిఁ దా
బదిలపునిక్కమే యొకనెపం బిడుచుం బ్రగునేని భూవరా!

రాజేంద్రా! నెపముతోఁ గూడినదిసత్యము కాదు. సత్యము కానిది ధర్మము కాదు. ధర్మము పల్కనివారార్యులు గారు. ఆర్యులులేనిది సభ యనిపించికొనదు. ఇట్టుండ సభర్మపరులగుకర్తాదులున్నది యేమనిపించికొనునో దెవా జంపుము! నీతిమార్గమున బ్రదుకుట యుత్తమపద్ధతి. శౌర్యమువలన సంపదలు వడసి జీవించుట మధ్యమము, కపటనాట్యము లగుసంపదలతో జీవించుట యధమము. మీరు సాంపదవులసంపదలను మాయచే నొడిచికొన్నవారు. మీది యధమజీవనము, నీతిబాహ్యమైనది! నీతిబాహ్యులగువానిని నుత్తములు మెచ్చరు.

నీతిపథంబునన్ బ్రదుకనేర్చుట యుత్తమమార్గ శౌర్యసం
జాతము లైన కీర్తిబలసంపద లొందుట మధ్యవృత్తి యు
త్పీతము లైన సభ్యగుణహీనములం బలపంగ నిష్టముల్
నీతికి బాహ్యమైన ధరణీపతి మెత్తురె వారి నుత్తముల్.

"మహీంద్రా! నీతనయు లెల్లప్పుడును గయ్యమునకే కాలు ద్రిప్పుచుందురు. వారిమంత్రులయిన కర్ణుఁడు మొద లగువారు వారికంటెను క్రూరులు. నీవయినను వారినే యనుసరింతువు గాని నీతిమార్గము ననుసరింపవు. పాండవులు మీవలె మధ్యమ మగుశౌర్యజీవనము నంగీకరింపరు. వా రెప్పుడును నీతిమార్గగాములై మెప్పు వొందుచుందురు. శత్రువు లెదిరించినప్పుడు భగ్గున మండుదురు. వారి నెవ్వ రును శాంతింపఁ జేయ లేరు. మఱియు

"కయ్యమునకు నెప్పుడు గాలు ద్రిప్పుదురు ని
పుత్త్రులెల్ల సూనుపుత్త్రుఁ డాది
యగు నిదియును శత్రు లాపకుమునెనె
వినుము నీవు నీతి తెరువు చేరవు
"పాండవులు శౌర్యమొల్లర
ఖండితనీతిప్రకారకార్యము మెచ్చి
యుందురు గ్ర వైరి చేసినఁ బద
మందురు శాంతి గాంచరు మఱి యెవ్వరకును

"పాండవులు నిన్నుఁ దమకన్నతండ్రినిగా భావించి భక్తియుక్తులై వర్తించుచున్నారు. వారిప్రవర్తనములు సాధుజనగేయము లనుటకు సందియములేదు. అట్టివారిని నీవు కన్నపుత్త్రులవలెఁ జూచి యాదరించుట యుక్తము కాదా? నీ వట్లు చేరఁదీసి రక్షింపకపోయిన వారికి లోప ముండదు. లోకములో నకారణవాత్సల్యహృదయులు పెక్కురు గలరు. వారలు పరోపకారపరాయణు లయి పరుల

కార్యములు కెలు వేర్చ నెంతో శ్రమపడుదురు. అట్టిమహాత్ములే పాండవులకు రక్షకు లగుదురు. "కృత [illegible] తమ్ముని కుమారుల [illegible] చేసె" [illegible] [illegible] [illegible] చేసెను. కాని పాండవులకు [illegible] కాదు. [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వదలను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. పాండవరాజు [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] వలన నీవు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శత్రువిజయమును [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]? ఆపాండవరాజు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వేయు. అట్టినర్వ [illegible] [illegible] [illegible] పాండవరాజువలె [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] రప్పించి [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] శ్రేయస్కరము: [illegible] కార్యములను [illegible] [illegible] బదులుగా దుఃఖంతువేలః బ్రదుకును [illegible] [illegible] [illegible] యును, నిందయును, దారుణమును, [illegible] మొదలగుసుఖదుఃఖములు లోకములోనివారికి [illegible] [illegible] వచ్చు

చుండును. లోకసామాన్యమైన సచ్ఛ్వానికిఁ జింతింప నేందు లకు? దుఃఖమువలన దేహబలము తఱుగును. రూపు చెడిపో వును, మతి తప్పి పోవును, రోగములు గూడ సంప్రాప్తము లగును, ఆదుఃఖమువలనఁ గృశించి పోయినవో శత్రువులు నవ్వుదురు. కావున సర్వనాశకమగు నీదుఃఖమును విడువుము.

పగ బలము దఱుగు రూపఱు
నగఁగన మది దప్పుఁ గ్రొవులు వచ్చును మూఁకల్
తగఁజివ నలఁగిననిఁ బ్రియుమగు
జగతురకును నగచు బాధగు పార్ధాముఖ్యా!

ఆయుపదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁడువిదురునితో ఓయీ! నీ వన్నదిసత్యము. నేను దుర్వృత్తుఁడనై పాండవులనుదుఃఖం పఁ జేసితిని. ఇట్టిదురాత్ములకు యుద్ధమున మరణము తప్పు నా? మఱియు నగిలు మిగులక యుండునా? కావున నా కీదుఃఖ ములు నశించుమార్గము నుపదేశింపు మని వేడిన విదురుఁ డి ట్లనియెను:—

రాజేంద్రా! తపస్సును, నింద్రియనిగ్రహంబును, విద్య యును లోభత్యాగంబును శాంతికారణములు. ఆశాంతికార ణములన్నింటిలోను లోభత్యాగమే ముఖ్యమైనది. మఱియు గోవుల నాక్రమింప రాదు. బ్రాహ్మణులతోఁ జగడు చేయ రాదు. స్త్రీలను బాధింప రాదు. జ్ఞాతులతోఁ గలహింప రాదు. ఇట్లెవఁడు వర్తించునో వానిసంపద లవలీల నభివృ ద్ధిఁ జెందును. జ్ఞాతులొకరి కొకరు సహాయులై పరస్పర

మును రక్షించికొనుచు సంతోషాతిశయమును బొంది తామ
రకొలంకువలె లక్ష్మికిం జోటై వర్తింతురు. రాజా! ప్రత్యే
కముగా నున్నచెట్టును గరితురగాదులును ధ్వంసము గావిం
చును, గాలియును బెఱుచును. అట్లు కాక చెట్లన్నియు గుం
పయి యున్నచో. వాని కెట్టియాపదయుం గలుగ నేరదు.
అట్లే జ్ఞాతులు పరస్పరస్నేహముతో వర్తిల్లినచో నెవ్వరివల
న నపాయము పొరయకుండును. లేనిచో శత్రువులకు లొం
గిపోయి సులభముగా నశించి పోవుదురు. కావునం గౌరవు
లును పాండవులును నొండొరులకు బ్రాపై పోరు మానిన
చో శత్రువులకు నజేయు లయి నిస్సపత్నం బగు రాజ్యం
బు వడసి సుఖింతురు. వనవాసంబునం గుందుచు నున్న పాండ
వులను పడయికి రప్పించి వారికర్హ మగుపదం బిచ్చి యా
దరించుట నీవు నీకొడుకు నాదరించుటయె కాదా? మఱియు
లోకమునం బ్రియవాదు లుందురు. కాని యప్రియంబైనను
బథ్యవచనంబు లాడువా రరుదు. నేను ద్యూతసమయమునందే
యుష్టు పడి నీ కది యప్పటి కప్రియంబుగా నున్నను శపింప
క పథ్యవచనం బుపదేశించితిని. కాని రోగికిం బథ్యాహారం
బువలె నీకది రుచింపక పోయెను. నీకుం గోపము వచ్చినను
సరియె. మఱియొకమాఱు నొక్కి వక్కాణించుచున్నాను.
కాకంబులం గైకొని మయూరంబుల విడుచునట్లు, మార్జాలం
బులం జేకొని సింహంబులను దిరస్కరించువిధంబున నీవు దు
ర్యోధనాదులను జేపట్టి పాండవులను ద్రోసిపుచ్చుట తగదు.

నేఁడు కార్యంబు ముట్టవచ్చినప్పుడు భూతము సోఁకినట్లు తల్లడిల్లు చున్నావు. కులరక్షణార్థ మొకనిఁ ద్రోసిపుచ్చుట నీతి యని పండితు లందురు. దుర్నయపరుం డగు దుర్యోధనుని విడిచి పుచ్చిన నష్టము లేదు. సంపదలు సహాయసాధనముల నపేక్షించును, సహాయసాధనములు సంపదల నపేక్షించును. ఇట్లీ రెంటికిని బరస్పరాశ్రయణము నియతంబు కావున నీసంపదలు పాండవులకును బాండవసహాయము నీకును బ్రియముఁ గొనరించును. ఇట్లు చేయుట మీయుభయులకును శ్రేయస్కరంబు. కురువంశనిస్తారకు లగుభీష్మయుధిష్ఠిరులును, నవక్రవిక్రము లగుకర్ణార్జునులును, బ్రతాపధాము లగుభీమదుర్యోధనులును, శస్త్రాస్త్రపారగు లగు నభిమన్యులక్ష్మణప్రభృతికుమారవర్గంబును, శాపానుగ్రహసమర్థు లగుద్రోణద్రుపదాదిపరమాప్తులును, నొక్కటి యై నీయున్నతిని వర్తింప లయవిక్రమములం దింతేని లోపము లేకుండ నీరాజ్యమును నీవు పాలించిన నెంతబాగుండునో చెప్పవలయునా? పాండవు లొకవేళ ధీరమతు లై మీతో వైరము పాటింపక తొలఁగి యున్నను, నీకుమారుఁడు చీఁకాకుపడకుండ ధరాపాలనాభారము వహింప నేర్చునే? కావునఁ బాండవుల రప్పింపుము.

ధృతరాష్ట్రుఁ డతనియుపదేశము వినియుఁ బుత్త్రుఁ డగు దుర్యోధనుని విడిచి యుండ లే నని పలుక విదురుఁ డతని కిట్లనియె “ఓ రాజా! జ్ఞాతులు గుణహీను లయినను విడువ

రాఁ దని పెద్దలు చెప్పుచుండ సకలసద్గుణసంపన్నులగు పాండవులను విడుచుట ధర్మమా? నేను నీకుహితంబు గోరి వాఁడ నని బోధించి నావచనములు మన్నించి పాండవుల కు జీవనార్థము చిన్నపల్లెలైనను గొన్ని యిచ్చి దుర్యోధనుని నోడంబడఁజేసి యిరుపక్షములవారిని రక్షించుట యుక్తము. ఇప్పుడు నీవు ఉపేక్షించితివేని కౌరవపాండవులకు సమరము కాక తప్పదు. అప్పుడు మీకు పశ్చాత్తాప మందవలసి వచ్చును. దానిఁ దప్పించు ప్రతీకారంబు గన నేరము. కావున నిప్పుడే మేల్కొని పాండవులతో సంధి చేసికొనుట యుచితము. రాజ్యముకై సమరులోఁ దాము పోరాడి చావ వలయునా? అట్లయినఁ గాని చావు రాదా? శరీరము రోగవ్యాధిజరాసంప్రాప్తము లగుటఁజేసి కాలవశంబునఁ బ్రాణికెల్ల మరణము సహజము. రాజ్యభోగాదిసంపదలు గల్గి సుహృజ్జనముతోఁ గలిసి విహరించుచుఁ, బ్రజ లానందభరితు లగునట్లు భూపరిపాలన మొనర్చుచు, యుద్ధములను నిరసించి ధర్మమును చేకొనుచు, సాధారణానుకూలనైదివ్యభవనంబున నివసించిన మహీపతు లెందఱును మన్నించిరి గాదా! మరణము గోరి తెచ్చుకొన నేలనా?

నిజతనుగా నెనసి వదులు నా తలఁపోకొని విహరించిలలూ
ప్రజలకు విరోధ ముండఁ గని వారి సద్బుద్ధి పరుప బోధలున్
నిజమును బొంది పెట్టుచును విద్యాసంగతులను లేదు
స్త్రీజాతికర్తవ్యసంబుల గౌరవాలుఁ బోయుకి కొని సర్వదా

నాపున వివిక్తిఁ జెప్పెదను నా వచనమును వింటివేని యిహపర సౌఖ్యములను గాంచి కృతమనోరథుండ వగుట నిక్కము. నీలోన నీ వాలోచించికొని ధర్మతనయుని వినువకా నీకొడుకులను, నీమంత్రులను సమ్మతిపరచి సంధిగావింపుము.

అంబికేయుఁ డది విని "విదురా! నీ పలుకులవలనఁ బుద్ధికలుగఁ జేసెడి ధర్మంబును, యశంబును లాభంబును గల్గు లాగున నీవు చెప్పినదియే శ్రేష్ఠ మని పలికిన దనయున్నబు సఫలం బగుటకు విదురుఁ డానందించెను. అమ్మహాత్ముఁడగు విదురుండు, జ్ఞానికులహాముఖులకు గురుకులం మంతరించు పోవు నే మూ యన్నభయమున నిట్లనేకవిధములు నీతి నిబోధమును బోధించెను. అనమార్గమున వర్తించుచున్న ధృతరాష్ట్రుని సన్మార్గవర్తిగాఁ జేయుటయే తనకు ముఖ్యోద్దేశ మూహించి చెప్పించి యభ్యాసర్పనాచెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రుఁడు తనకు బ్రహ్మాత్మతత్త్వముపదేశింప వలయు నని కోరగా "రాజా! నీ కాయర్థమును బోధింప సనత్సుజాతుఁడు సమర్థుఁడు. అతనిచే నీ కుపదేశంబు చేయించెద" నని పలికి స్మరణమాత్రంబున సనత్సుజాతమహాయోగిని రప్పించి యాతనిచే బ్రహ్మాత్మతత్త్వంబు నుపదేశింపఁ జేసెను. విదురుఁడు శూద్రికులుఁడై యున్నను సనత్సుజాతాది యోగిపుంగవులయంతరంగమునకుఁ బాత్రుఁ డని తెలియవచ్చుటచే నతనిమహాత్మ్యము వెల్లడియగుచున్నది.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సజ్జనులు ధర్మపక్షపాతులు పరదుఃఖాసహిష్ణువులు, అధర్మమువలన ధర్మమునకు హాని సంభవించుచున్నపుడు చూచి సహింపఁ జాలరు. ధర్మపక్ష మవలంబించి శక్తికొలఁది బాటు పడుదురు. పరులు దుఃఖపీడితులు కానున్నప్పుడు ముందుగానే దుఃఖకారణములను దెల్పి వారిని దుఃఖమునుండి తొలఁగింపఁ బ్రయత్నించి "వారికి యుక్తముండదు తనవారి కపాయము వచ్చువేళ మున్నాఱసి చెప్పి తీర్పు" యనునర్థమును సార్థకము గావించి తమయుత్తమత్వమును వెల్లడించెదరు. విదురుఁడు శిష్టసాధుమాన్యుఁడు. పాండవులు ధర్మపక్షమునను గౌరవు లధర్మపక్షమునను పక్షముఁ జేయుచుండిరి. అధర్మమును గౌరవులవలన ధర్మమును బాండవులకును కష్టములు సంభవించుచుండ విదురుఁడు ధర్మపక్షమునకు కూడఁగా యుద్ధమును వారించ బద్ధకంకణుఁడై ధృతరాష్ట్రున కనేకవిధముల బోధించెను. ధర్మపక్షమును స్థాపించవలెనని యే యతనిపట్టుదల. అతఁడు ధర్మపక్షపాతముచేతనే ధృతరాష్ట్రున కనేకహితోపదేశము చేసెను గాని పాండవపక్షపాతముచేతఁ గాదు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన ధర్మరాజునిశ్చయము విని యేఁగి విదురునిఁ జూచి "నాకుమారుఁడు కర్ణసహితముగా మృత్యుపాశబద్ధుఁడు గాఁ దలఁచినాఁడు. ఇఁక మనముచేయ వలసినపని యేమి?" యని యడిగెను. అప్పుడు విదురుఁడు

"రాజా! కురుకులపితామహుండు హితంబుగ [illegible] గద్దించి రోషించి భీష్ముండు [illegible] నా యాయుధమును ముట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేసి సభను విడిచి పోయెను. అట్టివాఁడు ముందు యుద్ధరంగమున [illegible] స్థిరముగా నుండునని యేమి చెప్పఁగలము! [illegible] వానిని నమ్ముకొని బలవంతులతో [illegible] యున్నాఁడవు. [illegible] మొదటనే [illegible]. [illegible] [illegible] లనుభవించిరి. [illegible] సుమా! [illegible]. అట్టివారిని [illegible] నాదుల [illegible] గావించుకొనుట [illegible] బోధించెను.

[illegible] మరల నను విదురుండు చెప్పిన [illegible] నైయుండె [illegible] కుమారుని [illegible] నిట్టి [illegible] ముల [illegible] నాడెను, [illegible] పోయెను. [illegible] యము [illegible] గ్రహింపలేక పోయెను.

శ్రీకృష్ణరాయభారము

జగదీశ్వరుండును యాదవకులాలంకారభూతుండు నగు శ్రీకృష్ణుండు పాండవకార్యార్థియై సోదరుండగు సాత్యకియు, యుక్తపరివారంబును గొలువ రథారూఢుండై హస్తిపురంబున కరుదెంచెను. లోకనాయకుండగు శ్రీకృష్ణుండు వచ్చుచున్నాఁడని విని ధృతరాష్ట్రుఁ డత్యానందభరితుండై తగిన యుపాయనములచేతను, సత్కారములచేతను, భక్ష్యవిశేషములచేతను పాండవపక్షపాతి యగు కృష్ణుని లోఁగొనఁ దలంచెను. ఆ మహారాజు వెంటనే శిల్పులను పిలిపించి పుర మంతయుఁ జక్కఁగా నలంకరింపించెను. ఉభయకాలములందలి కమలాకరములవలె నాపుర [illegible] సహించి కలకలలాడుచుండెను. అందుఁ గృష్ణునకు విడిదిగా నేర్పఱచిన మందిరము సర్వాలంకారశోభితమై సర్వసౌకర్యములతో నేత్రపర్వముగా నలరారుచుండెను. మఱియుఁ గృష్ణునకు విందొనర్ప నెంచి నానావిధరుచ్యపదార్థములను సేకరించి యుంచెను. ఇట్లు ధృతరాష్ట్రుండు సర్వవస్తుసంభారములను సంపాదించి సముత్సాహభరితుండయి విదురునిఁ గాంచి "సోదరా! మనయదృష్టమే మన వచ్చును? శ్రీకృష్ణుండు మనకడకు దూతగా వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిహృదయ మానందించునట్లు మనము ప్రవర్తింపవలెను. అట్లొనర్పఁ గలిగితిమేని సర్వకార్యములను సమకూర్చుకొన్నవార మగుదుము. కావున నమ్మహాత్మునకు నే నమూల్యపదార్థములను గానుకఁగా

నీఁ దలంచితిని. ఇంతయేల? మనయింటను దుర్యోధనునిది వ్యమందిరంబునందును, దుశ్శాసనునిసౌధంబునందును నత నికంటెకిఁ బ్రియ మగున దెట్టియమూల్య మైన దైనను నెం తటిమనోహర మయిన దైనను దప్పక యిచ్చితీఱెదను. ఆ పురుషోత్తముని సంతసింపఁజేయుటకంటె మనకుఁ గావలసిన దేమి?" యని పలుక విదురుండు విని యతనియభిప్రాయ మును గ్రహించి యిట్లనియె. "ఓరాజేంద్రా! శ్రీకృష్ణభగ వానుని సంతసింపఁ జేయుటకంటె మనకు హితకార్య మేమి కలదు? అమ్మహామహునిఁ బూజించుటకంటె మనకు విహి తకృత్య మేది కలదు? యోగీశ్వరులకును మునీంద్రులకును బ్రహ్మేంద్రాదులకును నభిగమ్యుఁడగుపురుషోత్తముఁడు కా ర్యార్థియై మనయింటికే తెంచుటఁ జూడ మనము నిజము గా మహాభాగ్యవంతులమే. కాని యట్టిగౌరవార్హుఁడు తన కుఁదా సిట్టిల్లు ద్రొక్కుకొని వచ్చినప్పు డతనిని జక్కఁగా నాదరింప లేక పోయితి మేని కరతలగత మగువైకుంఠమును ద్రోసినవార మగుదుము. కావున నీవు నిశ్చలభక్తిపూర్ణహృ దయముతో నతని నర్చించి సంతసింపఁజేయ వలయును. నీ వట్లొనర్తు వేని కడుశ్లాఘనీయము. కాని నీయభిప్రాయము వేఱువిధముగా నున్నట్లు లున్నది. శ్రీకృష్ణునకు లంచ మిచ్చి సంప్రీతునిఁ గావించి మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁజూచు చున్న ట్లున్నది. కావుననే మనమందిరములందుఁ గలసకలోత్కృష్ట పదార్థములను నాతని కిచ్చెద నని పల్కితివి. అర్ధరాజ్యము

న కర్త్వా లగుపాండవుల కయిదూళ్లయినను నీయఁ జాలని లోభి వగుచు నా మైదూళ్ళకంటెను నెక్కుడువిలువఁ గలపదార్థముల నాతని కెట్లియ్యసాహసించితివో తెలియఁజాలకున్నాను. ఆహా! నీవెంతవెడఁగ వగుచున్నావు! శ్రీకృష్ణుఁడు భక్తిచే సంతసించునట్లు పదార్థములచే సంతసింపఁడు. మానవుఁడు భక్తిహీనుఁడై మేరుసదృశపదార్థం బిచ్చినను నతఁడు దానిని దృణప్రాయముగా నిరసించును; భక్తిపూర్వకముగా నొక పుష్ప మొసఁగినను నతఁ డత్యాదరంబునఁ గైకొనును. ఈయర్థమును నీవు తప్పక గమనింపుము. ఆ యచ్యుతుని భక్తిచే నారాధింపుము. అర్జునుఁ డాతనికిఁ బరమభక్తుఁడు. కావుననే యతఁ డర్జునపక్షపాతి యై వర్తించుచున్నాఁడు. నీవు శ్రీకృష్ణుని మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁ దలంచితివేని యర్జునునికంటె నధికభక్తుఁడవు కావలయును. నీ వసదృశ మగుభక్తి చూపుదేని కృష్ణుఁడు నీపక్ష మవలంబించును. కాని మనమనస్సు భక్తిమార్గమున నెలవాటు పడియుండ లేదు. మన మెట్లు కృష్ణుని వశ్యము గావించుకొనఁ గలము? మన మెట్టికానుక లిచ్చినను నేకాంతభక్తుఁ డగు నర్జునుని విడిచి కృష్ణుఁడు మనపక్షమునకు వచ్చునా? అట్లెప్పటికిని గాదు. అర్జునుని భక్తియు నచ్యుతునౌదార్యంబును నీ వెఱుంగనిది కాదు.

“నీరిలఁ జేఁగంటి నొక నేర్పున కౌరిక లంప మిచ్చి స
ప్రీతునిఁ జేసి కార్యగతి భేదము సేయఁగఁ జాలె ... చే

లైనఁగదే సుమేరుసదృశార్థము సూచియుఁ బొంగుఁబాయునే
యాఁకటఁ గ్రిడికిఁ గ్రియును నమ్మతుపెంపున నీ వెఱుంగవే ”

అనారాయణుండు కోరినదానిని మీరు మృదువుగ నెఱ వేర్చకేని యదియే యతనికి వేయుపదార్థము లొసంగుట. అంతకుంటె నతనికి సంతృప్తికర మగువస్తువు లేదు. ఇఁక నీదురుద్దేశమును విడిచి భక్త్యాకారస్వరముగా వర్తింపుము.

ఇట్లు రాజ్యలోభముచే ధృతరాష్ట్రుండు పలుపోకలం బోవు చుండ విదురుం డది తనబుద్ధిచాతుర్యముచేఁ దెలిసికొని హితోపదేశము చేసి యతనిని యుక్తమార్గమునకుఁ ద్రిప్పు చుండెడివాఁడు.

విదురుండు ధర్మజ్ఞుండును నీతిజ్ఞుండును లోకవేదియునగుటయే కాక వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుండనికూడఁ జెప్పవలసి యున్నది. ఈయంశమును నిశ్చయించి నిచ్చటఁ గొంచెము వ్రాసెదను.

ధృతరాష్ట్రుండు రాజాధిరాజ; చంద్రవంశాలంకారాభూతుండగుటచే నతిథిమతుల్య్రియుఁ దనుటకు సందియము లేదు. అతండు కృష్ణునకు గొప్పవిందు చేయందలంచి బహు పదార్థములు సేకరించి సూపవిద్యానిపుణులచే వండింపించి యాయత్తము చేసియుండెను. బంధుకోటిలోనివాఁ డగుకృష్ణుఁడు తనయింటఁ గాదని వేఁ ఱొకరియింట భుజింపఁ డన్నన మ్మకము ధృతరాష్ట్రునికిఁ గలదు. కాని కృష్ణుం డట్లు చేయక తనభక్తాగ్రేసరుం డగువిదురునింట విందు గుడువ నిశ్చ

యించెను. తమయింట మాని దాసీపుత్త్రుఁ డగువిదురుని
యింట భుజించుట తగ దనియుఁ గుడిచికూర్చుండినపిమ్మట
రాయబారపుఁగార్యము దెలుపుట యుక్తము గాని కార్యని
ర్వహణానంతరముననే భుజించెద ననుట యనాలోచిత మని
యు దుర్యోధనాదులు పలికిరి. కాని నారాయణుం డామా
టలను లక్ష్యము సేయ లేదు. అతఁడు దుర్యోధనునిఁ జూచి
"బావా! నీపలుకు లసంగతములు. కార్యప్రధాను లగువా
రికి భోజనముతోఁ బని లేదు. నాకుఁ గార్యము ప్రధానము.
కాని భోజనము కాదు. ఇంతకును నీయింట భుజించుట నా
కుఁ దగదు. నీవు నాకుఁ బరమశత్రుఁడవు. శత్రునియింటఁ గు
డువ రా దని నీతిజ్ఞులు చెప్పుదురు. నేను నీకు శత్రుత్వ మె
ట్లయితి నని యందు వేని వినుము. పాండవులు నాకుఁ బం
చప్రాణంబులు. ప్రాణంబులకు ద్రోహముఁ దలంచినవారు
శత్రువులు కాక మఱెవ్వరు. చిన్నప్పటినుండియు నీవు ఎంత
మునట్టి పాండవులను జంప ననేకోపాయంబులఁ బన్నితివి.
అట్టినీవు నాకు శత్రుఁడవు గాక మిత్త్రుఁడ వెట్లగుదువు?
కావున నీయాయన్నంబు లన్నియు దుష్టంబులు. విదురునియ
న్నంబుమాత్రమే భోక్తవ్య మనిప్రశంసించి తనంతఁ దానే
విదురునియింట విందారగింప నరిగెను. శ్రీకృష్ణునివాత్సల్య
మునకు విదురుఁ డెంతముఖ్యస్థాన మయ్యెనో చూడుఁడు.
మఱియు దేవదేవుఁ డగుశ్రీకృష్ణుఁడు తనయింట విం దార
గింప వచ్చె నని తెలిసినప్పుడు విదురునకు గల్గినయానంద

మునకు మేర లేదు. అతఁడు పరమభక్తితోఁ గృష్ణునకుఁ బూజ సల్పి యప్పటికప్పుడు సిద్ధము చేయించినహృద్యాప దార్థములచే సతనికి విం దిడి సంతృప్తి గావించి, యోగిజన హృదయగమ్యుఁ డగునద్దేవున కిట్లు ప్రత్యక్షముగా నాతిథ్య మిచ్చుభాగ్యము లభించుటచేఁ దన్నుఁ గృతకృత్యుని గా భా వించుచు భయభక్తివినయంబులు ముప్పిరిగొనఁ జేతులు ము కుళించి “ఓగోవిందా! నీవు నాయందుఁ జూపినవాత్సల్య మింత యని చెప్ప వీలు లేదు. బ్రహ్మాదాదులచేఁ గీర్త నీయుఁడ వగునీవు హీనజనుఁడ నగునాయింటి కతిథి వయితి వి. ఇదియే నాకుఁ బరమధనము. ఇదియే నాకుఁ బురుషార్థ ము. ఇదియే నాభాగ్యాతిశయమును వెల్లడించు చున్నది. ఇఁక నాకుఁ గావలసిన దేమి? నేను ధన్యుఁడ నయితిని. నా జన్మము ధన్య మైనది. నాగృహము ధన్య మైనది. నాయం తటిభాగ్యవంతుఁ డీలోకంబున నెచ్చటను లేఁ డని పలుకు చు భక్తిభావంబున నర్ధనిమీలితము లగునేత్రములనుండి యానందబాష్పములఁ గురియించుచు సకలోపచారంబులు గావించెను. ఇందువలన విదురుఁడు భక్తాగ్రేసరుం డని చె ప్పుట కెట్టిసందియమైనను గలదా?

శ్రీకృష్ణునకు విదురునియందు వాత్సల్యమే కాక యధిక గౌరవముఁగూడఁ గలదు. అతఁడు విదురుని గార్యాలోచన మడుగుటయే కాక దుర్యోధనునిసభామందిరంబు చొచ్చు నెడ భీష్మాదులును, దుర్యోధనాదులును నటుండ వారిఁ

గా దని విదురునిహస్త మొకచేతితోను తనసోదరుఁ డగుసా త్యకిహస్త మింకొకదానితోను, నవలంబించి నడిచి విదురుఁడు తన గౌరవమున కత్యంతపాత్రుఁ డన్నయంశమును సభామధ్యమున వెల్లడించెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రునిసన్నిధానమునఁ గృష్ణుండు రాయబారపువృత్తాంతము విన్నవించునప్పుడుఁగూడ విదురునిఁ దనచెంతఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని గౌరవించెను. ఇట్లు శ్రీకృష్ణునిసమాదరంబునకుఁ బాత్రుండగుటకు విదురునిసత్ప్రవర్తనయు భక్తియుఁ దప్ప వేఱు కారణంబు లేదు.

ఇట్టి విదురుండు తనసత్ప్రవర్తనముచేఁ బెక్కండ్రప్రీతిగౌరవములకుఁ బాత్రుఁ డయ్యెను. కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణునితో సంభాషించునప్పుడు "కృష్ణా! విదురుఁడు సద్గుణవంతుఁడు ధర్మపరాయణుఁడు. తనకన్నులయెదుట నధర్మము వర్తించు నేని చూచి సహింపలేక దానిని దుదముట్టింప మిక్కిలిప్రయత్నించును. చూచితివా నాఁడు సభలో మనద్రౌపతి యవమానిత యగునపుడు చూచి సైరింప లేక భీష్మాదులవైపు దిరిగి "అయ్యా! సభలో నిట్టియధర్మము వర్తిలు చుండ నవలోకించి యూరకుండుట ధర్మముకాదు. ద్రౌపది యడిగినధర్మసందేహమును దీర్పరేమి. అట్లు దీర్ప రేని సభ్యులు మహాపాతకమును బొరయుదురు. కావున నుపేక్షింపక యీధర్మసంశయమును దొలఁగింపుఁ" డని సభ్యులను బ్రోత్సాహించుటయే కాక తనకుఁ దాఁ గూడ నందులకు య

త్నించెను. దుర్యోధనాదులకు జంకక యిట్లు ధైర్యముతో వర్తించువాఁడు విదురుఁడు దక్క వే ఱొకఁడు గాన రాఁడు. లోక మిట్లు నిలిచి యుండుటకుఁ విదురునిసత్ప్రవర్తనమే యాధార" మని ప్రశంసించినది.

క. విదురుం డొకరుఁడు దక్కఁగ
సదస్యు లెవ్వరును ధర్మసంక్షయ మిది గా
దను నాగ యాతనిశీలము
కును రీలోకమున కిఁకెవరు దలపంగన్.

ఇట్లు శ్రీకృష్ణభగవానునికిని, భీష్మాదికులవృద్ధులకును, కుంతీప్రభృతు లగునంతఃపురస్త్రీవర్గంబునకును గూడ శ్లాఘనీయుఁ డగువిదురుఁడు గుణములచే నింక నెవ్వరిస్తోత్రమునకుఁ బాత్రుఁడు కాఁడు.

పదవ ప్రకరణము.

విదురుఁడు తీర్థయాత్రకుఁ బోవుట.

కృష్ణునిరాయబారము ముగిసినది. కాని ఫల మేమియును లేక పోయెను. కృష్ణునిప్రయత్న మంతయును వ్యర్థమయ్యెను. మనోరంజకములు యుక్తియుక్తములు సద్ధపంశములు శ్రేయోదాయకములు నగునమ్మహానుభావునివచనంబులు కౌరవులతలల కెక్కలేదు. అతఁడు చెప్పఁ దలంచినంతవఱకును జెప్పి మూర్ఖు లగుకౌరవులయొద్దఁ దనపలుకులు నిష్ఫలంబు లని యోజించి దుర్యోధనునితో నిఁక యుద్ధసన్న

ద్ధుఁడవు కమ్మని హెచ్చరించి వెడలి పోయెను. ఇఁకఁ గురుపాండవయుద్ధము జరుగు నని యందఱును నిశ్చయించిరి. ప్రజ లందును సైనికులందును గలవరపాటు హెచ్చయ్యెను. దుర్యోధనాదులధీరవచనములు విన్నప్పుడు తప్ప దదితరకాలముల ధృతరాష్ట్రునిహృదయము కంపించి పోవుచుండెను. కృష్ణుఁడు వెడలినపిమ్మట సంతతవిచారముచే నయ్యంధరాజునకు సరిగా నిద్రాహారంబులు లేవయ్యెను. అందుచే నతఁడు తొంటివలె విదురునిహితోపదేశమనెడిసుధారసధారాసేచనమునఁ దనహృదయసంతాపమును దీర్చుకొనన నెంచి విదురునిఁ బిలిపించి కూర్చుండు మని నియోగించి కాఁగలకార్యసరణినిగూర్చి యడిగెను. పరమేశ్వరుఁ డగుకృష్ణునిరాయబారమును నిరసించినప్పటినుండియు విదురునకుఁ బూజ్యుఁ డయినను దనసోదరునిపై మిక్కిలికోప ముదయించెను. ఇప్పు డతనికి ధృతరాష్ట్రునివచనములచే నొడలంతయును మండఁ జొచ్చెను. తనహితోపదేశప్రకారము నడవలేనప్పుడు తె న్నిట్లగు బొందుదు రని విదురునితలంపు. వచ్చినకోపము నడంచుకొని విదురుఁడు రాజును గాంచి యి ట్లనియె. సోదరా! కార్యగతినిగుఱించి యిదివఱ కనేకపర్యాయంబులు నీ కుపదేశించితిని. కాని నాయుపదేశములు నీతల కెక్క లేదు. ఇట్టిచో నాయుపదేశములవలనఁ బ్రయోజన మేమి? నామాటలు వ్యర్థ మగుటయే కాక మీఁదుమిక్కిలి మీకుఁ గోపముగూడఁ గల్గుచున్నది. అయినను

హితోపదేశమునుండి నేను విముఖుఁడను కాను. ఉత్తమపురుషుఁడు తనవారి కాపద సంభవించునెడ ముందుగానే తెలిసికొని దానిని వారింప వలెను. అట్లొనర్చుట నాధర్మము. రాజేంద్రా! నీయుపేక్షవలనఁ గురుపాండవయుద్ధము పొసఁగినది. అది దావాగ్నివలె వంశనాశనము చేయకుండ విడిచి పోదు. సామాద్యుపాయములలో దండోపాయ మధమసాధన మని నీతిజ్ఞులు పలుకుదురు. అట్టియధమసాధన మవలంబించి ధనమానప్రాణములతోఁ గూడ వంశనాశ మొనర్చుకొన నేల తలంచెదరు? పాండవులు యుద్ధమునకుఁ దరలి రాకముందే యిప్పుడైనను నీకొడుకుబుద్ధి త్రిప్పి వారితో సంధి చేసికొన యత్నింపుము. ఇంకను నిప్పటికిఁ గార్యము మించి పో లేదు. త్వరపడుము. లేనిచోఁ దరువాతఁ బశ్చాత్తాపతప్తులము కావలసి వచ్చును. యుద్ధంబున మీకు జయం బలవడుట యసంభవము. నీతనయులపేరు విన్నంత మాత్రముననే నడుమఁ ద్రొక్కఁబడినకాలభుజంగమువలెఁ గోపంబున రోజుచున్న భీమునినుండి నీతనయులు ప్రాణసంరక్షణము గావించుకొన లేరు. నే నిట్లుమాటలాడుచున్నా నని కినియకుము. హితుఁ డగువాఁడు ముఖప్రీతివచనములుగాక యదార్థము చెప్పవలయును. రాజా! లోకములోఁ గార్యసాధనమునకు దైవపౌరుషంబులు రెండును గావలయును. ఒకప్పుడు పురుషయత్నము లేకుండఁగనే దైవమువలనఁ గార్యము ఫలింప వచ్చును. గాని దైవబలశూన్య మగు

పౌరుష మెప్పుడును గార్యకారి కాదు. కావున నీకొడుకు లెంతబలవంతు లయినను నెంతటిసైన్యము గలవారైనను దైవబలంబు లేనప్పుడు వారు తృణప్రాయులనుటకు సందియ మున్నదా? మనకొక్క పౌరుషముమాత్రమే కలదు. పాండవులకు రెండునుం గలవు. పరమేశ్వరుం డగుశ్రీకృష్ణుండు సంతతమును "మమపాహిపాహి పాండవా" యని పలుకుచు వారికిం దోడునవలంబించి వారి కెట్టియిక్కట్టులు ప్రాప్తించినను నవలీలం దొలంగం ద్రోయుచు నున్నాండు. ఆభగవంతుం డాదరుడై యుండం బాండవులకపజయ మెట్లు సంభవించును? వారి కిట్లు దైవబలమే కాక పౌరుషము గూడ జాలకలదు. దిగ్విజేత లని ప్రసిద్ధి కెక్కినరాజులు పెక్కండ్రు ధర్మరాజునకు సహాయులయి యున్నారు. ఇంతియ కాక యాదవులు బహుపరాక్రమశాలులు. వారి కెల్లరకును కృష్ణుండధినాథుండు. అతండు వారిసందఅను దనయాజ్ఞలో మలపుకొనుచున్నాండు. అట్టిశ్రీకృష్ణుండు పాండవులకు బంధువై, హితుండై, సహాయుండై, మంత్రియై వర్తించుచున్నాండు. ఇట్లు దైవపౌరుషంబులు గలపాండవులు జయ మందుటకు సందియ మేమి యున్నది. నీకుమారులకు దైవబలము లేదు. వారు దైవాగ్రహమునకుం బాత్రులయి యున్నారు. దైవవిరోధి యగుమానవుండు తాం జచ్చుటయే కాక కులమునుగూడ నశింపం జేసికొనును. కావున నీవు మునుముందుగనే కనుగిలిగి పాండవులతో సంధిచేసికొనుము. నీకొడు కం

దుల కంగీకరింపనిచో "త్యజేదేకం కులస్యార్థే" యనునట్లు దుర్యోధనుని దూరముగాఁ దఱిమి తక్కినకులమును సంరక్షించుకొనుము. కాలవిలంబము చేయకు" మని యుపదేశించెను.

ఈయుపదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁ డాలోచించు చుండ దుర్యోధనుఁడు విని యాజ్యధారాప్రజ్వలితుఁ డగువీతిహోత్రునిచందంబున మండిపడి పండ్లు పటపటగొఱుకుచు, క్రోధాతిరేకంబునఁ బెదవు లదర తనయొద్ద నున్నకర్ణాదులు వినుచుండఁ దండ్రిసమక్షమునందే సాధుశీలుఁ డయినవిదురునిట్లు తిరస్కరించుచుఁ బలికెను. "ఓయీ ! నీవుదాసీకుమారుఁడవు. అయినను సన్మానాదులు నిన్నాదరించుటం జేసి యింతవఱకును నిన్నాదరించు చున్నాను. ఇట్లుండి నీవు నిన్ను మఱచిపోయి నోటికి వచ్చిన ట్లెల్ల వదరుచున్నావు. ఆనీదాస్యోచితవచనములను విని మాతండ్రిసహించిన సహించుఁగాక. నేనుమాత్రము సహించువాఁడనుకాను. నీవు కుటిలాత్ముఁడవు. యుక్తాయుక్తంబు లెఱుఁగనివాఁడవు. సర్వదా మాయన్నము కడుపునిండ మెక్కుచు, దిన్నయింటికే కన్నములు ద్రవ్వు" నట్లు మాకే హాని గోరుచుందువు. నీవు మాశత్రువులలోఁ జేరినవాఁడ వగుటం జేసి నీవును మాకు శత్రువవే ? ఇట్టి నీమాటలను గౌరవించువా రెవ్వరు నిచ్చట లేరు. నీవంటివాఁ డుండిన మా కీడుఁ జేటు మూఁడుట సిద్ధంబు. కావున నీ విటనుండఁ జనదు. నీయిష్టము వచ్చినచో

టికిఁ బొమ్మని యెను.

దుర్యోధనుఁ డిట్లు వచించుచున్నప్పుడు ధృతరాష్ట్రుండు విని యూరకుండెను గాని కొడుకు నావంతయుఁ గోపింప లేదు.

విదురుఁడు దుర్యోధనునిపలుకులు చెవులకు ములుకులవలె నాటినఁ గటకటంబడి, గ్రుడ్డిరాజు పలుకుటచే వచ్చినకోపంబు నడఁచుకొని యట్టినోరుమాలినవానితో మాటాడుట నిష్ఫలమని చేత నున్నధనుర్బాణములు విడిచిపెట్టి రాజసమ్ముఖమును బాసి వెడలి వచ్చెను.

అనంతరము విదురుఁడు మనసు నొచ్చుచుఁ గురుపాండవయుద్ధము తప్పదనియు, నిటనుండి ప్రాతినశించుసంసారసుఖమనుభవించుచుండుటకంటె భగవద్భజనమహిమ నెన్నుకొనుచుఁ బరమేశ్వరుని సేవించుచుఁ బుణ్యక్షేత్రములను విహారభూములగుదివ్యక్షేత్రములు సేవించుకొనుట యుత్తమ మనియుఁ దలపోసి యెవ్వరికిని చెప్పకుండ తూర్పుప్రదేశంబు వెడలె.

విదురుఁ డిట్లు దేశాటనంబునకుఁ దొడఁగొని పరిశుద్ధచిత్తవృత్తి యై, మనోహరము లగుదివ్యమందిరములతోను, సకలకుసుమఫలభరితతరునికరమ్ము లగునుద్యానములతోను, సమున్నతము లగుక్రీడాపర్వతములతోను, నానావిధపుష్పలతావృతంబు లగుపొదరిండ్లతోను, నొప్పుచున్నపురంబులఁ జూచుచు నిర్మలోదకప్రవాహశోభిత లగునదులందుఁ గ్రుంకు లిడుచు, బరమేశ్వరుని నానావిధదివ్యరూపంబులతో వి

రాజిల్లుపుణ్యక్షేత్రములఁ దిలకించుచుఁ నవ్యభిచరిత యగుభ క్తి గలవాఁడయి, పవిత్రమగుజీవనముగలవాఁడై కటికినేలఁ బండుకొనుచు, జటావల్కలాంబరములఁ దాల్చి యెవ్వరికిని దెలియఁబడకుండ వర్తించుచున్నవాఁడై, సంతతమును హరిసంప్రీతిదాయకము లగువ్రతముల నాచరించుచు భరత వర్షమునం దంతటను గ్రిమ్మరెను. ఆసమయమున విదురుఁ డొకచోట రెండువెదుళ్ళవలన జనించినయగ్ని సమస్తవనం బును దహించినచందమునఁ గురుపాండవవిరోధము సమ స్తరాజక్షయమును గావించె ననియు, నిట్లు యుద్ధంబున జ యింపఁబడినభూమండలమును ధర్మరాజేకాతపత్రముగా నే లుచుండె ననియు విని మిగులవిచారించుచు జ్ఞానాతిశయము న బంధునాశనజనితదుఃఖమును దొలగించుకొనితీర్థయాత్రా పరాయణుండై, పశ్చిమాభిముఖముగాఁ బోయి సరస్వతీన దీనిర్మలోదకంబునఁ గ్రుంకు లిడి యచ్చట నున్నపదునొకం డుతీర్థంబులను సేవించెను. మఱియు ఋషినిర్మితములు దేవ నిర్మితములు శంఖచక్రాదిహరిచిహ్నవిరాజితములు నగుదేవ మందిరములఁ బ్రవేశించి యాయాదేవతల భక్తియుక్తుఁడై పూజించి విదురుఁ డటఁగదలి సకలసంపదలతోఁ దులదూఁ గు చున్నసౌరాష్ట్రమును జేరి యచ్చటివిశేషము లరసి సం తుష్టహృదయుఁ డయ్యెను. పిమ్మట నతఁడు మత్స్యదేశంబు న కరిగి యందలి పుణ్యతీర్థములను సేవించుచు, నిక్కే కురు జాంగలాదిదేశములఁ గ్రిమ్మరి కొంతకాలమునకు యమునా తీరమును జేరెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

అనంతరము విదురుఁడు లోకపావనియు, మహానదులలో నొకటియు నగుయమునలో యథావిధిస్నాన మాచరించి నిరస్తసమస్తసంతాపుఁడై క్షౌమవస్త్రంబుభాతి నతిధవళంబును, నతివిమలంబును, సికతిలంబును నగుతదీయతీరంబున నుపవిష్టుం డయి యీశ్వరారాధనమును గావించు చున్నసమయంబున, శ్రీకృష్ణానుచరుండు, బుద్ధిమంతుఁడు, బృహస్పతిశిష్యుఁడు, పరమభాగవతోత్తముఁడు నగునుద్ధవుఁ డచ్చటి కరుదెంచెను. విదురుం డమ్మహామహునిఁ గాంచి సంతసముతో డాయం జని కౌఁగిలించుకొని యుచితమర్యాద లాచరించి యొక్కచోఁ గూర్చుండి యతనితో నిట్లనియె.

విదురుఁడు కృష్ణాదులకుశలం బడుగుట.

ఓమిత్రమా! చిరకాలంబునకు నిన్నుఁ జూడఁ గంటిని. భవదీయదర్శనలాభంబున నే నమితానందము నొందు చున్నాను. ద్వారకానగరంబున మనబంధువు లందఱును సుఖులే కదా? బలరామకృష్ణులు పురాణపురుషులు. వారు బ్రహ్మప్రార్థన మంగీకరించి భూభారమును దీర్ప నవతరించిన మహానుభావులుకదా! వారు సమస్తదుష్టసంహారంబు గావించి తా మవతరించినకార్యమును సంపూర్తి గావించుకొని యున్నారు. ఆమహాత్ములకు క్షేమమే కదా? వారిజనకుం డగువాసుదేవుండు కురువంశసంభూతుల మగుమాకు మిత్రుండే కాక బాంధవుఁడు. అతనికిఁ గలసోదరప్రేమ లోకములో

వే యొకనికి లేదు. అట్టివసుదేవుడు సుఖియై యున్నాఁడా, మఱియు నుగ్రసేనుఁడు, యదు, వృష్ణిభోజాంధకు లనుప్రజల కధిపతియై వర్ణాశ్రమధర్మములు చెడకుండ వారిని దన శేముషీవిశేషమునఁ బాలించుచుఁ బరమేశ్వరుఁడగుకృష్ణునియను గ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁ డయినవాఁడు. ఆయుగ్రసేనుఁడు సుఖియేకదా? కృష్ణుని పెద్దకుమారుఁ డగుప్రద్యుమ్నుఁడు పూర్వభవంబున మన్మథుండేకదా! రుక్మిణీదేవి యన్ని వ్రతములు నోచి దైవానుగ్రహమువలన నామన్మథునిఁ గుమారునిగాఁ గనినది. అట్టిప్రద్యుమ్నుఁడు సుఖియేకదా? సాంబుఁడు జాంబవతీదేవిముద్దుకుమారుఁడు. అతఁడు కుమారస్వామియవతార మని చెప్పుదురు. జాంబవతి శివపూజావ్రతమా హాత్మ్యవిశేషమువలన నట్టిసుపుత్రునిఁ గాంచఁ గల్గినది. ఆసాంబుఁడు క్షేమముతో వర్తించుచున్నాఁడా? శ్రీకృష్ణునిసహోదరుండును నసామాన్యవీరుఁడును, నర్జునునివలని సకలధనుర్వేదవ్యా రహస్యములఁ గాంచి యున్నవాఁడు నగుసాత్యకి కుశలియేకదా? విష్ణుభక్తాగ్రసరుండును, వివేకసంపన్నుఁడును, పాపరహితుఁడు నగునక్రూరునకు క్షేమమేకదా? దేవకీదేవి పరమపతివ్రతలలో మూర్ధన్యురాలు. ఆమె మహాభాగ్యవతులలో భాగ్యవతి యోగమాయాపాద్మమును దాల్చినశ్రీవలె నామె భగవంతునిగర్భంబున దాల్చినది. ఆయుత్తము బాలికిఁగుశల మేకదా? అనిరుద్ధుఁడు మొదలగు యాదవకుమారు లందఱును సుఖవంతులే కదా? ఓమహాత్మా! ఇఁక హస్తినాపుర

వృత్తాంతము లేమి? తనకు భుజసమానులగు కృష్ణార్జునులచే సంపాదింపఁబడిన రాజ్యమును ధర్మయుక్తముగా ధర్మరాజు పాలించుచున్నాఁడా? కృతాపరాధులకౌరవులపేరు విన్నంతనే నల్లత్రాఁచువలె మహాకోపముతో బుసకొట్టుచుఁ దనపాదతాడనములచే భూమి యల్లలనాడ నతివిచిత్రగతి గదాయుద్ధము చేసి కురుకుమారులనందఱను సంహరించినమహాభుజశాలి యగుభీమునకు క్షేమమేకదా? తనధనుర్విద్యాపాండిత్యముచే మాయాకిరాతుఁడగునీశ్వరుని మెప్పించి పాశుపత గొన్నయర్జునుండు తనశత్రువులనందఱను జయించి సుఖముగా వర్తించుచున్నాఁడుకదా? కుంతీదేవికి ముద్దుకుమారులగున కులసహదేవులు స్వర్గమునుండి యమృతముఁగొని తెచ్చినగరుత్మంతునివలె శత్రుపురములనుండి ధనంబులఁ గొనివచ్చుచుఁ గుశలులై యున్నారుకదా? అతిరథశ్రేష్ఠుఁడును దనకుఁ బ్రాణపదంబునగు పాండురాజు మునిశప్తుఁడై పరలోకమునకుఁ బోవుచుండఁ బుత్రసంరక్షణార్థమై సహగమనము మాని ప్రాణములు నిలువఁబెట్టుకొన్న యుత్తమురాలగు కుంతీదేవికిఁ గుశలమేగదా? ఓయుద్ధవా: తండ్రి లేని పాండవులను జక్కని ప్రేమతోఁ జేరదీసి పెంచుట ధృతరాష్ట్రునికర్తవ్యమై యుండ నాతఁడు న్యాయాన్యాయంబులను గుణావగుణంబులను బాటింపక దుష్టబుద్ధి యగుకొడుకు ననుసరించి ధర్మరాజాదులకు ద్రోహము చేసి యున్నాఁడు. మావంటి హితులు చెప్పుహితోపదేశ మతనిచెవి కెక్కలేదు. నాహితవచనములు వినక

పోవుటయేకాక నన్ను నాదుర్యోధనుండు నానాదుర్భాషలా
డి పురమునుండి పొమ్మనుచుండ నిది తెలిసియునామహారా
జూరకుండెను. కులనాశనమున కతనియుపేక్షయే కారణముసు
మా? నే నట్లు తిరస్కృతుండ నై హస్తిపురివెడలి పరిచ్ఛ
న్న వేషధారి నై తీర్థముల సేవించుకొనుచు, నత్యాశ్చర్యక
రంబగుజగంబును వీక్షించుచు సంచారమొనర్చుచున్నాను.
అందువలన నామనంబునిర్మల మై నిశ్చలమై శ్రీకృష్ణునియం
దుఁ బొందుపడియున్నది. ఆహా! శ్రీకృష్ణునిచర్యలు వర్ణనాతీ
తములు గదా? అభిజాత్యాదులవలన మదాంధు లయి వర్తిం
చుదుష్టక్షత్రియులను బరిమార్చి భూభారమును దీర్ప నెంచి
యే భగవంతుఁ డగుకృష్ణుఁడు భారతయుద్ధకారణంబున వా
రినందఱ నొక్కచోఁ జేర్చి చంప నిశ్చయించుకొనెను. కా
వుననే రాయబారమునాఁడు సభలోదుర్యోధనుఁడు తన్నుదు
ర్భాష లాడినను సహించి యూరకుండెను. లేనిచో దుష్టా
త్ముఁ డగుదుర్యోధనుని సంహరింపలేకపోవునా? నాటికృష్ణుని
క్షమాగుణమునకు మేమందఱ మాశ్చర్యచకితుల మయితిమి.
ఆహా! పరమేశ్వరుని సంకల్పము దెలిసికొన దురవగాహము
కదా! లోకములోఁ గలభక్తుల నుద్ధరింపనవతరించిన యాకృ
ష్ణుని క్షేమోదంతమును దెలుపుమా! నామనసు మిగులఁ గు
తూహలపడుచున్నది. అని యత్యాదరంబున నడుగుచున్న
విదురునిఁ గాంచి యుద్ధవుండు సంభవించినయాపద నెట్టు లి
తనికి దెల్పుదు నని విచారించుచుఁ గన్నుగవనుండి పొడము

జలధారలను దుడిచికొని యొక్కపరి శ్రీకృష్ణభగవానుని స్మరించుకొనుచు నెలుంగు రాల్పడ మెల్లమెల్లన విదురునకి ట్లనియె.

ఉద్ధవుఁడు విదురునికిఁ గృష్ణనిర్యాణమును జెప్పుట.

ఓవిదురా! మాకుశల మేల యడిగెదవు? దాని నే నేమని చెప్పఁగలను? కృష్ణుం డను చండభాను వస్తమించుటం జేసి కాలమనెడిమహాసర్పము నిరర్గళముగా మాగృహములందు సంచరించుచు మాయాదవు లందఱ ప్రాణవాయువుల నపహరించినది. అక్కటా! భూలోక మిఁక దురదృష్టమయినది. అందులో యాదవులు మిక్కిలి దురదృష్టవంతులని చెప్పవలయును. సముద్రమందు జరించుజలచరములు మహానావనుజూచి దానిని దమవంటిజంతువును గానే భావించును గాని సాగరతరణసాధన మని భావింప లేవు. అట్లే యజ్ఞానాంధకారమున మునిఁగినయాదవులు తమతో వసించి యున్నకృష్ణునిఁ దమబోటియొకసామాన్యమానవునిగా నే భావించిరి. కాని భీకరసంసారసాగరతారకుం డగుపరమేశ్వరుఁడని గ్రహింప లేక పోయిరి. ఓవిదురా! ఆకృష్ణుఁ డొనర్చిన చర్య లత్యద్భుతములుగదా? అతఁడవతరింపఁగానే వసుదేవువుఁడు కంసభయంబున నతని నందునియింటఁ జేర్చెను. అతఁ డచ్చట దినదినప్రవర్ధమానుఁ డగుచుండెను. అది తెలిసికొని కంసుఁడాత్మమృత్యుకారకుం డగు కృష్ణునిఁ జంప నెన్నిమోహమారణతంత్రములుపన్నెను. వానినెల్ల మాయామా

నుష వేషధారి యగుకృష్ణుఁడే స్వయముగా నడఁగించెను. ఇంతయేల? అతఁడు శిశు వయి యుండగనే పూతన యను రక్కసి పాలిచ్చునెపమున నతనిఁ జంప యత్నించి యతని చేతనే సంహరింపఁబడియె. పిమ్మట శకటాసురుఁడు వత్సాసురుఁడు ధేనుకాసురుఁడు మొదలగువారెందఱో యతనిఁ జంపఁ వచ్చిరి. భయంకర మగురాక్షసరూపములతోవచ్చిన యాదురాత్ములను బాలుఁడగునాకృష్ణుఁడే యాయా యుపాయములచే నుక్కడించెను. దేవేంద్రుని ధిక్కరించి గోవర్ధనగిరిని ఛత్రముగా బట్టి గోగోపాలురనెల్ల సంరక్షించెను. ఇట్టికృత్యములు మానవమాత్రు లొనర్పఁ గలరా! ఆహా! అతఁ డొనర్చిన వన్నియు నమానుషకృత్యము లేగదా! ఇంద్రాదులను జయించి పారిజాతంబును గొని వచ్చెను. విషానలజ్వాలాభయంకరుఁ డగుకాళీయుఁ డనునాగరాజును మర్దించి కాళిందీనదిని నిష్కంటకంబు గావించెను.

మదమత్తములై భయంకరము లయినవృషభంబుల నేడింటిని మర్దించి నగ్నజిత్తొనర్చినప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చి తదీయ పుత్త్రికను బెండ్లియాడెను. శిశుపాలజరాసంధాదిరాజలోకమును జయించి తన్నుఁ బ్రేమించినరుక్మిణిని రాక్షసవివాహమునఁ బరిణయ మాడెను. ఇంతయేల? చిన్నతనంబున సాందీపనివలన విద్యాభ్యాసమొనర్చుచు మృతుఁ డయినతదీయ పుత్త్రకుని గొని తెచ్చి బ్రతికించి యతని కర్పించుకొనెను. ఓ విదురా! శ్రీకృష్ణునియద్భుతకృత్యముల నెల్లం దన్ని వర్ణింపఁ

గలను? ఆపరమేశ్వరుఁ డిట్లవతరించి దుష్టరాజలోకంబును రాక్షసలోకంబును సంహరించి భూభారమును దీర్చెను. కురుపాండవ యుద్ధమును గల్పించి దానివలన భూభారమునుబూర్తిగాఁ దొలఁగించెను. అనన్యహతు లగు యాదవులనందఱను దుదముట్టించిన గాని తనసంకల్పము నెఱవేఱ దని యెంచి వారినందఱను బ్రభాసతీర్థమునకు గొంపోయి వారిచే స్నానాదులను జేయించి దేవపితృతర్పణంబులు గావింప నాజ్ఞాపించి యనంతరము వారిచే షోడశమహాదానంబులను జేయించెను. ఆపిమ్మటవాసుదేవుఁడు వారితోఁ గూడ నట భుజించి యాయాదవులచే మద్యపానము చేయించెను. దానివలన వా రుచితజ్ఞానశూన్యులై యొకరినొకరధిక్షేపించుకొనుచు మద్యదోషమువలన విపరీతచిత్తు లయి రెండుపక్షము లయి సంకులసమరముగావించి పరస్పరహతులయి సాయంసమయమునకుఁ బూర్తిగా నశించిరి. వేణుమర్దనజనిత మగు దావాగ్నివలన వనమంతయును భస్మీభూతమై నట్లు యాదవులలో నొకరిద్దఱకు సంభవించిన విరోధము సకలయాదవ సంక్షయకారి యయ్యెను. భగవంతుఁడు యాదవనాశమును చూచి దానితోఁ దనయవతారకృత్యము పూర్తిగా నెఱవేఱినదని గ్రహించియచ్చటనుండి సరస్వతీనదికరిగియందు మునుక లిడి తత్తీరంబుననున్న యశ్వత్థపాదపమూలమున నుపవిష్టుఁడయ్యెను. ఓవిదురా ఆభగవంతుఁడు మునుముందె తపంబొనర్చుకొన బదరికావనంబునకుఁ బో

మ్మని నా కాజ్ఞాపించెను. అయినను నేను దదీయవియోగ మును భరింపఁ జాలక యతనివెనువెంటనే పోసాగితిని. తత్తరుమూలంబున నసహాయుఁడయి కూర్చుండినవాసుదేవుని గాంచిమెల్లమెల్లన వినయావనతుఁడనయి తదీయసన్నిధిని జేరియుపవిష్టుండనైతిని. ఆసమయంబున వ్యాసమహర్షిమిత్రుఁడును భాగవతాగ్రగణ్యుఁడును నగు మైత్రేయమహాముని లోకసంచారమొనర్చుచు దైవికముగా నచ్చటి కరుదెంచెను. మైత్రేయుఁ డుచితమర్యాద లంది కూర్చున్నపిమ్మట భగవంతుఁడు నన్నుఁ గాంచి ఓయుద్ధవా! నీవు పూర్వజన్మమందును నీజన్మమందును నాకుఁ గూర్చినభక్తుండవు. నా యనుగ్రహంబునకు బాత్రుండ వయితివి. నీకర్మజాలమంతయు నశించినది. నీకు జన్మాంతరము లేదని పలుక నేభక్తివినయవినమితగాత్రుండనయి యతనినుతించి తత్వజ్ఞాన ముపదేశింపుమని ప్రార్థింప నన్నతఁడు సమాదరించి యట్లు కావించెను. పిమ్మట నతనిపాదపద్మములకు నమస్కరించి తదీయానుమతిని దలదాల్చి భగవద్విరహము నతికష్టముచే నోర్చి బదరికాశ్రమమునకు బోవుచు నిట్లు వచ్చితిని. భగవంతుండు నాకువలెనే మైత్రేయునకు దివ్యజ్ఞానముపదేశించి యవతారము చాలించియున్నాఁడు. ఇఁక యాదవపాండవుల క్షేమోదంత మేమని చెప్పుదును? పరమేశ్వరునిసంకల్పమునకుఁ బ్రతికూలముగా నెవ్వరు నిలువ నోపుదు రని యుద్ధవుండు పలుక విదురుండు తనబంధుమరణంబునకు దుఃఖించియు

జ్ఞానబలంబుల ధైర్యమునహించి యుద్ధవునితో" ఓయీ! నీవు భగవ దనుగ్రహపాత్రుఁడవు పరమపవిత్రుఁడవు. నీ నా భగవంతునివలన నుపదేశము గన్న దివ్యజ్ఞానము నా కొంత యుపదేశించి నన్నుద్ధరింపు మా యని ప్రార్థించెను. అందులకుద్ధవుండు "ఓవిదురా నేను దత్త్వజ్ఞానముపదేశించు నంతటి శక్తిగలవాఁడను గాను. మైత్రేయుఁడు మిక్కిలి మహానుభావుఁడు. తపశ్శాలి జితేంద్రియుఁడు తత్త్వజ్ఞాన ముపదేశించునపుడు భగవంతుఁడు సర్వదా తీర్థ సంచారము చేయుచు నడిగినవారికి జ్ఞాన ముపదేశింపు మని మైత్రేయు నకాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నీ వతనిసన్నిధిని జేరిజ్ఞానంబు పడయుట యుత్తమంబని చెప్పి విదురుని వీడ్కొని యుద్ధవుండు బదరికావనంబు న కరిగెను. పిమ్మట విదురుం డుద్ధవుని పరమపుణ్యమున కాశ్చర్యము నొందుచు నతనిఁ గృతకృత్యునిగా భావించుచుఁ దీర్థసంచార మొనర్చు మైత్రేయునిసందర్శించి జ్ఞానోపదేశంబు నొంది తాను గృతార్థుఁడు గాఁ దలంచి పాదచారియై పోయిపోయి కొన్నిదినంబులకు హరిద్వారంబు చేరెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

విదురమైత్రేయసంవాదము.

విదురుఁడు పరమభక్తిసంపన్నుఁడు. నిర్మలహృదయుఁడు. పరుల కుపదేశింపఁ దానెంత సమర్థుఁడో పరులవలనఁ దా నుపదేశము నొందుటలోఁ గూడ నంతటి యభినివిష్టుఁడనుటకు సందియము లేదు. ధర్మసంస్థాపనార్థము దేవతల కోర్కె చొప్పున లీలామానుషవిగ్రహధారియైన శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తత్త్వజ్ఞాననిధానమును మహానుభావుఁడగు మైత్రేయమహామునియందు నిక్షేపించి యవతారమును జాలించెనని విన్నప్పటినుండియు విదురుఁడు సంతతమును మనంబులో నెప్పు డామైత్రేయుని సందర్శింతు? ఇఁకెప్పు డాతని వలనఁ బరమాత్మతత్త్వంబు నుపదేశంబు గాంతు నని తహతహపడుచు మైత్రేయాన్వేషణము దప్పఁ దదితరకార్యవిముఖుఁడై నిద్రాహారంబులు విడిచి రాత్రిందినములు విశ్రాంతిఁ జెందక పోయిపోయి యొక్కచో మైత్రేయునిఁ గాంచెను. అతఁ డట్లమ్మహామహుని సందర్శించుకొనఁగలిగినందులకుఁ దనయదృష్టము నెన్నుకొనుచు నతనికి నమస్కరించి తదీయ సౌశీల్యాదిసద్గుణంబుల కచ్చెరు వందుచు నిట్లనియె. "ఓమహాత్మా! లోక మంతయు సౌఖ్య మపేక్షించి శ్రౌతస్మార్తాదికర్మకలాప మాచరించు చున్నది. కాని తదాచరణమువలన సుఖము గాని దుఃఖోపశాంతిని గాని కాంచినట్లు లేదు. నీవు సర్వజ్ఞుండ వగు మహానుభావుఁడవు గాన నీకుఁ

తెలియని యంశము లుండవు ముందుగా మానవు లాచరిం
పవలసినకర్మము లెవ్వియో వివరింపుము. ఓమహానీయా,
దుఃఖమయ మైనసంసారసాగరంబునఁ బడి దరిగానక భగవ
ద్భక్తివిదూరు లై యధర్మపరు లై కర్మానుగతంబు లగు
శరీరంబులను దాల్చి యతిదుఃఖము లనుభవించుచు జచ్చు
చుఁ బుట్టుచు నెప్పటి కయినను ముక్తి నొందజాలక పశుప్రా
యు లయి వర్తించువారి నుద్ధరించుట కేకదా భవాదృశు లీ
లోకంబున వర్తించు చున్నారు. కావున మావంటివారికి స
దుత్తరము లిచ్చి రక్షింపుము. భగవంతుఁ డె ట్లారాధించిన
సంతోషించును? ఎట్లు పూజించిన నప్పరమేశ్వరుండు భక్తి
నిర్మల మగుహృదయమున నెలకొని యుండును. ఏమిచేసిన
చో భగవదనుగ్రహామునకుఁ బాత్రుఁ డై పురుషుఁడు దివ్య
జ్ఞానము నొంద నర్హుఁ డగును? ఆపరమేశ్వరుఁడు బ్రహ్మాది
రూపముల నొంది ప్రపంచము నేరీతి, సృష్టించును? ఎట్లు ప
రిపాలించును? ఎట్లు లయము గావించును? ఒక్కఁ డగుప
రమేశ్వరుఁడు నానారూపముల నెట్లు దాల్చు చున్నాఁడు?
గోబ్రాహ్మణాదిసాధు జంతుసంరక్షణమున కై పరమేశ్వ
రుఁడు మత్స్యాద్యవతారముల నెత్తి క్రీడించుచు నేయే కా
ర్యము లాచరించెను? ఆలీలలను సవిస్తరముగా వర్ణింపుమా?
వాని నెంత విన్నను నామనంబు తృప్తి చెంద నేర కున్నది.
పరమేశ్వరునిలీలాదులను సర్వదా విను చున్నచో మానవుల
హృదయములం దతఁడు నెలకొని వారిని సంసారదుఃఖవిము

ఖులనుగాఁ జేయుచున్నాఁడు? ఓమహాత్మా! సత్కథాగోష్ఠివలన మానసము నిర్మల మగును? నిర్మలహృదయంబున సుక్షేత్రమునందువలె జ్ఞానబీజంబు లంకురించి వర్ధిల్లును. అందువలన మానవులు క్రమముగాఁ బరమభక్తు లై సంసార విదూరు లై ముక్తిఁగాంచఁ గలుగుదురు? హరికథాశ్రవణమువలన నిట్టిలాభ ముండఁగా వానిని విన నెవ్వఁడు కుతూహలపడఁడు? కావుననానాపుష్పజాతమునుండి మధుకరము మధువును గూర్చినట్లు నానాగ్రంథజాలమునుండియు సంసారతారకము లగుహరికథలను గ్రోడీకరించి యుపదేశింపుమా? నీవు పరమాత్మతత్త్వము నుపదేశింతు వనియే నిన్ను వెదకికొనుచు నింతదూరము వచ్చితిని. దయయుంచి నాకీమహోపకార మొనర్పుమా? యని ప్రార్థించుచున్న విదురుని గాంచి మైత్రేయుం డెంతయు సంతసించి యతని నుచితవిధముల సత్కరించి యిట్లనియెను.

“ఓవిదురా? నీవు చేసినప్రసంగమున కానందించితిని. లోకహితార్థ మై నీ వడిగినప్రశ్నములు మిగులశ్లాఘనీయములుగదా? మఱియు నీవు నిర్మలహృదయుఁడవు. అశేషసుగుణసముపేతుఁడవు. నానావిధనీతిశాస్త్రపారఁగుఁడవు. విష్ణుభక్తుఁడవు. మాండవ్యునిశాపవశమున భూలోకమున నవతరించినధర్మపురుషుఁడవు కాని నీవు సామాన్యుఁడవా? నీవంటియుత్తమపురుషుఁ డిట్టిసత్ప్రసంగ మొనర్చుట వింత కాదు. ఓవిదురా! నీవువిష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడ వయి తదీయా

నుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుండ వగు మహానుభావుఁడవు; ఓపుణ్యాత్మా? నేను దైవికముగాఁ నిర్యాణకాలమునకు సరిగా నే నాకృష్ణ భగవానునిసన్నిధి కరిగితిని. ఆపరమేశ్వరుఁడు నన్నుఁ జేరఁ బిలిచి దివ్యజ్ఞాన ముపదేశించి లోకమందు విస్తరింపఁజేయు మని యాజ్ఞాపించి యందు ముఖ్యముగా విదురున కుపదేశింపు మని మఱిమఱి చెప్పెను. ఆహా! ఇంతకంటె నీకుఁగావలసిన దేమి? ఏమహాత్ములైన యోగీంద్రులు యోగమార్గముల నతికష్టమునఁ గాంచ గల్గుదురో, యేపవిత్రమూర్తిపావననామాక్షరము లంత్యకాలమున నొకపరి నోటితో నుచ్చరించి మానవులు ముక్తిం జెందుచున్నారో యట్టిభగవంతుఁడు తననిర్యాణసమయమున నీపావననామాక్షరము లుచ్చరించి యున్నాఁడు! నీగుణగణనమును జేసి యున్నాఁడు. నీవంటిభాగ్యసంపన్నుఁడు మఱి లోకమునం దెవ్వఁ డున్నాఁడు? పరమేశ్వరునిపరమానుగ్రహంబునకుఁ బాత్ర మగునీజన్మము సార్థక మైన దని వేఱ చెప్ప వలయునా? నేను నిమిత్తమాత్రుండ నై యుపదేశించుటయే కాని నీకుఁ దెలియనియంశము లేమి కలవు? అయినను భగవంతుఁ డుపదేశించినతత్త్వమార్గమును జెప్పెద వినుము.

మైత్రేయుఁడు విదురునకుఁ దత్త్వ ముపదేశించుట.

ఓవిదురా! పరమేశ్వరుఁ డనంతశక్తులు గలవాఁడు. అచంచలుఁడు. అచ్యుతుఁడు. అవికారుఁడు. ఆకాశమువలె

ణంతటను వ్యాపించి యున్నవాఁడు. అతఁ డవాప్తసమస్త కాముఁడు, జ్ఞానైకాకారుఁడు. జలము నంటిపెట్టుకొని యున్ననాఁచువలెఁ బరమాత్మ నెల్లకాలము నాశ్రయించుకొని మాయ యనుశక్తి యొకటి కలదు. దానికే ప్రకృతి యనియు నవిద్య యనియు పేళ్ళు గలవు. ఈప్రకృతి నానా విధరూపములుగాఁ బరిణమించు స్వభావము గలది. అది పరమేశ్వరున కాటవస్తువువంటిది. అతఁడు దానినిలోఁబఱచుకొని తత్సహాయమున విలాసార్థమై యీప్రపంచమును సృజించు చున్నాఁడు. అతఁడు సంకల్పించినమాత్రముననే ప్రపంచ ముత్పన్న మగు చున్నది. అతనివికల్పమాత్రముననే యది నశించు చున్నది. ఇట్లతఁడు సర్వదా ప్రకృతి సంబంధము గలవాఁ డయినను దదీయగుణదోషము లావంతయు నతనిఁ జెందవు. వక్రకాష్ఠమును దహించునగ్నికి నాశ్రయమునుబట్టి వక్రత్వము పయికి గానవచ్చు చున్నను నతనికి స్వభావసిద్ధముగా నట్టిదోషము లేదు. జలమందుఁ బ్రతిబింబించినచంద్రునకు జాంచల్యాదిగుణములు ప్రతీయమానము లగు చున్నను వాస్తవముగా నాకాశగతచంద్రున కట్టివి లేవు. కాష్ఠగతదోషము లగ్నియందును, జలగత దోషములు వాస్తవికచంద్రునందును నారోపితము లగునట్లు మాయాగత గుణములు నిష్కళంకుఁ డగుపరమాత్మయం దారోపింపఁబడు చున్నవి. అవి కేవల మజ్ఞాన జన్య మైనవి. సామాన్యులీసంబంధమును గ్రహింప నేరక

భ్రాంతి చెంది సంసారపతితులై సుఖదుఃఖము లాత్మ కారోపించు చున్నారు. దేహమునే యాత్మనుగా భావించి దేహగతదోషము లాత్మ కారోపించు చున్నారు. ఆత్మ యెప్పుడు నొక్కటియె. ఘటాదిపదార్థములవలన మహాకాశము నానాత్వమును జెందునట్లు పరమాత్మ యస్మదాదిదేహములవలన ననేకత్వము నొందు చున్నాఁడు. ఘటాదిపదార్థములు నశింపఁగానే యాకాశ మంతయు నొకటి యయినవిధమున నస్మదాదిశరీరములు నశింపఁగానే మన యాత్మ లన్నియు నొక్కటి యగు చున్నది. ఉపాధివశమున నిట్టిభేదము గల్గు చున్నది. ఉపాధిగత మైనప్పుడే యాత్మ జీవసంజ్ఞను జెందు చున్నాఁడు. ఆజీవుఁ డజ్ఞానవశమునఁ దనస్వస్వరూపమును మఱచి జరామరణాదిదుఃఖములఁ దన యం దారోపించుకొని సంసారి యగు చున్నాఁడు. ఇట్లు సంసారి యగుజీవునికి ముక్తియెట్లు గల్గునో వినుము. మానవుఁడు తనకులాచారధర్మములను వదలక వర్తించుచుఁ దీర్థయాత్ర లొనరింప వలయును. దానివలన సాధుసందర్శనము లభించును. దానివలన సాధుజనమైత్రి సంభవించును. ఆమైత్రివలనఁ బాపకార్యపరాఙ్ముఖుఁ డగును. పాపవిముఖునిచిత్తము క్రమముగా నిష్కళంక మగును. సారవత్తరమగుభూమియందు వలె నిర్మలచిత్తంబున జ్ఞానబీజంబులు మొలిచి వర్ధిల్లును. సుక్షేత్రమందలిసస్యము పెరిగి తృణాదుల నడఁగంటఁ జేయునట్లు నిష్కళంకచిత్తమున జ్ఞాన మం

కురించి క్రమముగా వర్ధిలి తక్కినదోషాదులనెల్ల నడచి వేయును. అట్టిజ్ఞానబలమునఁ బురుషుఁడు ప్రకృతి సంబంధమును దెలిసికొని తజ్జన్యదోషములనెల్లఁ బరిహరించుకొని తననిజరూపమును దెలిసికొన సమర్థుఁ డగు చున్నాఁడు. ఎప్పుడు జీవుఁడు తనరూపము నెఱిఁగి తా ననుభవించు చున్నసుఖదుఃఖాదులు ప్రకృతిజన్యము లని గ్రహించెనో యప్పుడే యతఁడు ముక్తుఁ డగును. కావున ముందుగాఁ బ్రకృతిపురుషవివేక మెఱుఁగ వలయును. అట్లయినచో బరిదృశ్యమానమగుప్రపంచమును, దేహమును బురస్కరించుకొని వచ్చిన పితృమాతృపుత్త్రాదిసంబంధములును, కేవలమజ్ఞానకల్పితము లని తెలిసికొని మానవుఁడు రాగద్వేషాదులవలనఁ గల్గినసుఖాసుఖములను బొరయక నిత్యసంతోషియై ముక్తి చెందును." అని యిట్లు మైత్త్రేయుండు విదురునకధ్యాత్మతత్త్వమును, నానావిధధర్మములను నానావిధసృష్టివైచిత్ర్యమును, బ్రహ్మాండాదిపరిణామములను వివరించి చెప్పిన విని యతఁ డధికానందము నొంది మైత్త్రేయునకు నమస్కరించి యతనిగుణగణమును నుతించుచుఁ దన్నుఁ గృతార్థునిగా భావించుకొనెను. అంతమైత్త్రేయుండు యథేచ్ఛఁజనియె. విదురుండును నిండిన తటాకంబువలె జ్ఞాన పరిపూర్ణత్వమున మిక్కిలిప్రకాశించుచుమిగిలినదివ్యతీర్థములనుగూడ సేవించుకొని రాగద్వేషాదులు లేనివాఁడయినను దనకు జ్యేష్ఠభ్రాతయును బూజ్యుండును బుత్త్రి

శోకపీడితుఁడును, నేత్రవిహీనుఁడును వృద్ధుడును నగుధృత రాష్ట్రునిదుర్దశను మనంబునఁ దలఁచుకొని జాలిపడి జ్ఞానోపదేశంబుచేసి యతని నెట్లయినను సంసారవిముక్తునిఁ జేయవలె నన్నతలంపుతో హాస్తినాపురంబున కరిగెను.

పదిమూఁడవప్రకరణము.

భారతయుద్ధము ముగిసెను. పదియెనిమిదక్షౌహిణుల సైన్యమును బదియెనిమిదదినములలో మడిసెను. పాండవ పక్షమున బంచపాండవులును గృష్ణసాత్యకులును మిగిలిరి. కౌరవులందుఁ గృతవర్మకృపాచార్యాశ్వత్థాములు మిగిలిరి. దుర్యోధనాదిపుత్త్రశతంబును సంహరింపఁబడెను. జరావస్థాపీడితుఁ డగుధృతరాష్ట్రున కంత్యకాలమున మహాఘోర మగుపుత్త్రశోకదవానలము చుట్టును దరికొనెను. దానిని జల్లార్పుకొన నతనికి శక్యమా? అందుచేత నయ్యంధరాజు ఱెక్కలు విఱిగినగరుడునిచందమున, తేజం బుడిగినదివాకరునితీరున, శోకాతిశయంబున నిస్తేజస్కుండై పురపురఁ బొక్కుచుండెను. తాను రాజ్యలోభంబునఁ గుమారుని మందలింపక యుపేక్షించినందులకుఁ దగినట్టుగా నాఘోర దుఃఖము సంప్రాప్తించుటచే నతఁడు మిక్కిలిపశ్చాత్తాప పడఁ జొచ్చెను. ఇట్లనవరతము పరితపించుచు నిద్రాహార ములు విడిచి రూపొందినదుఃఖంబుచందంబున ధృతరాష్ట్రు

డున్నసమయమున విదురుండు వచ్చి సందర్శించెను. నిస్తేజస్కుఁడయినరాజును జూచి విదురుఁడు నిశ్చేష్టితుఁడయి జ్ఞానపరిపూర్ణుండయ్యును నతనిదురవస్థకు నించుకవగచి యతనిదుఃఖ ముపశాంతి నొందింప నిట్లుపదేశించెను.

ఇట విదురునియుత్తమత్వమును గొంత వర్ణింపవలసి యున్నది. లోకములో నుత్తములు తమవారపమార్గమునఁ జరించుచుండఁ జూచి మిగులవగతురు. వగచి వారికిఁ దగువిధములహితోపదేశముఁ జేయుదురు. చేసి యప్పటికిని వారు సన్మార్గగాములు గానిచో మున్ముందు వారికి రాఁగల యాపదలను దెలిపి భయము గొల్పుదురు. మీ రిట్లు వర్తింపక తీఱదని శాసింతురు. అప్పటికిని వారు తమవర్తనమును దిద్దుకొననిచో వారట్లు చెడి నశించుట దైవసంకల్పిత మని నిశ్చయించి తమప్రయత్నమునుండి మరలుదురు. మఱియు నుత్తములు తమహితోపదేశంబును వినక చెడిపోయినబంధుగులను గాంచి జాలిపడుదురు గాని వారామూర్ఖులను గోపింపరు. ద్వేషింపరు. నిందింపరు. విదురుఁడు మొదటనుండియుఁ బాండవవైర మనర్థదాయక మని వలదు, వల దని పలుతెఱంగులఁ జెప్పి బోధించెను. నిదర్శనపూర్వకముగాఁ గుటుంబకలహమువలని నష్టమును వెల్లడించెను. పెక్కునీతుల నుపదేశించెను. కుమారుని బోధించి సంధి నొడఁబడు మని యతండు తనసోదరుని నిర్బంధించెను. అప్పటికి నతఁడు సన్మార్గప్రవిష్టుఁడు కా నందులకుఁ గుఱు

కులనాశము దైవసంకల్పిత మని నిశ్చయించుకొని దుర్యోధనతిరస్కృతుఁ డయి తీర్థయాత్రాపరుఁ డయి వెడలి పోయెను. అట్లయ్యును దనమాట విననిరాజునందు గోపముంచక యిప్పు డతనికి సంప్రాప్త మయినయాపదకుఁ జాలిపడి వెనుకటివృత్తము నింతైనఁ దడవక యతని నించుకైనను నిందింపక శాంతమనస్కుఁడై తొంటివిధమున నతనికి హితోపదేశ మొనర్పఁ దొడఁగెను. ఇదియే కదా యుత్తమలక్షణము. ఇట్టిమహనీయగుణగరిష్ఠుఁ డగువిదురుఁడు దుఃఖోపశమనార్థము ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె.

ఓమహారాజ! వృద్ధి హానిని సూచించును. ప్రియ మప్రియముగా మాఱును. పుట్టుక చావును దెలుపును. సంయోగము వియోగమునకుఁ గారణ మగును. ఇట్టిట్టి పదార్థములనైజము. దానిని దప్పింప నెవ్వరికిని సాధ్యంబు గాదు. అసాధ్య మగుదానికి వగవఁ బనిలేదు. యముఁడు శూరుని సంహరించును; భీరుని సంహరించును. మానవుని చాతుర్యము, బుద్ధిబలము దేహబలము, మొదలగునవి చావును దప్పింప లేవు. యుద్ధము చేసినఁ గాని మరణము రా దని తలంపకుము. పుట్టినవారి కెల్లను జావు తప్పదు. కాలము తీఱఁగానే యందఱును మరణింతురు. ఆగడువుకాలము నతిక్రమింప నెవ్వరికిని దరము గాదు. ఇట్టిదానికి నీవింతమనోదుఃఖము నొంద నేల? ఓమానవేంద్రా! నీకుమారులు యుద్ధము చేసి వీరశయనంబు నొంది యింద్రునకతిథులై స్వర్గం

బున సుఖించు చున్నారు. గొప్పయజ్ఞము లొనరించినవారును, మహాదానము లొనర్చినవారును, విద్యాధికు లైనవారును, తపోనియమసంపన్నులును, బొందఁదగినయుత్తమపదములను యుద్ధనిహతు లగువీరవరులుఁగూడఁ బొందుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్లే నీకుమారు లుత్తమపదవి నొందియుండఁగా విచారింపఁ బని యేమి? ఓసోదరా! ఈసంసారంబున మన కెందఱో తల్లు లయిరి. ఇం కెందఱో తండ్రులు గతించిరి. ఎందఱో సోదరులు మృతిజెందిరి. మఱెందఱో భార్యలు మడిసిరి. మఱెందఱో పుత్త్రులు నశించిరి. ఇట్లు చచ్చినవారిలో నెవ్వరికి దుఃఖింతువో చెప్పుము. యౌవనమును సౌందర్యమును, ప్రాణంబును, పదార్థసంచయములును నిత్యములు గావు. ఆయనిత్యవస్తువుల కై వగచుట పండితలక్షణము గాదు. అట్టుండ విజ్ఞానసంపన్నుఁడ వగుచునీ విందులకు వగచుట న్యాయమా! ఓరాజేంద్రా!

గీ. యౌవనంబును రూపంబు జీవితంబు
ద్రవ్యసంచయములు ననిత్యములు గావె
వీనిహేతుకసగ వివేక మగుట,
పండితులు వగ గూరరు పార్థివేంద్ర.

సంతతచింతవలన దుఃఖ ముద్రేకించును. దానివలన యుక్తాయుక్తవివేక మెడలి విహితకృత్యంబులలో నొక్కదానినైనను నొనర్ప సమర్థుండు కాఁడు. కావుననే యార్యులు చింతను దొలఁగించుకొని తజ్జన్య మగుసంతాపమును నడం

చికొందురు. ప్రియవస్తువియోగమువలనను, నప్రియసంభవమువలనను, బరిజ్ఞానరహితు లగునల్పబుద్ధులకు దుఃఖ మొదవునుగాని పండితులకుఁ గాదు.

క. ప్రియవస్తు వెడలుటయు న
ప్రియములు వాటిల్లుటయుఁ బరిజ్ఞానవిని
శ్చయహీను లైనయల్పా
శయులకు దుఃఖంబు జేయు జగతీనాథా.

కావునఁ బుత్త్రశోకజనితసంతాపమును జ్ఞానబలంబున నడంచుకొను మని పల్కినవిదురునిఁ గాంచి ధృతరాష్ట్రుం డి ట్లనియె. "ఓవిదురా! నీసుభాషితంబులవలన నాదుఃఖంబు కొంతవఱకు డిందు పడియె. ప్రియవస్తువియోగంబునను, నప్రియసంభవంబునను, బండితులు దుఃఖంబు బొరయరని పల్కితివి. వా రట్లగుటకుఁ గారణం బేదియో తెలియఁ జెప్పు" మనవుడు విదురుం డిట్లనియె. ఓమహీంద్రా! ఈ లోకం బంతయు నిస్సార మనిగ్రహించి పండితులు దానియం దాసక్తు లై యుండరు. అజ్ఞానసక్తులు కానివారికి దుఃఖము లెట్లు గల్గునో యోజింపుము. ఆలోచింపఁ దనశరీరమే తనకెర వైనప్పుడు తక్కినవస్తువులనుగూర్చి వేఱ చెప్పవలయునా? ఇట్లు సకలవస్తువులు ననిత్యము లని గ్రహించినబుధులకు వస్తువియోగమువలన దుఃఖ మెట్లుదయించునో యాలోచింపుము. ఓరాజా! మన మొకయింటిని విడిచి వేఱొకయింటిని బొందినవిధమున, నొకవస్త్రమును, విడిచి వే

ఱొకవస్త్రమును ధరించుతీరున నాత్మ కర్మాధీన మగునొక శరీరమును విడిచి వేఱొకశరీరము నొందును. ఆశరీర మెప్పుడును నశ్వర మైనదే కాని స్థిర మైనది కాదు. కులాలుఁడు కుండను జేయుట కై మృత్తికను సారెపై నిడును. అట్లిడినప్పుడే యొకవేళ మృత్తిక పగిలిపోవును. లేనిచో నామృత్తికను నేర్పుతోఁ బట్టలేక పోవుటచేఁ గాని, లేక సిద్ధమైనఘటమును బదిలముగా నొకచో నుంచలేకపోవుటచేఁ గాని, పగిలి పో వచ్చును. లేక ఘట మెండఁబెట్టినప్పుడు గాని, యావమం దిడునప్పుడు గాని జనులు వాడుకొనునప్పుడుగాని పగిలిపోయినఁ బోవచ్చును. అట్లే మనశరీరము పిండావస్థయందును, బ్రసూతియందును, బాల్యమందును, యౌవనమందును, కౌమారమునందును, వార్థకమందును, కర్మానుగుణ మైననాశంబు నొందుట సహజంబు. మనశరీరమునకు నాశంబు నియత మైనను నేయవస్థయం దది సంభవించునో నిశ్చయింపలేము. ఓరాజా! నీపుత్త్రాదులు తమతమసుకృతదుష్కృతములను బురస్కరించికొని శరీరంబులు విడిచి యుక్తస్థానంబులను జెంది యుండ వారికై వగవఁ బనియేమి? ప్రాజ్ఞులు వివేకబలంబున సంసారంబు దుఃఖబహుళం బని యెఱింగి తద్రూపగహనమును సులభముగాఁ దరించి శాశ్వతసుఖంబు నొందుదు" రని పలుక ధృతరాష్ట్రుఁడు విని కొంతయూఱటఁ జెంది విదురునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

"ఓవిదురా! నీసముచితోక్తులవలన నామనంబు కలంకరహి

త మగుచున్నది. ఈయాపద్దశయందు భవదీయవచనామృతసేచనంబు లేకున్న నాగతి యేమి కావలయునో చెప్పవలయునా? కావున దుఃఖసంతప్త మగునాచిత్తమునకు శాంతి యలవడునట్లు మఱికొంతప్రసంగింపుమా? సంసార మెట్లు దుఃఖబహుళమో, యది యెట్లు గహనతుల్యమో వివరించి నాదుఃఖమును జల్లార్పు మని యడుగ విదురుం డతని కిట్లనియె.

పదునాల్గవప్రకరణము.

విదురుఁడు సంసారదుఃఖబహుళత్వనిరూపణము సల్పుట.

ఓరాజా! జీవాత్మ మొదట పిండాకారుఁడై తల్లిగర్భంబునఁ బడి యంట వర్ధిల్లుచుఁ గాలవశమున సకలావయవములు గలవాఁ డయి గర్భనరక మనుభవించును. పిమ్మట నతఁడు ప్రసూతిమారుతమువలన నేలఁ బడును. అట్లు పడి యతఁడు గ్రహభూతాదులచే నానావిధబాధల నొందును. అంత శైశవము గతింప బాల్యావస్థ నొంది చపలత్వమున వర్తించుచు శుద్ధాశుద్ధవస్తువుల నెఱుఁగఁ జాలక జుగుప్సితకార్యముల నొనర్చుచు, బలువురచేఁ జీవాట్లు దినును. పిమ్మట యౌవన మంకురింపఁగానే జీవి విషయసుఖముల నపేక్షించి యింద్రియవశ్యుఁడై నానానింద్యకార్యము లొనరించుచుఁ బలుకష్టములకు లోనై సర్వదా దుఃఖ మనుభవించు

చుండును. అంతలో వార్ధక్యము పొడసూపును. అప్పు డ
తఁడు క్రొత్తరూపము నందును. ఇంద్రియపాటవము దఱు
గుటచేఁ గన్నులు గానరావు. చెవులు శబ్దమును గ్రహింప
నోపవు. శరీరము ముడుతలు వడి దుర్బల మై వడవడ వడం
కును. కాలుసేతులు స్వాధీనములు గావు. ఇంతయేల యతఁ
డు సర్వకార్యములందు నసమర్థుఁ డై వర్తించును. జరాదుః
ఖ మొకవంక నతనిఁ బీడించు చుండ భార్యాపుత్త్రాదు లొ
కవంక నిందించుచు మిక్కిలిసంతాపము గల్గింతురు. అంత
నతఁడు విచారంబునకు నానారోగములకును గుఱి యై కాల
క్రమమున మృత్యుపాశబద్ధుఁ డై శరీరము విడిచి పరలోకము
న కరుగును. కావున జీవి పుట్టినదిమొదలు మరణించువఱ
కుఁ గలసర్వావస్థలయందును దుఃఖమునుమాత్రమే యనుభ
వించు చున్నాఁడు. ఇ ట్లుండఁ గొందఱు దుర్మతులు లోభ
క్రోధాదులకు వశు లై సంసారమునందలిసుఖాభాసము న
పేక్షించి యొకరినొకరువంచించుకొనియునిందించుకొనియు,
బ్రహరించుకొనియుఁ జచ్చి ధర్మపథంబును దప్పి యమదూ
తలపా లయి నానావిధదుఃఖముల నందుదురు. కావున సం
సారమునందుఁ బ్రాణికి సుఖ మెట్లు గల్గుచున్నదో యోజిం
పుము. అందువలననే దీనిని దుఃఖబహుళ మని పండితులు
వాకొనిరి. కొందఱు ఉత్తములు పండితులవలన సంసార తత్త్వ
మును దెలిసికొని దానియం దాస్థ మాని విమలస్వాంతు లై
సన్మార్గంబున వర్తించుచు నిత్యానందస్వరూపు లయ్యెదరు.

ఓసోదరా! ఈయాంశమును మనమునఁ బట్టించుకొని యనిత్యవస్తువులనుగూర్చి దుఃఖము విడువుము. ఇఁక సంసారము గహనతుల్య మెట్లయినదో వివరింతును. వినుము.

విషయుఁడు సంసారగహనంబు తెలుపఁ గల్పించుట.

ఓమహారాజా! అతిసాంద్రంబును దుర్గమంబు నగునొక మహారణ్యము గలదు. ఒకపాంథుఁడు దానఁ బడిపోవు చుండగా కరితురంగసింహశార్దూలశరభాదు లగుక్రూరమృగంబు లతనికి గోచరించెను. వానిని గాంచి యాబాటసారి మిగుల భీతుఁడై మార్గాయాసమున వికలాంగుఁడై ధైర్యము వదలి యెటుబోవను దోఁచక తట్టాడుచుండ నాతనికి దొంగలగుంపొకటి తారసిల్లెను. అట్టియెడ వానియవస్థ యెట్లుండునో యోజింపుము. వానిశరీరము గడగడవడఁకు చుండెను. అడుగులు తడబడుచుండెను. శరీరము గగుర్పాటు చెందెను. నోట మాటరాకుండెను. వాని ప్రాణములు మీఁది కెగిరిపోయిన ట్లయ్యెను. వాఁడు నలుదిక్కులు పొడగాంచెను. తనకు రక్షకస్థల మెక్కడ నైనను లభించు నేమో యని వెదకెను. కాని యేమియుఁ బ్రయోజనము లేక పోయెను. ఏవంకఁ జూచినను నపార మగుమహారణ్యమును మృత్యుదాయకము లగుఘోరమృగములును క్రూరహృదయు లగు చోరులును మాత్రమే గాన వచ్చు చుండిరి. అందుచే వాఁడు పిడుగడఁచినట్లు చేష్టలు దక్కి నిలిచి పోయెను. ఆమహారణ్యమున నెటు చూచినను దఱుచుగా నొడ్డినయూరులు

గనంబడు చుండెను. అంత భయంకరాకార యగునొకయు విద వచ్చి యతనిని గౌఁగిలించుకొనెను. వాఁ డందులకు మఱింత భయము చెందు చుండఁ బంచశిరంబులును, బర్వ తాకారంబులును నగుమత్తేభముఁగు లనేకంబులు వచ్చి య చ్చట సంచరించు చుండెను. తత్ప్రదేశంబున నొక్కకూపం బు గలదు. అది వల్లీవితానసంవృతం బై నిగూఢం బై యుండెను. ఆప్పాంథుఁడు దానినిజం బెఱుంగక పోయి యం దు గూలి తలక్రిం దై యొక్కబలుతీఁగెను బట్టుకొని వ్రే లుచుఁ గొమ్మ నంటిపెట్టుకొని యున్నపనసపండువలె నుం డెను. ఆకూపంబున భయంకరం బగుపన్నగం బొకటి యుం డెను. అది నాలుక లార్చుచు నతనిఁ గవియు చుండెను. ఆ నూతిదరి నొకమహావృక్షంబు గలదు. అది శాఖోపశాఖల వర్ధిల్లి బహుపుష్పమయం బై యుండెను. నానావర్ణంబు లగు మధుకరంబు లందు భ్రమించుచు మకరంద మాను చుం డెను. ఈబాటసారి నూతినుండి పై నుండి రాలు చున్న తే నెబిందువు లాస్వాదించుచు జీవమును నిలువబెట్టుకొను చుం డెను. ఓరాజా! అట్టివిషమావస్థయం దుండియు నప్పురు షుండు జీవితేచ్ఛను వదలఁడయ్యెను. వానికిఁ బ్రాణాధార మగువృక్షము నున్మూలింపఁ దలంపుతో నాఱుతలలును, బండ్రెండుకాళ్ళును, కృష్ణశబలవర్ణంబును గలమహాగజం బొ కటి యరుదెంచె. సితాసితంబు లగుమూషికంబు లమ్మహీ రుహాంబున మూలంబును గొఱుకు చుండెను. ఒకవంక భీక

రమృగంబులు వేఱొకవంక దొంగలపిండు మఱియొకవైపున బహుముఖవ్యాళము, నొక్కెడ నయ్యుగ్రకామినియు, మఱియొక్కెడఁ బంచశిరం బగుసామజంబును, భయము గొల్పుచుండినను, నూతిలో నాదారుణదర్వీకరంబు దండడిపెట్టుచుండినను మహాగజంబును మూషికంబులును తనకు నాధార మగువృక్షము నున్మూలింపఁ బాటుపడు చున్ననుఁ దన చిత్తంబు భయాతిరేకమునఁ జిందఱవందఱ లగు చున్ననుఁ నతఁడు జీవితాశ వదలఁ డయ్యెను. ఓమహీశా! సంసారబద్ధుఁ డగువాఁ డీబాటసారివంటివాఁ డని యూహింపుము. సంసారియు నిట్లే పలుబాములఁ గుందు చుండియు జీవితాశను విడువఁడు. ఈయంశమునే చక్కఁగా వివరించెదను. వినుము. ఆదుర్గమారణ్యమే సంసారగహనము. క్రూరమృగంబులును, దొంగలును రోగంబులు. ఆయుగ్రకామినియే జర. ఆపంచశిరస్కంబు లగుగజంబులే యింద్రియంబులు. ఆకూపంబున నున్నసర్పంబే యముఁడు. ఆబాటసారిపట్టుకొని యున్నలతయే జీవితాశ. ఆకూపతీరంబున నున్నమహీరుహంబే యాయువు. ఆమహీరుహమును గూల్పవచ్చుసామజమే సంవత్సరంబు. తదీయశిరంబు లాఱును షడృతువులు. తత్పాదంబులు పండ్రెండును మాసములు. తరుమూలమ్ము గొఱుకవచ్చినసితాసితమూషికంబులు, రాత్రిందివములు. మధుకరంబులే కామంబులు. ఆమధుధారలే కామరసంబులు. అమధుసంచయమే యాయువు. మానవులు దానియం

దాసక్తులై పలుపాట్లు పడుచుందురు. కావున నీసంసారము దుర్గమారణ్యమువలె మహాభయంకర మైనది. దీనిని దరింప సామాన్యుల కలవి కాదు. మఱియు నీసంసారమును జక్రము తోఁ బోల్తురు. చక్రము భ్రమించుచుఁ గ్రిందుమీఁదును, మీఁదుగ్రిందును నగుచందమున సంసారమున వర్తించువా ర లొకప్పుడు కష్టములు నొంది తదుత్తరక్షణముననే సుఖా భాసము నందుదురు. అట్లే యొకప్పు డున్నతులై వెంట నే యధములయి వర్తింతురు. సామాన్యముగా మానవు లం దఱును సంసారపాశబద్ధులై విడువడనేరక క్లేశంబునందలి పూర్వవిధంబున ముక్తిమార్గంబు గానక యందే కుంది న శింతురు; సంసారచక్రపరిభ్రమణమ్మును నిలిపివేయుటకును, సంసారపాశములను ద్రుంచుటకును వివేకవంతులుమాత్రమే సమర్థు లగుదురు. తక్కినవా రట్లు కారు. కావునఁ బుత్త్ర శోకమును విడిచి వర్తింపుమన విని ధృతరాష్ట్రుం డి ట్లనియె. "ఓవిదురా! నీమన మతినిర్మల మైనది. నీచిత్తవృత్తి మిక్కి లిపవిత్ర మైనది. నీసుగుణములు సుజనవందనీయములు. నీ హితవచనములకు మిగులసంతసించితిని. నామానసమునకు ధైర్య మలవడునట్టు లింకను సదుపదేశ మొసరింపుము. దుఃఖ సాగరమగ్నుండ నగువ న్నుద్ధరింపు మన పలుకు విని విదు రుం డతని కిట్లనియె. "ఓరాజేంద్రా! మన మింద్రియముల కు వశవర్తుల మగుదుమేని దుస్తరపంకమును బోలువిషయ ప్రపంచమున బడి మునుఁగుచుఁ దేలుచు నుందుము. అంత

కాలము క్రమముగా గతింప రోగంబులు జరయు నొకటఁ బ్రిశినాక్రమించి దుర్భరబాధలను గల్గించుచు శరీరపాటవమును, సౌందర్యమును, నశింపఁజేసి దుర్మరణముపాలు గావించును. ఓకారవేంద్రా! మనశరీరము రథమువంటిది. దానికి బలమే సారథి. ఇంద్రియంబులే యశ్వములు. దారుణాతర మగుబుద్ధివ్యాపారములే వానికిఁ గళ్ళెపుఁదాళ్లు. వానితో నాగుఱ్ఱములను మరలింపక యథేష్టముగ నవి గొనిపోయినవిధమునఁ బోయినచో మానవుఁడు సంసారబద్ధుఁ డగును.

"తేనుశరీరము దానికి
సారథి సత్త్వంబు తురగ-చయ మింద్రియముల్ ।
దారుణతరబుద్ధివ్యా ।
పారంబులు దనకు ననుపగ్గము లధిపా ।"

ఓరాజా! కావున మానవుఁడు తనవివేకంబు పెంపున నింద్రియాశ్వములను స్వేచ్ఛగాఁ బరువెత్తనీయక లోఁగదీసికొని వానిని దనయిష్టముచొప్పునఁ ద్రిప్పుకొనఁగలిగినచో సంసారసంబంధు లగుసకలదుఃఖములును నిరసింప సమర్థుఁ డగును, అట్టిమహానుభావుఁ డే యముని కధీనమైనదియు ననేకదుఃఖజనకంబును నగునీశరీరరథమును విమలవివేక మనెడియౌషధబలంబున నవియించి సుఖించును.

కం. యమునియధీనం బిది సు
ఖము లనేకములు జేయఁగా నోపునృపా
త్రమయీరథ మవియింతురు
విమలవివేకౌషధమున వినుమార్యజనుల్.

మఱియు బుద్ధివ్యాపారంబు లనెడిపగ్గములను శీలం బను వెఱవుతో నలవరించి తద్రథవేగం బాహ్య లుడిపికొని జననమరణాదులవలనిభయంబును ద్యజించి పరమసుఖంబు నొందుదురు. ఓరాజా! నీవును మదీయోపదేశములను మనంబునఁ బట్టించుకొని దుఃఖంబును దొలంగించుకొని శాంతచిత్తముతో యుద్ధంబునఁ గూలినపుత్త్రాదిజ్ఞాతుల కందఱకును నుత్తరక్రియలు గావింపు మని బోధించెను.

ఆపత్సమయంబున దుఃఖభాజనం బగుమానసమును విమలముగావించి విజ్ఞానబీజంబు లంకురించున ట్టియుత్తమసదుపదేశమును విదురుఁడు దక్క నెవ్వ రట్లుపదేశింపఁ గలరు? ఇట్లు జ్ఞానబోధకము లగువాక్యపాశములచేఁ బంకబహుళం బగుసంసారాంధుపునుండి ధృతరాష్ట్రు నుద్ధరింపఁ బ్రయత్నించి విదురుఁడు తనవిహితకృత్యమును నెఱవేర్చుకొనియె. కాని పుత్త్రశోకాతురుఁడును మలినమనస్కుండునునగు ధృతరాష్ట్రుండు తత్ఫలమందఁ నేరక విదురుండుతుది పల్కినపుత్త్రపరలోకక్రియావిషయం బగునమ్మాటకు దుఃఖంబు చెంద నప్పుడు వ్యాసుఁ డరుదెంచి దుఃఖోపశమనంబు గావించెను. విదురునియుపదేశంబు లెంతయు వైరాగ్యదాయకంబు లయినను తత్ఫలం మందలేక పోవుటచే ధృతరాష్ట్రుం డందులకుఁ దగినయధికారి కాఁ డని చెప్పవలసియున్నది. అయినను విదురుండు విసుపు చెందక జ్ఞానోపదేశమును జేయుచునే యుండెను. ఏమయిన నతఁడు తుదదాక సోదరుని విడిచి యుండ లేదు.

విదురునియాశ్రమవాసము

ధర్మరాజు పట్టాభిషేక మైనపిమ్మట ధృతరాష్ట్రుడు పదునైదువత్సరంబులదనుక హస్తిపురియం దుండెను. విదురుడు సర్వసంగపరిత్యాగి యయ్యును జ్ఞానపరిపూర్ణుడయ్యును, పురనివాస మతనికి ననవసర మయ్యును, విదురుడు ప్రారబ్ధకర్మమాత్రావశేషుడగుటంజేసి సోదరుని సేవించుచు నచ్చటనే యుండెను. అతడప్పుడు సర్వకాలములందును సోదరుని గొలుచుచు నతనికి హితము పదేశించుచునే యుండెను. మఱియు నతడు దానధర్మాదులకు వలసినంతధనమును ధర్మరాజుచే నాధృతరాష్ట్రుని కిప్పించి యతనికి సంతసము గొలుపుచుండెను. ఇదియే విదురుని సౌభ్రాత్రమును వెల్లడించుచున్నది.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రుడు విదురునిహితోపదేశము వలన క్రమముగా విరక్తుడై, పురంబున నుండ రోసి భార్యాసహితుడై వనంబునకుం బోన సమకట్టెను. అప్పుడు విదురుడును సంజయుండును గుంతీదేవియు నాదంపతుల ననుసరించి పోయిరి. అటుల ప్రత్యేకముగ నాశ్రమంబులు గల్పించికొని తపంబు చేయ నారంభించిరి. అందు విదురుడు నిశ్చలసమాధినిష్ఠుడై మునీంద్రులు చూచి యచ్చెరు వందునట్లు తపం బొనరింప సాగెను.

ఆశ్రమవాసులైనధృతరాష్ట్రాదులను జూచి పోవుటకై ధర్మరాజు తగుపరివారంబుతో వచ్చి యచ్చటివారినందఱను జూచి కుశలం బడిగి విదురుం డేడీ యని యడుగ

వృద్ధరాజిట్లనియె. కుమారా! మేమందఱమును దపంబునకు సమర్థుల మై యున్నాము. కాని మాలో విదురుఁడొనర్చుతపం బత్యద్భుతంబు అతఁడు మమ్ముఁ బాసి యిచ్చటికి సమీపమునందే యాశ్రమము గల్పించుకొన్నాఁడు. అతనితపంబు జూచి మునీంద్రులుగూడ నచ్చెరు వందుచున్నారు. ఆమహాత్ముఁ డప్పుడప్పుడు జలమును గాలిని మాత్రమే యాహారముగాఁ గైకొనును. ఒకప్పు డవ్వియును విసర్జించి గాఢనిష్ఠాపరవశుఁ డై వర్తించును అతడు స్వతంత్రుఁడై దైన్యరహితుడై శూన్యవిపినమునసంచరించుచున్నాఁ డని నుడివెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు పల్కినవచనములే విదురుని యద్వితీయ తపోయోగ నిష్ఠను వెల్లడించుచున్నవి.

విదురుఁడు యోగబలమున దేహము విడుచుట.

యుధిష్ఠిరుఁ డందుల కానందించుచు నతనిని సందర్శించు తలంపుతో నుండ విదురుఁ డప్పుడే యతని కడఁ బ్రత్యక్షుమయ్యెను. దిగంబరుండును జటీభూతకేశపాశుండును గాంతారధూళిమలినాంగుండును నై వచ్చి యాశ్రమవాసులను గాంచి మగిడి పోవుచుండ ధర్మరా జొక్కరుండును నతని వెంబడించి చనియె. గుల్మాంతరితుం డగుచు నవ్విదురుండు పోవంబోవ నప్పాండవాగ్రజుం డెలుఁగెత్తి "ఓవిదురా! నిలువుము. నిలువుము. నేను ధర్మజుండను, నీసందర్శనార్థంబు వచ్చితిని. నిలువు"మని ప్రార్థించుచుఁ బరువెత్తఁగా

నవ్విదురుండు వెనుదిరిగి ధర్మజునిఁ బొడఁగాంచి యొక్క వివిక్తప్రదేశంబున నొక్కపాదపంబుచెంత నిలువంబడియెను అంత ధర్మరాజతని సమీపించి కట్టెదుట నిలిచిన నతం డతని నర్ధనిమీలితనేత్రంబులతోఁ జూచి యూరకుండెను. అపుడు ధర్మజుఁ డతనిఁ జూచి "ఆర్యా! నేను ధర్మజుఁ డను నాయందుదయయుంచి నన్నుఁ జూడు" మని ప్రార్థించెను. విదురుఁ డప్పలుకులు విని గనుఱెప్ప లొకపరి నెన యించి యతనిని జూచి యుదాత్తయోగబలమును గైకొని కర్మశరీరమును విడిచి తేజోమయరూపంబున ధర్మరాజు శరీరంబునఁ బ్రవేశించె. ఆసమయమున ధర్మరాజు దేహంబుకాంతి బహుళమై మిక్కిలి వర్ధిల్లి ప్రకాశింపఁ దొడఁగె. తదనంతర మయ్యుధిష్ఠిరుండవ్విదురు నిర్యాణమున కచ్చెరు వందుచుఁ దదీయశరీరంబున కగ్నికార్య మొనర్ప నెంచి యుండ "ఓ ధర్మరాజా! యతీశ్వరుఁ డగు విదురునిశరీరమునకగ్నికార్యం బొనర్పఁదగదు. నీ వాప్రయత్నము మానుము మాను మనెడివాక్కు వినఁబడ నతఁ డాశ్చర్యచకితుండై యటనుండి మరలి తనవారిం జేరి విదురునివింతచర్య వారలకంతకు నెఱింగించెను.

ధర్మదేవతయపరావతార మగువిదురుండు తనసత్ప్రవర్తనముచేతను సద్గుణగణంబుచేతను జ్ఞానబలంబుచేతను, నీతివిశారదత్వమునందును, సుప్రసిద్ధుఁడై లోకమునకు నిదర్శనభూతుఁడై సర్వజనశ్లాఘాపాత్రుఁడై వర్తించెను.

మహామహుఁ డయినవిదురుఁడు గృహస్థాశ్రమమును గైకొన్నట్లు భారతమునం దెచ్చటను గానరాదు. అతఁడు యావజ్జీవమును బ్రహ్మచర్యానిష్ఠుఁ డై పితృసముఁ డగు సోదరునిఁ గొలిచి వర్తించెను.

సమాప్తము.